

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MOLLA HÜSEYİN BATEVÎ VE MEVLİD-İ NEBÎ ADLI
ESERİNDE İKTİBAS OLUNAN HADİSLERİN TAHRÎCİ
VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mahsun AK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Murat KAYA

Bingöl – 2022

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

MOLLA HÜSEYİN BATEVÎ VE MEVLİD-İ NEBÎ ADLI
ESERİNDE İKTİBAS OLUNAN HADİSLERİN TAHRÎCİ
VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mahsun AK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Murat KAYA

Bingöl – 2022

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	V
TEZ KABUL VE ONAY.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	X
KISALTMALAR	XI

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları.....	1
1.3. Mevlid Kelimesinin Tahlili.....	3
1.4. Mevlidin Ortaya Çıkış Serüveni.....	3
1.5. Mevlidlerin Yaygınlığı.....	5
1.6. Anadolu’da Okunan Mevlidler Arasındaki Etkileşim.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

MOLLA HÜSEYİN BATEVÎ

1.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği

1.1.1.İsmi, Nesebi ve Lakabı.....	14
1.1.2. Doğum Tarihi, Yeri ve Ailesi.....	15
1.1.3. Vefatı.....	18
1.1.4. İlmî Hayatı.....	18
1.1.4.2. Eserleri.....	20

1.1.4.2.1. Hemaîl.....	20
1.1.4.2.2. Zembîlfiroş	21
1.1.4.2.3. Divan	22
1.1.4.2.4. Şiirleri.....	22
1.1.4.2.5. Mevlid-i Nebî.....	24
1.1.4.2.5.1. Mevlid'in Yazma Nüshaları.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

“*MEVLİD-İ NEBÎ*” ADLI ESERDE İKTİBAS OLUNAN HADİSLERİN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Allah’a Hamd.....	29
2.1.1. Allah’ı Hamd Etmenin Önemi.....	29
2.1.2. Yüce Allah’ın Tüm Fiillerin Yaratıcısı Olduğu.....	32
2.2. Hz. Peygamber’e Salâvat.....	34
2.2.1. Hz. Peygamber’in İnsanların En Hayırlısı Olduğu.....	34
2.2.2. Hz. Peygamber’in Kıyamet Gününde Hamd Sancağının Sahibi Olacağı.....	36
2.3. Mevlid Okumanın Fazileti.....	37
2.4. Hz. Peygamber’in Nuru ve Âlemin Yaratılışı.....	39
2.4.1. Yaratılan İlk Şeyin Hz. Peygamber’in Nuru Olduğu.....	40
2.4.2. Sen Olmasaydın Âlemleri Yaratmazdım.....	41
2.4.3. Günahkâr Bir Ümmet ve Affedici bir Rab.....	42
2.4.4. Kalemler Kaldırıldı Sahifeler Kurudu	43
2.5. Hz. Âdem’in Yaratılışı.....	47

2.5.1. Ben Nebiken Âdem Toprağında Çamur İdi.....	47
2.5.2. Yüce Allah'ın Hz. Âdem'i Kudret Eliyle Yaratması ve Kendi Ruhundan Üflemeşi.....	49
2.5.3. Hz. Âdem'in Af Edilişi.....	50
2.6. Hz. Muhammed'in (s.a.s) Nesebi.....	53
2.7. Abdullah'ın Doğumu ve Peygamberlik Nur'un Abdullah'a Geçmesi.....	56
2.8. Yahudilerin Abdullah'ı Öldürmeye Teşebbüs Etmeleri.....	57
2.9. Abdullah'ın Âmine İle Evlenmesi	58
2.10. Âmine'nin Hamilelik Dönemi.....	62
2.10.1. Sen Bu Ümmetin Efendisine Hamile Kaldın.....	62
2.10.2. Annemin, Kendisinden Şam'ın Saraylarını Aydınlatan Bir Nurun Çıktığını Görmesi.....	65
2.10.3. Abdullah'ın Vefatı.....	67
2.11. Hz. Peygamber'in Doğumu	69
2.12. Hz. Muhammed'in (s.a.s) Doğumu Esnasında Tüm Canlıların Onu Karşılması.....	70
2.12.1. Hz. Peygamber'in Ümmetine Şefaati.....	70
2.12.2 Resûlullah'ın Mescid-i Aksa'da Peygamberlere Namaz Kıldırması.....	72
2.13. Hz. Peygamber'in Doğduğu Gecede Gerçekleşen Olaylar.....	73
2.13.1. Hz. Muhammed (s.a.s) Doğunca Secdeye Kapanması.....	73
2.13.2. Resûlullah'ın Doğduğu Gecede Gerçekleşen Bir Takım Mucizeler.....	74
2.13.3. Hz. Peygamber'in Dünyaya Gelmesi.....	79
2.14. Abdulmuttalib'in Doğum Sabahında Gördüğü Mûcizeler.....	83

2.15. Hâlime'nin Mekke'ye Gelişi ve Hz. Peygamber'i Emzirmek İçin Alması.....	84
2.16. Beni Sa'd Kfilesinin Mekke'den Yurtlarına Dönmesi.....	87
2.17. Çocukluk Döneminde Beni Sa'dYurdunda Gerçekleşen Bir Takım Olaylar.....	90
2.17.1. Beni Sa'd Yurdunda Kıtlığın Sona Ermesi.....	90
2.17.2. Hz. Peygamber'in Henüz Bebek İken ' <i>Allah-u Ekber Kebîra</i> ' Demesi....	91
2.17.3.Hz. Peygamber'in Çobanlık Yapması	93
2.17.4. Ağaç ve Taşların O'nu Selamlaması.....	94
2.17.5. Şakk-ı Sadr Meselesi.....	95
2.17.6. Hz. Peygamber'in Kâhine Götürülmesi.....	97
2.18. Hz. Peygamber'in Mekke'ye Dönüşü ve Annesine Teslim Edilişi.....	98
2.19. Dua Bölümü.....	99
2.19.1. Hz. Peygamber'in Allah'ı Görmesi.....	100
2.19.2. Ayın İkiye Bölünmesi.....	101
2.19.3. Hz. Peygamber'in Yüce Allah İle Başbaşa Kalması.....	103
DEĞERLENDİRME.....	103
SONUÇ	108
KAYNAKÇA.....	110

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım MOLLA HÜSEYİN BATEVÎ VE MEVLİD-İ NEBÎ ADLI ESERİNDE YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCÎ VE DEĞERLENDİRİLMESİ adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2022

İmza

Mahsun AK

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mahsun AK tarafından hazırlanan “Molla Hüseyin Batevî ve Mevlid-i Nebi Adlı Eserde İktibas Olunan Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışması/...../2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Hadis Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan :	İmza:
Danışman :	İmza:
Üye :	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 2021 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Zahir ERTEKİN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin rabbi olan yüce Allah'a, salât ve selâm O'nun resûlu Hz. Muhammed (s.a.s)'a olsun. Yüce Allah'ın insanlığa hidayet vesilesi olarak gönderdiği Hz. Peygamber (s.a.s), sözleri ve davranışlarıyla kıyamete kadar her nesil tarafından uygulanabilecek eşsiz bir yaşam modelini bırakmıştır. Henüz hayatta iken sahâbeleri Abdullah b. Revâha (ö. 8/629), Kâ'b b. Züheyr (ö. 24/645) ve Hassân b. Sâbit (ö. 60/680) gibi şahsiyetler O'nu örnek almış, sîretini ve şemâilini öven bir takım şiirler kaleme almışlardır. Tarihi serüven içerisinde binlerce Müslüman şair ve edebiyatçı, Hz. Peygamber'i methetme geleneğini devam ettirmiştir. Günümüzde de varlığını sürdüren bu gayretlerin sonucunda önemli sayıda eser vücûda gelmiş ve bu tür çalışmalar, İslâm edebiyatında ciddi bir yekûn oluşturmuştur.

Allah Resûlü'nün vefatından sonra, kendisinin övüldüğü mevlid türü eserler de bu alanda kaleme alınmış çalışmalardır. Hz. Peygamber'in doğumunu, çocukluğunu ve sîretini konu edinen mevlidler, farklı dillerde ve coğrafyalarda manzum ve nesir tarzında pek çok kişi tarafından telif edilmiştir.

Mevlid türü eserler, Kur'an-ı Kerim, siyer ve hadis kaynaklarından istifade edilerek oluşturulmuşlardır. Dinî tören ve merasimlerde yoğun ilgi gören mevlidlerde zikrolunan temalar, kimi zaman sağlam veriler üzerinden inşa olunmuşsa da kimi zaman ise haberlerin sıhhat derecesine yeterli ehemmiyet verilmemiştir. Duygusal bir hal ile kaleme alınan mevlidlerde telmih yoluyla yer alan rivayetlerin tahrîc ve değerlendirmesinin yapılması, bu tür eserlere konu edinilen söylemlere daha sağlıklı yaklaşıma zemin hazırlayacaktır.

XVII-XVIII. yüzyıllarda Hakkâri'de yaşamış Molla Hüseyin Batevî de Allah Resûlü'ne olan muhabbetinden dolayı *Mevlid-i Nebî* adında manzum bir eser vücûda getirmiştir. Önemli oranda hadis rivayetlerinden istifade edilerek kaleme alınan, yazıldığı dönemden itibaren dinî merasimlerde özelde Doğu ve Güneydoğu'da genelde ise Anadolu'nun birçok yerinde okunan bu eserde yer alan rivayetlerin tesbiti ve sıhhat derecelerinin değerlendirilmesi farklı bir önemi haizdir. Bu gaye ile ilgili rivayetlerin ilmî açıdan tahlîli ve değerlendirilmesi çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır.

Araştırma sürecinde fikir ve yönlendirmeleriyle desteklerini esirgemeyen danışman hocam, Doç. Dr. Murat KAYA'ya teşekkürü borç bilirim. Katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇELİK, Doç. Dr. Mehmet Zahir ERTEKİN, Dr. İsa ONAY, Mahmut SEYHAN ve Uğur KALKANKIRAN hocalarıma da şükranlarımı sunarım.

..../..../ 2022

Mahsun AK

ÖZET

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Molla Hüseyin Batevî ve Mevlid-i Nebî Adlı Eserinde Yer Alan Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi

Tezin Yazarı: Mahsun Ak

Danışman: Doç. Dr. Murat KAYA

Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri

Bilim Dalı: Hadis Bilim Dalı

Kabul Tarihi:

Sayfa Sayısı : ... (ön kısım) + (tez) + (ekler)

Mevlid, yüzyıllar boyunca halk arasında büyük bir ilgi görmüş, kandil gecelerinde, cenazelerde, düğünlerde ve sünnet törenlerinde okunagelmış bir metindir. Güncelliğini koruyan mevlid, Hz. Peygamber'in hayatını konu edindiğinden içerisinde çok sayıda rivayet barındırmaktadır. Metinlerde sahih hadislerin yanı sıra hasen, zayıf hatta uydurma bir takım rivayetlerin de yer edindiği mâlumdur. Bu çalışmamızda Molla Hüseyin Batevî'nin telif ettiği *Mevlid-i Nebî* adlı eserinde yer alan rivayetler tespit edilip ilgili haberlerin sıhhat durumu beyan edilmiştir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde mevlid kelimesinin tahlili, mevlidin ortaya çıkış serüveni, mevlidlerin yaygınlığı ve *Mevlid-i Nebi* ile diğer mevlidlerin irtibatı gibi konular işlenmiştir. Birinci bölümde Molla Hüseyin Batevî'nin doğumu, ailesi, ilmî hayatı ve eserlerine dair mâlumatlar ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Batevî'nin eserini oluştururken yararlandığı rivayetler tespit edilip bunların tahrîc ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Molla Hüseyin Batevî, Mevlid, Rivayet, Tahrîc

ABSTRACT

Bingöl University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Mullah Hussain Bateve and Takhrij and Evaluation of Hadiths in his Book Mawlid An-Nabi
Author: Mahsun AK
Supervisor: Doç. Dr. Murat KAYA
Department: Basic Islamic Sciences
Sub-field: Hadith
Date:
Mevlid is a text that attracts great attention among the people and is read in holy nights, weddings and circumcisions. Mawlid, which is up-to-date, contains many narrations as it deals with the life of the Prophet (pbuh). It is known that in addition to the authentic hadiths, there are some hasen, weak and even fabricated narrations in the texts. In this study, the narrations (riwayahs) in the work named Mevlid-i Nebî written by Molla Hüseyin Batevî will be determined and the authentic status of there latered narrations will be declared. Our study consists of an introduction and two parts. In the introduction, subjects such as the analysis of the word mawlid, the adventure of the emergence of mawlid, the prevalence of mawlids and the connection of Mevlid-i Nebi and other mawlids are discussed. In the first part, information about the birth, family, scientific life and works of Molla Hüseyin Batevî is discussed. In the second part, the narrations that Batevî used while creating his work were determined and their sources were determined.
Key Words: Hadith, Hüseyin Batevî, Mawlid, Narration, Takhrij,

KISALTMALAR

- a.g.e.: Adı Geçen Eser
a.g.m.: Adı Geçen Madde
a.s.: Aleyhi Selam
b.: Bin/İbn
bkz.: Bakınız
c.c: Celle Celaluhû
çev.: Çeviren
DİA: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı
Edt.: Editör
Hz.: Hazreti
Haz. Hazırlayan
ö.: Ölümü
(r): Radiyallahu Anh
(s.a.s): Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.: Sayfa
thk.: Tahkîk
t.y.: Basım tarihi yok
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.: Ve Benzeri
y.y.: Basım yeri yok
yay.: Yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu Ve Önemi

İslâm edebiyatının önemli yapıtlarından sayılan mevlidler, Hz. Peygamber'in övüldüğü ve hayatından çeşitli kesitlerin dikkatlere sunulduğu metinlerdir. Molla Hüseyin Batevî'nin kaleme aldığı Kürtçe *Mevlid-i Nebî* adlı manzum eseri de Anadolu'nun doğusunda yoğun bir şekilde ilgi gören bir çalışmadır.

Mevlid-i Nebî genel itibariyle Resûlullah'ı medh, mevlidi okumanın fazileti, Hz. Peygamber'in nuru, Hz. Âdem'in yaratılışı, Resûlullah'ın nesebi, Abdullah'ın doğumu ve evlilik süreci, Amine'nin hamilelik süreci, Hz. Peygamber'in doğum gecesinde yaşanan bir takım olaylar, Hâlîme'nin Mekke'ye gelip Resûlullah'ı alıp Medine'ye dönmesi, Hz. Peygamber'in Beni Sa'd yurdunda yaşadığı bir takım olaylar ve Hâlîme'nin Resûlullah'ı Mekke'ye götürüp annesine teslim edişi gibi temaları konu edinmiştir.

Mevlid müelliflerinin eserlerini kaleme alırken bütünüyle sahih rivayetleri tercih ettikleri ve bu hususta titiz davrandıkları söylenemez. Bundan dolayı mevlidlerin içeriğinde problemli rivayetler de bulunabilmektedir. Temel gayemiz telif edildiği dönemden itibaren şöhret kazanmış ve halk tarafından çeşitli münasebetlerle okunan *Mevlid-i Nebî*'de çeşitli rivayetlerden iktibas olunarak oluşturulan beyitlerde yer alan heberleri sened ve metin açısından inceleyip sıhhat derecesini açıklığa çıkarmaktır.

1.2. Araştırmanın Metodu Ve Kaynakları

Araştırmamızda literatür taraması yapılarak daha önce kaleme alınmış tahrîc çalışmaları, eserler ve tezler gözden geçirilmiştir. Bu çalışmamızda her bölümün başında ilgili bölüme dair konular hakkında genel bilgi verilmiş ardından *Mevlid-i Nebî*'nin beyitleri incelenmiş, bu beyitlerde telmih yoluyla iktibas olunan hadisler tespit edilip tercümesi yapılmıştır. Akabinde beyitte yer alan ilgili hadisin metni senediyle verilip tercümesi yapılmış, son olarak da rivayetin tahrîc ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Rivayetlerin Türkçe tercümelerinde sened tercümesi yapılmamış metin tercümesi ile yetinilmiştir.

Müellif bazı yerlerde uzun bir rivayeti bölerek farklı bölüm başlıkları altında ele almıştır. İlgili rivayetin ilk geçtiği yerde kritiği ve değerlendirilmesi yapılmış daha sonraki yerlerde sıhhat bilgisi için ilk geçen yere atıfta bulunulmuştur.

Bazı yerlerde beyitte işaret edilen rivayet hakkında birden fazla haberin bulunması durumunda yer yer onların da senedi ele alınıp tetkik edildikten sonra ortak bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bazı bölümlerde aslı olmayan rivayetlere telmihte bulunmaktadır. Bu rivayetler, o bölümde yer alan diğer rivayetlerin tetkik ve değerlendirilmesi yapıldıktan sonra sadece Türkçe tercümesi verilip hükmü belirlenmiştir. Son olarak genel bir değerlendirilme ile sonuca gidilmiştir.

Mevid-i Nebî'nin metnini kaynak vermede, Zeynelâbidîn b. Ramazan el-Âmidî'nin *Behcetü'l-enam bi-Şerhi Mevlidi Sahibi'l Makâm fî yevmi'l Kıyâm*, adı eserindeki eserindeki nüshası esas alınarak kaynak verilmiştir.

Araştırma yapılırken öncelikle *Kütüb-i Sitte* eserlerinin yanı sıra Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856), İbn Hibbân (ö. 354/965), Taberânî (ö. 360/971), Beyhakî (ö. 458/1066) ve Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1015) gibi musannıfların eserlerinden de faydalanılmıştır.

Hadislerin senedi incelenirken cerh ve ta'dîl kitaplarına, tabakât ve mevzuâtla ilgili eserlere müracaat edilmiştir. Bunlardan Buhârî'nin (ö. 256/870) *et-Târîhu'l-Kebîr*, İclî'nin (ö. 261/875) *Ma'rifetü's-Sikât*, İbn Ebî Hâtim'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, İbn Hibbân'ın *es-Sikât*, Mizzî'nin (ö. 742/1342) *Tehzîbu'l-Kemâl*, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Tehzîbü't-Tehzîb* gibi eserlerden yararlanılmıştır.

1.3. Mevlid Kelimesinin Tahlili

Mevlid kelimesi Arapça ولد kökünden gelir. Bir kimsenin doğduğu yer veya zamanı ile mimli mastar manasını taşır. İslâm kültüründe mevlid kelimesi, Hz. Peygamber'in doğumunu, bu münasebetle yapılan törenleri ve yazılan eserleri ifade etmek için kullanılır.¹ Mevlid; Resûlullah'ın nurunu, soyunu, doğumunu, çocukluğunu, bi'setini, nübüvvetini, şemâilini ve vefatı gibi temaları konu edinen eserlerin genel adıdır. Bu eserler nesir, manzum ve mensur (mesnevi) tarzında yazılmış ve zamanla bir gelenek haline gelmiştir.

Hz. Peygamber'i anlatan, öven eserler sahâbe-i kirama kadar dayanır. Zira Abdullah b. Revâha, Kâ'b b. Züheyr ve Hassân b. Sâbit gibi şahıslar Hz. Peygamber'den övgüyle bahseden şiir, nât ve kasideler kaleme almışlardır.

1.4. Mevlidin Ortaya Çıkış Serüveni

Resûlullah (s.a.s) henüz hayattayken vasıflarını anlatan medheden eserler kaleme alınmaya başlanmıştı. Ka'b b. Züheyr'in *Kasîdetü'l-bürde'si*, Hassan b. Sâbit'in şiirleri ve Abdullah b. Revâha'nın methiyeleri mevlid eserlerinin oluşumuna birer ilham kaynağı olarak telakki edilebilir. Manzum veya mensur siyerler, meğâzîler, şemâil-i şerifler ve kasîde-i bürdeler de aynı zamanda mevlidlere kaynaklık etme vasfına sahiptirler. Siyer müellifi olan Muhammed b. İshâk'ın (ö. 150/767) *Sîretü İbn İshâk* adlı eseri ile Tirmizî'nin (ö. 279/892) *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye'si* muhtevaları düşünüldüğünde ilk mensur mevlid müellifleri arasında sayılabilir.²

İçerisinde “mevlid” ibaresi bulunan ilk eser ise İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) (el-Arûs) *Mevlidü'n-Nebî* adlı eseridir.³ Ebü'l-Kasım es-Sebtî'nin (ö.

¹ Cevherî Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, Dârü'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut 1987, II, 554; Ahmet Özel, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, XXIX, s. 484.

² İsmail Durmuş, “Arap Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2004 Ankara, XXIX, s. 480-482.

³ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed, *el-Arûs (Mevlidü'n-nebî)*, Kahire, 1300-1301/1883-1884; Beyrut, 1330/1913; İbnü'l-Cevzî, *Buğyetü'l-'Avâm fî şerhi Mevlid-i Seyyidi'l-enâm* adıyla, Kahire, 1346/1927; Süleyman Eroğlu, “Edebi Bir Tür Olarak Mevlidler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler” *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009, s. 110; Wilhem Ahlwardat (1828-1909), *Verzeichnis*, Berlin Kütüphanesi, Berlin, 1887-1889, IX, s. 115; İsa

600/1203) *ed-Dürrü'l-muazzam fî mevlidi'n-Nebiyyi'l-muazzam*, İbnü'l-Arabî'nin (ö.638/1240) *Mevlidü'l-cismânî ve'r-rûhânî*, Zemlakânî'nin (ö. 728/1327) *Mevlidü'n-Nebî* adlı eserleri bu konuda ilk yazılan mevlidlerdendir.⁴

İslâm tarihinde Resûl-i Ekrem'in doğum yıldönümünü anma uygulamaları Hz. Peygamber'in sağlığında olmadığı gibi Hulefâ-yi Râşidîn, Emevî ve Abbâsîler döneminde de bulunmamakta idi. Mevlidin kutlanması ilk olarak Fâtımîler döneminde Muîz Lidînillâh (ö. 365/975) hilafetinde resmi törenlerle halka açık yemekli olarak gerçekleşmiştir. Fatımiler, Hz. Peygamber'in yanında Hz. Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin ve o günkü halifenin mevlidlerinin de kutlandığı beş ayrı mevlid merasimi tertip ederlerdi (bunlara “mevâlîd-i sitte” deniyordu). Daha sonraki zamanlarda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in mevlidi dışında diğer dört mevlid yasaklanmış eski canlılığını ve ihtişamını kaybetmiştir.⁵

Fâtımîler'den sonra bugünkü şekliyle ilk defa Eyyûbîler zamanında Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin (ö. 589/1193) kayınbiraderi Erbil Atabegi Muzafferüddin Kökböri (ö. 630/1233), mevlidi büyük törenlerle yeniden kutlamaya başlamıştır. Bu merasimler halife huzurunda ulemâ ve halkın katılımıyla ciddi miktarlarda harcamalar yapılarak şenlik havasında gerçekleştirdi. İbnü'l-Cevzî'nin bir kutlama sırasında 5.000 koyun, 10.000 tavuk ve 100 at kesildiğini, 30.000 tepsi helva ve 100.000 tabak yemek dağıtıldığını tespit etmesi törene katılanların sayısı hakkında önemli bir bilgi sunmaktadır.⁶

Devrin muhaddis ve muverrih âlimlerinden olan İbn Dihye el-Kelbî (ö. 633/1235) 604/1207 yılında Erbil'e uğradığında, Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümünün büyük törenlerle kutlandığını görmüş ve *et-Tenvîr fî mevlidi's-sirâci'l-münîr* adlı eserini yazarak Muzafferuddin Kökböri'ye takdim etmiştir. Kitabının sonuna Kökböri için uzun bir kaside ekleyen İbn Dihye'ye hükümdar 1000 dinar ihsanda bulunmuştur. Görüldüğü üzere ilk mevlid kitabı Muzafferuddin Kökböri

Onay, Mevlidlerde ve Naatlarda Hz. Peygamber'in Efdaliyetine İlişkin Tasavvurun Dini Referanslar Açısından Değeri, *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 19, sayı 2, 2019.

⁴ Hasan Aksoy, “Eski Türk Edebiyatında Mevlidler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 9, 2007, s. 323-324.

⁵ Özel, *a.g.m.*, s. 484.

⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübûlü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ib'âd*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1414/1993, I, 362.

zamanında ve ona ithaf edilerek yazılmıştır.⁷ Eyyübiler'den sonra bu gelenek Memlûklüler ve Osmanlılar zamanında da devam ederek günümüze kadar gelmiştir.

1.5. Mevlidlerin Yaygınlığı

Arapça, Türkçe, Kürtçe, Arnavutça, Çerkesçe ve Boşnakça gibi çeşitli dillerde mevlid türüne dair çok değerli şaheserler kaleme alınmıştır. Arap edebiyatında birçok mevlid türü eserler kaleme alınmıştır. Günümüz Arap dünyasında Hindistan'da ve Güneydoğu Asya İslâm ülkeleriyle bütün Afrika İslâm ülkelerinde en çok okunan mevlid, Medine müftüsü Ca'fer b. Hasan el-Berzencî'nin (1179/1769) kaleme aldığı *Mevlidü'l-Berzencî, el-İkdü'l-cevher fi mevlidi'n-nebiyyi'l-ezher* adlı eseridir.⁸ Bu çalışma pek çok dile tercüme edilmiştir. Bunun dışında İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 807/1404) *en-Ni'metü'l-Kübrâ ale'l-âlem fi Mevlidi Seyyidi Veled-i Âdem*, eseri de Arap edebiyatının meşhur mevlidlerindendir.

Kaynaklarda ilk Türkçe mevlid hakkında net bilgiler yer almamakla birlikte Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) 812'de kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât* adlı eseri Türkçe kaleme alınan ilk mevlidler arasında kabul edilmektedir.⁹ *Vesîletü'n-necât*'tan önce Türkçe yazılmış mevlid benzeri eserlerin varlığı da kaynaklarda geçmektedir. Bunlardan biri Ahmed Fakih'e (ö. 650/1252) ait *Çarhnâme*'dir. Ötekisi Süleyman Çelebi'den kısa bir süre önce Erzurumlu Darîr'in yazdığı manzum-mensur eseri *Tercüme-i Siyer-i Nebî* de tema olarak mevlidi hatırlatmaktadır.¹⁰ Şiirlerin yanı sıra mensur kısımdaki bazı ilâvelerle Darîr'in yaptığı bu tercüme bir telif çalışmasıdır. Eserdeki manzum kısımlar bir mevlid metninden pek farklı olmadığı gibi *Vesîletü'n-necât*'ın bazı yerleri de Darîr'in eseriyle ciddi benzerlikler göstermektedir. Bu sebeple Darîr'in siyerindeki manzum kısımların Türk

⁷ İbn Hallikân Ebü'l Abbas Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâ'i'z-zamân*, Dârü's-sadr, Beyrut 1971, IV, 111-120; İbnü't-Tuveyr, Ebû Muhammed el-Murtazâ Abdüsselâm b. el-Hasen b. Abdisselâm b. Alî b. Ahmed el-Fihri el-Kayserânî el-Mısri, *Nüzhetü'l-Mukleteyn Fi Ahbâri'd-Devleteyn*, nşr. Eymen Fuâd Seyyid, y.y., Beyrût, 1421/1992, s. 211-223; Osman Çetin, "Tarihte İlk Resmi Mevlid Merasimleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt. 2, Sayı. 2, Bursa 1987, s. 74-76.

⁸ Geniş bilgi için bkz. İsmail Durmuş, a.g.m., XXIX, s. 480-482.

⁹ Leyla Karahan, "Erzurumlu Dârîr" MEB Yayınları, İstanbul 1995, s. 18; İsmail Ünver, "Ahmedî'nin İskendernâmesi'ndeki Mevlid Bölümü" Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, Ankara, 1977, s. 355-411; Nihad Sami Banarlı, "Büyük Nazîreler Mevlid ve Mevlid'de Millî Çizgiler", *Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, İstanbul 1963, s. 14.

¹⁰ Nuri Özcan, *Türk Din Musikîsi Ders Notları*, y.y. İstanbul 2001, s. 36.

edebiyatındaki ilk mevlid metni olması gerektiği ileri sürülmüştür.¹¹ Fakat genel kanaat yukarıda da belirtildiği üzere Süleyman Çelebi'nin eseri üzerine hasıl olmuştur.

Türkçe olarak telif edilen mevlidlerin sayısı 200 civarındadır.¹² Bunlar üzerinde yapılan çalışmalar bir kısmının Süleyman Çelebi'nin eserine aynen benzediğini, bir kısmının bazı motifler yönünden ayrılık gösterdiğini, geri kalanların ise tamamen farklı olduğunu ortaya koymuştur.¹³

Kürtçe telif edilmiş mevlidlerin tarihine baktığımızda ilk olarak Molla Hüseyin Batevî'nin *Mevlid-i Nebî* adlı eseri karşımıza çıkmaktadır. Bundan sonra da çok sayıda mevlidler yazılmıştır. Sonra yazılan Kürtçe mevlidlerin çoğu Batevî'nin etkisinde kalmıştır. Yazılan bu eserler içerisinde 31 Kurmancî, 6 Zazakî, 2 Soranî olmak üzere 39 kadar Kürtçe mevlid yazılmıştır. Bütün bu çalışmalar Batevî'nin etkisiyle olduğundan ilgili eserlerin liste halinde sunulması önem arz edecektir. Mehmet Zahir Ertekin'in tespit ettiği bu eserleri şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır.¹⁴

a. Kurmancî Mevlidler

1. *Mewlûda Bateyî*, Molla Huseynê Bateyî
2. *Mewlida Pêxember*, Molla Nûrîyê Hesarî (Pirêsan)
3. *Sîyera Pêxember*, Molla Zahid Pasor-Kulp/Diyarbakır
4. *Rîsalet ul-usûl fî mewlid'r-Resûl*, Molla Mûhemmed Şerîf b. Mele Şêxmûsê Batêrgiz/Kercews/Batman.
5. *Mewlûda Nebî*, Molla Hesên b. Elî Fîrfêlî /Hezex/Şırnak.
6. *Mewlûda Nebî*, Şeyh Muhammed Emîn Heyderî.

¹¹ Hasan Aksoy, "Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, XXIX, s. 482.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, y.y. İstanbul 1981, s. 206-207; Hasibe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 1, 1974, s. 31-62.

¹³ Aksoy, *a.g.m.*, s. 482.

¹⁴ Mehmet Zahir Ertekin, "İlk Kürtçe Mevlit ve Kendisinden Sonraki Mevlitlere Etkisi" Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2015, s. 184-188.

7. *Mewlûda Şerîf*, M. Zahit Kardeşlik.
8. *Gula Narincî Mewlûda Kurmancî*, Seyîd Feyzullah b. Şêx Mûhemmed Findikî/Dihê/Siirt.
9. *Mewlûda Nebî*, Molla Elîyê Baqustanî.
10. *Mewlûda Nebî*, Molla Zahid b. Molla Muhammed Hadî Hazro/Diyarbakır
11. *Fêkîyê Narencî Mewlûda Kurmancî*, Molla Ehmed b. Molla Yusuf Zinarex/ Ehmed Nas.
12. *Hate Sefa di Mewlûda Mustafa*, Seyîd Feyzullah b. Şêx Muhammed Findikî.
13. *Mewlûda Nebî*, Molla Şewqî Helex/Midyat/Mardin.
14. *Mewlûda Kurmancî*, Şêx Mehdî Seyfulmulûk/Diyarbakır.
15. *Mewlûda Kurdî bi Zimanê Gundî*, Seyyîd Bedreddîn İbn Molla Sâlih el-Hesenê Şefî'î el-Kefsûri.
16. *Ava Heyat*: Molla Elî b. Seyîd Ebdurrehman Omerî /Mehsertê/Mardin.
17. *Mewlûda Muhammed Mustefa*: Molla Abdurrahman Bêcirmanî/Kercews/Batman.
18. *Mewlûda Şerîf Ji Ewwel Heta Axir Rehberî Xelasî Hz. Muhammed (s.a.s)*, Molla Mustafa b. Molla Ali Êzdarî (Mustafa Turan).
19. *Mewlûda Nebî*, Molla Ahmed b. Molla Osman Hêştrekî/Midyat/Mardin.
20. *Mewlûda Pêxember*, Molla Süleyman Kurşun.
21. *Mewlûda Pêxember*, Seydayê Tîrêj.
22. *Nezma Şêrîn Der Mewlid û Sîreta Resûlê Emîn*, Molla Mûhemmed b. Molla Ahmed Xursî.
23. *Mewlûda Pêxember – Resûlê bê hember*, Şêx Feyzûllah Xiznewî.
24. *Mewlûda Sîyee*, MollaEbdûrrehman Xerxorî/Perwari/Siirt.

25. *Kitêba Durra Birincî Mewlûda Kurmancî*, Molla Muhammed Sîraceddîn b. Molla Abdulhakîm Xelîlî.

26. *Herdûbat*, Molla Zahidê Hadîyê Endarî.

27. *Mewlûda Kurdî bi Şewaza Hedbî*, M. Burhan el- Hedbî, Dêrik/Mardin.

28. *Mewlûda Şerîf*, Molla Muhammed Elî Fûdeylî.

29. *Pesindana Muhammed*, Muhammed Helîm Xursî.

30. *Mewlûda Nebî*, Molla Şewqî Xak.

31. *Mewlûda Fexrê 'Âlemê Muhammed*, Seyîd Molla Abdurrahman b. Molla Hemze.

b. Zazaca Mevlidler

1- *Mewlûda Nebî*, Ehmedê Xasî.

2- *Bîyîşa Pêxamberî*, Osman Esad Efendî.

3- *Mewlûda Mela Mehemed Elîyê Hûnî*.

4- *Mewlidî Zazakî*, Mela Mehemedê Muradanî.

5- *Mewlidî Nebî*, Mela Kamilê Puexî.

6- *Mewlûda Mele Evdilqadirê Mûşekî*.

7- *Mewidê Nebî*, Abdullah Narin.

c. Sorani Mevlidler

1- *Mewlûdname*: Hüseyin Qazî.

2- *Mewlûdname*: Molla Abdullah Koyî Celîzade.

1.6. Anadolu'da Okunan Mevlidler Arasındaki Etkileşim

Anadolu coğrafyasında yaygın olarak okunan ve diğer mevlidlere nispeten daha fazla itibar gören üç mevlid bulunmaktadır. Bunlar Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necat*, İbn Hacer el-Heytemî'nin *en-Ni'metü'l-kübrâ 'ale'l-âlem bi-*

mevlidi seyyidi benî Âdem ve Molla Hüseyin Batevî'nin *Mevlid-i Nebî* adlı eserleridir.

Süleyman Çelebi Bursa'da dünyaya gelmiştir. Hakkında az malumat bulunmaktadır. Müellifin h. 812'de nazmettiği mevlidi altmış yaşında iken kaleme aldığını gösterdiğinden onun doğum tarihinin 752 olduğu anlaşılmaktadır. *Vesiletü'n-necat*'ın on bir nüshası karşılaştırılarak elde edilen metnine göre aruzu “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılmış, 768 beyit olup on altı babdan meydana gelmektedir.¹⁵ Muhtevası şu şekildedir:

1. Allah'ın birliği
2. Müellifin kendisi için dua talebi ve kitap için özür beyanı
3. Âlemin yaratılma sebebi
4. Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılmasının beyanı (iki fasl)
5. Hz. Muhammed'in vücudunun zuhura gelmesinin beyanı (üç fasl)
6. Hz. Muhammed'in doğumu sırasında ortaya çıkan fevkalâdeliklerin beyanı (altı fasl)
7. Hz. Peygamber'in medhi
8. Hz. Muhammed'in mûcizeleri
9. Mi'racın beyanı
10. Hicretin beyanı
11. Hz. Peygamber'in bazı vasıflarının beyanı
12. Nükte ve nasihat
13. Kötü fiillerden nehyetme
14. Risâletin tebliği

¹⁵ A. Necla Pekolcay, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, XXIX , s. 485-486.

15. Hz. Peygamber'in vefatı

16. Hâtıme.

Süleyman Çelebi Molla Hüseyin Batevî'den önce yaşamış ve mevlidini telif etmiştir. *Vesiletü'n-necat* ile *Mevlid-i Nebî* karşılaştırıldığında muhtevaları genel olarak birbirlerinden farklı olmakla beraber bazı konuların benzerlik gösterdiği görülecektir.

Arş, ferş, yer, gök ve âlemin Hz. Muhammed için yaratıldığı ve Hz. Âdem'in tevbesinin Resûlullah'ın hürmetine kabul edildiği gibi temalar iki eserin ortak noktalarındandır.¹⁶

Çelebi, Âmine'nin doğum esnasında gördüğü olay ve mûcizeleri anlatmaktadır.¹⁷ Batevî bu konular için ayrı bir başlık açarak konuyu genişçe benzer şekilde ele almıştır.¹⁸

Batevî, on ikinci bölümde yer alan merhaba faslını Çelebi'nin merhaba faslından iktibas etmiştir.¹⁹

Çelebi fasılalar arasında şöyle bir beyit kullanmaktadır:

“Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile idin es-Salât”

Batevî de bu beyitin Kürtçe formatını alıp her bölüm arasında kullanmıştır. Beyit şu şekildedir:

“Ger divêtin hun ji narê bin necât
Bi ‘îşq û şevqek hun bibêjin es-Selât”²⁰

Vesiletü'n-necat ile *Mevlid-i Nebî* ikisi de “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılmıştır.

¹⁶ Mehmet Akkuş-Uğur Derman, *Mevlid-i Şerîf- Vesiletü'n-Necat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 51-52; Zeynelâbidîn b. Molla Ramazan el-Âmidî, *Behcetü'l-enam bi-Şerhi Mevlidi Sahibi'l Makâm fî yevmi'l Kiyâm*, Mektebetü Seyda, Diyarbakır 2011, s. 10-13.

¹⁷ Akkuş-Derman, *a.g.e.*, s. 54-55-56.

¹⁸ Âmidî, *a.g.e.*, s. 23-24.

¹⁹ Akkuş-Derman, *a.g.e.*, s. 57-58; Âmidî, *a.g.e.*, s. 25.

²⁰ Âmidî, *a.g.e.*, s. 5.

Görüldüğü üzere Batevî *Mevlid-i Nebî* adlı eserini oluştururken Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necat* adlı çalışmasından etkilenmiştir.

İbn Hacer el-Heytemî 909 (1503-1504) yılında Mısır'da dünyaya gelmiş, 974 (3 Şubat 1567)'da Mekke'de vefat etmiştir. Heytem doğduğu köyün ismidir.²¹ Mevlidi on iki bölümden oluşmaktadır. İbn Hacer her bölümün başında rivayetler zikredip bölümün sonunda da bölümle alakalı manzum tarzda şiir ve na'lar yazmıştır. Muhtevası şu şekildedir:

1. Allah'a hamd ve Resûlullah (s.a.s)'e övgüler
2. Mevlid okumanın faziletleri
3. Resûlullah'ın bazı isimleri ve şemâili
4. Resûlullah'ın bazı mucizeleri
5. Resûlullah'ın nûrunun yaratılması ve Âmine'nin hamilelik sürecinde gördüğü alâmetler
6. Resûlullah'ın doğumunun müjdelmesi
7. Resûlullah'ın sıfatları
8. Resûlullah'asalavât getirmenin faziletleri
9. Resûlullah'ın nûrunun peygamberlerden intikal aşamaları
10. Resûlullah'ın doğumunda meydana gelen bazı önemli olaylar
11. Âmine'nin hamileliğinin son on iki gecesinde gördüğü olağanüstü haller
12. Dua²²

İbn Hacer el-Heytemî, Molla Hüseyin Batevî'den önce yaşaması hasebiyle mevlidini ondan önce kaleme almıştır. Kürtlerin yaşadığı bölgede Batevî'den önce

²¹ Cengiz Kallek, "İbn Hacer el-Heytemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1999, XIX, s. 531-532.

²² Bkz. İbn Hacer, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî, *en-Ni'metü'l-Kübrâ ale'l-âlem fi Mevlidi Seyyidi Veled-i Âdem*, Matba'atü'l-istikâmet, Kahire 1371/1952.

İbn Hacer'in mevlidi okunurdu.²³ İkisini karşılaştırdığımızda muhtevanın bazı yerlerde benzerlik gösterdiği görülecektir.

İbn Hacer ve Batevî'den her biri "mevlidi okumanın faziletleri" adında bir bölüm açmış ve orada Hz. Peygamber, Hulefa-i raşidîn ve bazı tasavvuf büyüklerinin mevlidi okumanın fazileti hakkında söylemiş oldukları sözleri nakletmişlerdir.²⁴

Her iki mevlidde Hz. Abdullah ile Hz. Amine'nin evlilik sürecini, peygamberlik nurunun Abdullah'a intikali ve o gece meydana gelen bir takım olaylar birbirine yakın şekilde anlatılmıştır.²⁵

Hz. Peygamber'in dünyaya gelişinden dokuz ay evvel her ay bir peygamberin Âmine'yi müjdelemesi meselesi her ikisinde de aynı şekilde işlenmiştir.²⁶

Âmine'nin doğumu esnasında Hz. Havva, Hz. Meryem, Hz. Asiye ve Hz. Sara'nın gelip ona yardımcı olup sakinleştirmesi, doğum esnasında gerçekleşen bir takım olağan üstü haller aynı minvalde anlatılmıştır.²⁷

İki mevlidde de benzer konuların bulunması pek tabii olarak akıllara şu soruyu getirmektedir: Molla Hüseyin *Mevlid-i Nebî*'nin telifinde İbn Hacer'den alıntı yapmış mıdır?

Batevî'nin mevlidi on dokuz bölümden oluşmaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz benzer yönler *Mevlid-i Nebî*'nin sadece dört bölümünde geçmekte olup geri kalan on beş bölümde ise İbn Hacer'in mevlidinden herhangi bir etkilenme veya alıntı yapma söz konusu olmayıp farklı konular ele alınmıştır. Batevî mevlidini yazarken zikrettiğimiz söz konusu yerleri İbn Hacer'in mevlidinden birebir alıntı yapmıştır. Batevî bu konuları ele alırken İbn Hacer'den etkilenmekle beraber tümüyle ondan alıntı yapmayıp başka kaynaktan da yararlanmıştır.

Batevî'nin işlediği konuların ekseriyatı Kadî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî'nin (ö. 990/1582) *Târîhu'l-hamîs fî ahvâli enfesi nefîs* adlı

²³ Tehsîn İbrahim Doskî, "Jêderên Mewlûda Melayê Batevî", Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2015, s. 141.

²⁴ İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 7-11; Âmidî, *a.g.e.*, s. 7-8.

²⁵ İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 21-24; Âmidî, *a.g.e.*, s. 18-21.

²⁶ İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 44-47; Âmidî, *a.g.e.*, s. 21-22.

²⁷ İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 62-67; Âmidî, *a.g.e.*, s. 23-24.

eserinde geçmektedir. Batevî'nin mevlidinde Diyârbekrî'den başka konulardan da yararlandığı üçüncü bölümde ele alınacaktır.

Mevlidlerin genel konusunun Resûlullah'ın fazileti, nuru, doğumu ve nübüvveti gibi konuların olması hasebiyle eserlerde benzer konuların işlenmesi pek tabii bir durumdur. Nitekim Süleyman Çelebi, kendisinden önce kaleme alınan Ahmed Fakih'e ait *Çarhnâme* ve Erzurumlu Darîr'in (ö. ?) yazdığı *Tercüme-i Siyer-i Nebî*'den yararlanmışır.²⁸ Molla Hüseyin Batevî'nin mevlidi ile Süleyman Çelebi ve İbn Hacer'in mevlidleri karşılaştırıldığında Batevî'nin mevlidinde onlardan etkilendiği görülmüştür. Muhteva açısından Batevî'nin *Mevlid-i Nebî*'si, Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necat*'ından ziyade İbn Hacer el-Heytemî'nin *en-Ni'metü'l-Kübrâ*'sına daha çok benzemektedir. Genel muhteva göz önünde bulundurulduğunda Batevî mevlidi ile diğer mevlidler arasında bir benzerlik ve yararlanma söz konusu olsa da Batevî, bir mevlid türü eserin kapsamında bulunması gereken konuları kendine özgü betimlemelerle merviyatlara telmihte bulunarak anlatmıştır.

²⁸ Aksoy, *a.g.m.*, s. 482.

BİRİNCİ BÖLÜM

MOLLA HÜSEYİN BATEVÎ

1.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği

1.1.1. İsmi, Nesebi ve Lakabı

Hayatı ile ilgili sınırlı bilgi bulunan Molla Hüseyin Batevî'nin asıl ismi hakkında, farklı görüşler beyan edilmiştir. Kaynaklarda Hüseyin, Hasan, Ahmed ve Muhammed şeklinde isimler kullanılmıştır.

Molla Hüseyin Bâtevî hakkında bilimsel olarak ilk yazılı bilgi veren Molla Mahmud-i Bâyezîdî (ö. 1867'den sonra) Batevî'yi şöyle tanıtmaktadır: *“Kürtlerin dördüncü şairi, Mollayé Bateyî'dir. Onun ismi Molla Ahmed'dir. Aslı Bate'dendir. Bate de Hakkarî'nin köylerinden bir köydür. 820 yılında dünyaya gelmiştir. Pek çok şiir ve beyit söylemiştir. Müstakil bir divan'ı vardır. Son derece sâlih bir kişidir. Kürtçe mevlid de yazmıştır. Seksen senelik bir ömür yaşamış, hicrî 900'de vefat etmiştir. Bateyî köyünde de metfundur. En doğrusunu Allah bilir.”*²⁹

Rus Diplomat Auguste Alexandre Jaba (ö. 1894),³⁰ Molla Mahmud'un bu malumatını Fransızca'ya çevirmiştir.³¹ Ahmed ismi, Hüseyin Batevî'nin dedesinin adıdır.³² Kaynaklarda Batevî'nin isminin Ahmed olarak geçmesi, dedesine nispetle bu isim ile anılması ve kayıtlara geçmiş olması ihtimal dahilindedir. Günümüzde yaygın olarak satılan mevlid kitaplarında *“Hasan Ertuşi”* isminin kullanılması ise kanaatimizce hata veya sehiv yoluyla yazılmıştır. Bu konuda tarihçi ve araştırmacıların ekseriyeti asıl isminin *“Hüseyin”* (Huseyn) olduğunu söylemişlerdir.³³ Nitekim Batevî'nin kızı Zulfê'nin torunlarından Hacı Mehmet

²⁹ Bâyezîdî, Molla Mahmud, *Câmiyên Hikâyetân ve Risâletân bi-Zimânî Kûrmâncî*, Haz. Alexsandre Jaba, St. Petersburg, 1277, s. 14-15.

³⁰ Auguste Alexandre Jaba, 1848-1866 yılları arasında Rus Çarlığı'nın Erzurum konsolosu olarak görev yapmıştır. Kürt Dili ve Edebiyatı hakkında çalışmaları olmuştur. St. Petersburg'da Kürt el yazmaları koleksiyonu oluşturulmuştur. Bkz. Ahmet Özel, “Bâyezîdî, Molla Mahmud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2020, ek-1 Cilt, 169-170.

³¹ Jaba, *Notices Et Récits Kourdes*, St. Petersburg, 1860, s. 2; M.Salih Geçit, “Molla Musa Celâlî ve Kürtçe Mevlid Üzerindeki Şerh Çalışması”, Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2015, s. 168.

³² Müfid Yüksel, “Molla Hüseyin el-Batevî ve Kürtçe Mevlid-i Şerifi”, Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2015, s. 129.

³³ M. Xalid Sadînî, *Mela Huseynê Bateyî*, Nûbihar, İstanbul 2013, s. 21; Âmidî, *a.g.e.*, s. 15.

Şembî'nin yanında Batevî'ye ait olan bir el yazmasında “*Sahibuhû ve Mâlikuhû Huseyîn b. Mustefa*” şeklindeki yazı, yine Batevî'nin torunlarından olan Molla Dırbaz'a ait bir el yazmasında “*Sevedehu Mela Dırbaz bın Mela Tahir bin Huseyn*” yazılması ve Batevî'nin doğduğu muhitteki halk tarafından da müellifin Hüseyin olarak bilinmesi gerçek isminin Hüseyin olduğunu ortaya koymaktadır.³⁴

Batevî'nin babası Mustafa b. Ahmed'dir. Babası halk arasında “*Sûfi Mustafa*” olarak tanınan takvalı bir şahıstı. Molla Mustafa üç kardeşi ile birlikte Şırnak'a bağlı Batuyan köyünden Bate köyüne göç etmiştir. Batevî'nin Ahmed adında bir de amcası vardı.³⁵

Molla Hüseyin Batevî eserlerinde: “Bateyî, Melayê Bateyî, Feqîrê Bateyî” nisbe ve lakaplarını kullanmıştır. Meşhur ve halk arasında yaygın olarak “Melayê Bateyî” lakabı daha çok kullanılmaktadır.³⁶

Bazı araştırmacı ve yazarlara göre Molla Hüseyin Batevî “Ertûşî” aşiretine mensuptur.³⁷ Yaygın olarak satılan mevlidlerin kapaklarında da Ertuşî nisbesine rastlamak mümkündür. Fakat bazı araştırmacılar da Batevî'nin kullandığı dil ile Ertuşî'lerin kullandığı dil ve şivenin birbirine uymadığını ve Molla Hüseyin'in torunlarının da kendilerini Ertuşî aşiretinden saymadıklarını ileri sürerek Batevî'nin “Ertûşî” aşiretinden olmadığını savunmuşlardır.³⁸

1.1.2. Doğum Tarihi, Yeri ve Ailesi

Yazar hakkında yeterli ve güvenilir mâlumat bulunmadığı için hangi çağda dünyaya geldiği hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Müellifin doğum tarihi hakkında farklı görüşler olmakla birlikte öne çıkan iki görüşü zikretmek yerinde olacaktır.

³⁴ Sadinî, *a.g.e.*, s. 21-22.

³⁵ Abdurrahman Adak, “Destnivîsên Mewlûda Melayê Bateyî dî Arşîva A. Jaba de: Nasandî û Analîz”, *The Journal of Mesopotamian Studies*, C: 2/2, Havîn 2017, s. 4.

³⁶ Sadinî, *a.g.e.*, s. 22.

³⁷ Hayder Mohammed Othman, *Melayê Batê'nin Şiirlerindeki Fikir ve Biçim Yapısı*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2016, s. 1.

³⁸ Sadinî, *a.g.e.*, s. 35-36.

1. Molla Hüseyin Batevî, 816/1414-819/1417 yıllarında dünyaya gelmiş, 896/1491-900/1495 yıllarında da vefat etmiştir.³⁹ Batevî'nin bu tarihler arasında yaşadığını belirten ve bu yönde kanaat sahibi olan araştırmacıların ekseriyetinin beyanları, eski Rus Çarlığı'nın Erzurum Konsolosu, Diplomat Auguste Alexandre Jaba'nın Petersburg Bilimler Akademisi'nin isteği üzerine Doğu Anadolu'da yaptığı araştırmaları sonrası elde ettiği el yazmalarından kaleme aldığı eserlerine dayanmaktadır.⁴⁰

2. Molla Hüseyin Batevî, 1675/1085-1100/1689 yılları arasında doğmuştur. Yani XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılı arasında yaşamıştır. Bu görüşü destekleyen bir takım deliller bulunmaktadır. Batevî'nin Molla Mansûr Gırğaşi (d. 1088/1678- ö. ?) ile karşılıklı söylemiş oldukları şiirdir. Zira karşılıklı şiir okumuşlarsa Batevî'nin Molla Mansûr Gırğaşi ile aynı dönemde yani XVII. ve XVIII. yüzyıllar arasında yaşamış olduğunu ortaya koymaktadır.⁴¹

Batevî bir şiirinde “tüfek” kelimesini kullanmıştır. Tüfeğin Avrupa'da 1550'lü yıllarda icat edildiği ve Batevî'nin tüfenkten haberi olması için 1550'li yıllardan önce değil, sonra yaşamış olması gerektiği söylenebilir.⁴²

Bir diğer önemli delil, Batevî'nin soyundan geldiğini söyleyenlerin ona yedinci babadan ulaştıkları, bu da normal bir insan ömrünün baba-oğul hesaplamasına göre Batevî'nin takribi olarak XVII. yüzyılın sonuna denk geldiğini ortaya koymaktadır.⁴³

³⁹ Elaeddin Seccadî, *Mêjûyê Edebî Kurdî*, Ma'arif Pres Yay., Bağdat, 1952; Qanatê Kurdo, *Tarixa Edebyeta Kürdi*, Öz-Ge Yay., Ankara, 1992.; Abdurrahman Durre, Evîna Welat, Melsa Yay., İstanbul, 1992; Âmidî, a.g.e., s. 15-16; Babê Zêrevanî, *Kovara Nûbihar*, Nûbihar Yay. İstanbul, 2001; Mehmed Uzun, *Kürt Edebiyatına Giriş*, İthaki Yay., İstanbul 2017; Ziver İlhan, *Molla Hüseyin Batevî'nin Mevlidi*, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2013, s. 5-6.

⁴⁰ Bu görüşte olanların dayanakları: Jaba, *Recueil De Notices Et Récits Kourde, Réunion et Traduits En Français*, ST. Petersburg 1860, 14-15.

⁴¹ Maruf Xeznedâr, *Mêjûyê Edebî Kurdî*, Aras Yay., Hewlêr, 2001; Feqi Hüseyin Sağniç, *Diroka Wejeya Kurdî*, İstanbul Kürt Enstitüsü Yay., İstanbul 2002; Abdulreşid Yusuf, *Şairên Klasik ên Kurd*, Jina Nû Yay., İsveç, 1988; T. Î. Doskî - M. Î Doskî, *Mela-yê Batevî We Behremî-yî wî*, Hawar Yay., Dohuk, 1996; Sıddîq Borekeyî Sefîzade, *Mêjuy Wêjey Kurdî*, Nacî Yay., Tebrîz, 1375/1997; Abdurrahman Adak, *Despêka Edebiyata Kurdî Ya Klasik*, Nûbihar, İstanbul 2013.

⁴² Sadînî, a.g.e., s. 25-31.

⁴³ Daha geniş bilgi için Bkz. Sadînî, a.g.e., s. 25-31.

Bir başka delil ise, Molla Hüseyin Batevî *Mevlidi Nebî*'yi oluştururken daha öncede belirttiğimiz üzere⁴⁴ İbn Hacer el-Heytemî'nin *en-Ni'metü'l-Kübrâ ale'l-âlem fi Mevlidi Seyyidi Veled-i Âdem* adlı eserinden yararlanmış olduğu görülmektedir. İbn Hacer el-Heytemî, 909/1503 yılında dünyaya gelmiş, 974/1567 yılında da vefat etmiştir.⁴⁵ Birinci görüşte olanlara göre Batevî ise 816/1414-819/1417 yıllarında dünyaya gelmiş, 896/1491-900/1495 yıllarında da vefat etmiştir. Batevî'nin İbn Hacer el-Heytemî'den etkilendiği ortada iken böyle bir tarihin realiteye uymadığı da aşîkârdır.

Bu rivayetler bağlamında yaptığımız tahliller sonucunda şunları ifade etmek mümkün olacaktır: İkinci görüşte olanların mesnedleri daha kuvvetli olup yaşayabileceği tarihe yatkındır. Belirtilen bu gerekçelere itimad ederek Molla Hüseyin Batevî'nin XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılda yaşadığı söylenebilir.

Molla Hüseyin Batevî Şırnak'ın Beytüşşebap ilçesinin Bate köyünde dünyaya gelmiştir. Daha önce Van'a bağlı olan Hakkâri, 4.1.1936 tarihinde il statüsüne geçmiştir. Hakkâri'nin il statüsünü kazanması ilebirlikte kendisine bağlı bir kaza halini alan Beytüşşebap, Şırnak'ın 16.05.1990 yılında il statüsüne geçmesi ile Şırnak iline bağlanmıştır. Beytüşşebap, İslâm tarihi kaynaklarında "*Elkî*" olarak geçmektedir. *Mu'cemü'l-Büldan* adlı eser, Elkî (القي) başlığı altında bu yerleşim birimini, "*Musul hükümdarına ait Zevezân bölgesindeki sağlam kalelerden biri*" şeklinde tanımlamıştır.⁴⁶ Mevlid'in yazarı Molla Hüseyin Batevî'nin doğduğu Bate köyü de bu yerleşime bağlı bir köy olup Türkçe ismi "*Güneyyaka*"dır.

Molla Hüseyin Batevî'nin Ahmed, Osman ve Muhammed isminde üç kardeşi vardır. Ahmed kardeşlerin en büyüğü olup Hüseyin ise ikinci büyük kardeşidir. Osman, Bate tarafından pek seilmeyen bir şahsiyet olarak bilinmiştir. Muhammed hakkında ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Batevî, eğitimini bitirip Bate'nin yakınında bulunan Pîrosayê köyüne imam olarak gitmiş ve orada Hemayîl adında bir bayan ile evlenmiştir. Bu evlilik sonucunda iki kız, biri erkek olmak üzere üç çocuğu

⁴⁴ Bkz. s. 11-13.

⁴⁵ Kallek, *a.g.m.*, s. 531.

⁴⁶ Yâkût, Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dârü's-sadr, Beyrut 1977, I, 246.

olmuştur. Çocuklarının isimleri Tahir, Zulfê ve Asmîn'dir.⁴⁷ Bazı rivayetlerde de 3 kızı olduğu üçüncü kızın ismi de "Banê" olduğu ifade edilmektedir.⁴⁸

1.1.3. Vefatı

Batevî'nin hayatı trajedik bir şekilde sonlanmışır. Bir sonbahar mevsiminin kasım ayında Hakkârî (başka bir rivayete göre Bahçesaray-Mıks) emirinin daveti üzerine bir ziyafete katılmışır. Ziyafetten sonra emir, olumsuz hava şartlarından dolayı kalmasını istemesine rağmen Batevî ısrarla dönmek istediğini belirtip yola koyulmuştur. Bate köyüne varmadan Berçelâ denilen mevkide şiddetlenen kar fırtınasına yakalanmış üstüne düşen çığın altında kalması sonucunda orada vefat etmiştir. O çevrenin ahalisi ilkbaharda karların erimesinden sonra naaşına ulaşabilmişlerdir. Batevî'nin cesedi bulununca rivayete göre vefat etmeden önce son demlerini anlatan bir şiir de üstünde çıkmıştır. Şiir'in ilk dördlüğü şu şekildedir;

Ji çirya paşiyê pê da
Melayê Batevî kanê
Sefer kêşa bi Mıksê da
Li ser weqtê zivistanê⁴⁹

Kasım ayında
Molla Batevî nerde
Sefer Mıks'e (Bahçesaray)
Kış vaktine doğru

Daha sonra naaş Bate köyüne götürölüp orada defnedilmiştir.⁵⁰ Molla Hüseyin Batevî'nin Kabri günümüze kadar halk tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir.

1.1.4. İlmî Hayatı

Molla Hüseyin Batevî, ilmî tahsiline ilk olarak Ağabeyi Molla Ahmed'in yanında başlamıştır. Başka bir rivayette ise amcası Molla Ahmed'in yanında

⁴⁷ Sadınî, *a.g.e.*, s. 31-33.

⁴⁸ Adak, *a.g.m.*, s. 4.

⁴⁹ Sadınî, *a.g.e.*, s.

⁵⁰ Âmidî, *a.g.e.*, s. 16; Adak, *a.g.e.*, s. 275-276.

başladığı dile getirilmektedir.⁵¹ Batevî, on beş yaşına geldiğinde eğitimini Hakkârî Emiri Mîr Zeynel Bey medresesinde devam etmiş, bir süre buradakaldıktan sonra Van Bahçesaray (Mıks)Emiri Hasan Veli Medresesine geçmiş ve eğitiminin büyük bölümünü burada tahsil edip icazet almıştır.⁵² Hüseyin Batevî, ilim tahsili için ayrıca Erbil, Musul ve Duhok gibi yerlerde de medrese eğitimi almıştır.⁵³ Müellif icazetini tamamladıktan sonra bulunduğu muhitin farklı medreselerinde uzun zamanlar ders verip talebeler yetiştirmiştir.

Şâfiî mezhebine mensup olan Batevî, tefsir, fıkıh, hadis, belagat, tarih, kelam, tasavvuf, edebiyat, felsefe ve dil bilimleri gibi alanlarda derinleşmiş ender âlimlerdendir. Dinî ilimlerin yanında müspet ilimlerde özellikle tıp alanındakendisini yetiştirmiştir. Şiirlerinde anadili Kürtçe'nin yanında iyi derecede Arapça, Farsça ve Türkçe'yi de kullandığı görülmektedir.⁵⁴

Şiir hususunda da kendini yetiştiren Batevî, hac farızasını yerine getirmek için Mekke'ye gitmiş oradan da Medine'ye geçip Resullah'ın kabri şerifleri başında bir şiir kaleme almıştır.⁵⁵ Şiir şu dörtlülle başlamaktadır:

Hilo rabe Ebû'l-Kasım

Hilo ey qasidê ekber

Hilo fexra Benî Haşim

Hilo rabe tu wî rehber

Ebû'l-Kasım hadi kalk

Ey büyükelçi hadi kalk

Benî Hâşim'in övücü hadi kalk

Sensin rehber hadi kalk

Molla Hüseyin Batevî'nin hadis ile ilgili elimize ulaşan müstakil herhangi bir çalışması bulunmamaktadır. Fakat mevcut olan eserlerine baktığımızda Batevî'nin hadis temalarını ustaca kullandığını görmekteyiz. *Mevlid-i Nebî* adlı eseri bir siyer

⁵¹ Adak, *a.g.m.*, s. 4.

⁵² Tehsîn İbrahîm Doskî û Muhsîn İbrahîm, *Melayê Bateyî Jîyan û Berhem*, Spîrêz, Hewlêr 2005, s. 45.

⁵³ Mustafa Öztürk, "Süleyman Çelebi ve Mela Huseynê Bateyî'nin Mevlidlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Turkish Studies*, Cilt. 13, Sayı. 5, Ankara 2018, s. 397.

⁵⁴ Sadînî, *a.g.e.*, s. 32; Öztürk, *a.g.m.*, s. 397.

⁵⁵ Adak, *a.g.e.*, s. 275.

niteliğini taşıma hasebiyle içerisinde sıkça hadis mevcuttur. Mevlidin yanı sıra özellikle şiirlerinde de bol miktarda hadisten istifade etmiştir. Batevî, hadisleri bazen rivayetin lafzını alarak bazen de telmihte⁵⁶ bulunarak kullanmayı tercih etmiştir. Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda müellifin rivayetler hususunda bilg sahibi olduğu söylenebilir.

1.1.4.2. Eserleri

Molla Hüseyin Batevî, ömrünü ilim meclislerinde geçirmiş çok yönlü bir âlimdir. Sadece ders vermekle kalmamış çeşitli eserler de kaleme almayı ihmal etmemiştir. Kaynakları araştırdığımızda Batevî'ye ait karşımıza beş eser çıkmaktadır. Bunlar: *Mevlid-i Nebî*, *Hemaîl*, *Şiirler(Divan)*, *Zembîlfiroş* ve *Divan*'dır. Bunlardan dördüne ulaşılmışsa da *Divan*'a ulaşılamamıştır. Batevî'nin bunlar dışında da günümüze ulaşmayan *Tecwîda Qur'ana Pîroz* ve *Aqîdeya İmanê* adlı iki eserinin daha olduğu iddia edilmektedir.⁵⁷ Batevî'nin eserlerinde ana hatlarıyla Kürtçe'ye bağlı kaldığı bununla beraber Arapça, Farsça ve Türkçe lisanlarını da kullandığı görülmektedir. Eserleri genel bir analize tabi tuttuğunda, Batevî'nin Peygamber sevgisini öne çıkaran edip ve şair olduğu görülecektir. Müellifin günümüze ulaşan eserlerini tanıtmak ilmî kişiliğini ortaya koyma bağlamında önem arz edecektir.

1.1.4.2.1. Hemaîl

Batevî'nin Arapça kaleme aldığı Hemaîl, içerisinde insan sıhhatine dair ayet ve hadis referanslı okunması tavsiye edilen bir takım dualar, tıbbî nebevî ve kendi müktesebatından oluşturduğu bazı tıbbî tavsiyelerin yer aldığı bir çalışmadır. Bir tür “Alternatif Tıp” olarak değerlendirilebilen çeşitli bilgiler ihtiva eden Hemaîl, 46 bölümden oluşmuş ve her bölüm “Bismillahirrahmanirrahim”ile başlamıştır. Ayrıca her bölümün başında konuyla alakalı birer ayet de yer almaktadır. Metnin kenarlarında her bir bölümün içeriği hakkında Kürtçe ve Farsça yazılmış dipnot ve açıklamalar bulunmaktadır.⁵⁸

⁵⁶ İslâm edebiyatlarında bir âyete, bir hadise, kıssa, olay, vecize, atasözü vb. ne gönderme yapma sanatı. İsmail Durmuş, “Telmihi”, İsmail Durmuş, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2011, XL, 408.

⁵⁷ Babê Zêrevanî, “*Mela Hisênê Batevî-1*”, Nûbihar, Zivistan 2002, s 61.

⁵⁸ İlhan, *a.g.e.*, s. 11.

Eserin üç nüshası bulunmaktadır. Bunlar: *Bate*, *Qewal* ve *Elkîkê* nüshalarıdır. Arap alfabeleriyle yazılmış olan eser; Latinceye çevirmek için günümüzde bazı çalışmalar yapılmaktadır.⁵⁹

1.1.4.2.2. Zembîlfiroş

Batevî'nin kaleme aldığı ve Kürt edebiyatında önemli bir yere sahip olan bir başka eseri de *Zembîlfiroş* destanıdır. "*Zembîlfiroş*" veya "*Zembîlfiroş*" olarak adlandırılan⁶⁰ bu destan, önceleri sözlü olarak halk ozanları tarafından dilden dile anlatıla gelmiş, daha sonraki zamanlarda araştırmacılar tarafından kaleme alınıp varlığı günümüze kadar korunmuş ender bir eserdir. Bu destan Batevî dâhil üç kişi tarafından kaleme alınmıştır. Bunlar: Klasik Kürt şiirinin önde gelen temsilcilerindensayılan Fakî-yi Teyrân, Molla Hüseyin Batevî ve Mûradhanê Bayezîdî'dir.⁶¹

Batevî tarafından yazılan bu eserin kendi el yazması günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşılan nüsha ise Alexsander Jaba tarafından bulunmuş ve bunun Batevî'ye ait olduğu söylenmiştir. Bu nüsha, Rusya'nın St. Petersburg şehrinde Saltikov Şçedrin kütüphanesinde mevcuttur.⁶² Daha sonra Albert Sosin tarafından derlenip Kanate Kurdo'nun girişimiyle de bir araya getirilmiştir. Beyit halinde ve bazı kelimelerinin değişik olduğu iki çeşidi mevcuttur.⁶³ Albert Sosin'in derlemesine göre eser, 16 dörtlükten oluşmuş ve kafiyeli yazılmıştır.⁶⁴ Kanate Kurdo'nun el yazmasında ise toplamda 20 tane üçlü, dörtlü ve beşli beyitler bulunmaktadır.⁶⁵

Zembîlfiroş destanı, 384/994 yıllarında Mervaniler (956-1085) döneminde Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde, Diyarbakır paşalarından Emir Hasan'ın oğlu

⁵⁹ İdris Kaval, *Molla Hüseyin-i Bateyi'nin Mevlidi: Kürt Kültürü, Dili ve Edebiyatı Üzerindeki Etkisi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2019, s. 16.

⁶⁰ Aziz Samur, *Destana Zembîlfiroş û Gulxatûnê*, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2012, s. 39.

⁶¹ Samur, *a.g.e.*, s. 52.

⁶² Qanatê Kurdo, Tarixa Edebyeta Kürdi, Öz-Ge Yay., Ankara 1992, s. 65.

⁶³ Samur, *a.g.e.*, s. 64.

⁶⁴ İsa Yılmaz, *Zembîlfiroş Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme*, Muş Aalparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muş 2016, 161-163.

⁶⁵ Samur, *a.g.e.*, s. 119-122.

mutasavvıf, zahid ve asil bir genç olan Mîr Said (zembilfiroş) ile Gülhatun adında o yörenin soylu bir Emir'in eşi arasında gerçekleşen bir redd-i aşk hikâyesidir.⁶⁶

Zembîlfiroş destanının Kürtler arasında anlatılan pek çok versiyonu bulunmaktadır. Bir aşk öyküsü olan Zembilfiroş, yöre beyinin eşinin (Gülhatun) zembil (el örmesi hasır sepet) satıcısına (Mîr Said) âşık olmasını anlatır. Kendisi de bir prens (Mir) olan ancak dünyevi zevkleri bırakıp uhrevi dünyaya yönelen Zembîlfiroş, onca zenginliğe rağmen sepet örüp satarak geçimini sağlamış. Zembilfiroş'ta, dönemin dinî, sosyal ve toplumsal örgüsü, Zembilfiroş'un Allah'a olan bağlılığı ve bu yolda neleri feda edebileceği, Allah sevgisi ve korkusu, tövbede sebat, helal rızık, nefisle mücadele, günahlardan uzak durma ve fani dünyanın aldatıcı zevklerinden kurtulma çabası gibi temalar anlatılmıştır. Pek çok dile çevrilen Zembilfiroş destanında geçen şahıs hakkında farklı görüşler bulunup karakteri ve düşüncesi hakkında ortak özelliklerden bahsedilmemektedir.⁶⁷

1.1.4.2.3. Divan

Batevî'nin eserlerinden biri de *Divan* adı altında kaleme almış olduğu yapıttır. Eser günümüze ulaşmadığı için içeriği hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Alexander Jaba, Batevî'nin aşk üzerine yazılan bir divanının olduğunu ifade etmiş ve bu divanın bazı şiirlerini de çalışmalarında kullanmıştır.⁶⁸ Bu konuda çalışmaları olan bazı araştırmacılar “*Dîwana Berze*” adlı bu eserin en kısa zamanda bulunacağına inandıklarını belirtmişlerdir.⁶⁹

1.1.4.2.4. Şiirleri

Özellikle edebî kişiliği ve şairliği ile ön plana çıkan bir âlim olan Molla Hüseyin Batevî, pek çok farklı konuda şiirler yazmıştır. Kendisi yazdığı şiirlerini herhangi bir isim adı altında müstakil bir yapıt haline getirmemiş bilakis vefatından sonra dağınık olan şiirleri araştırmacılar ve tarihçiler tarafından toplanıp bir divan haline getirilmiştir. Batevî'nin telif ettiği şiirlerinin dili Kürtçe olmakla birlikte

⁶⁶ Samur, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁷ Naci Özsoy, İlk Dönem Tasavvuf Kültüründe Horasan Melâmîliği ve Anadolu'da Bir Melâmî Karakter: Zembilfiroş, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 2, Muş 2014, s. 96.

⁶⁸ Qanatê Kurdo, *Tarixia Edebyeta Kürdi*, s. 65.

⁶⁹ M. Xalid Sadînî, “Molla Hüseyin Batevî, Hayatı ve Eserleri”, Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2015, s. 98.

Arapça, Farsça ve Türkçe kelime ve cümleler de kullanılmıştır. Batevî'nin otuza yakın yazmış olduğu şiirleri üç kısma ayrılır.⁷⁰

Münâcât: Klasik şark edebiyatında konusu Allah'a yalvarmak, yakarmak ve dua amacıyla kaleme alınan edebi metinler olan münâcât⁷¹ adı altında yedi adet şiir bulunmaktadır.

- 1- Ya ilahî tu Kerîmî (Ey ilahım sen kerimsin)
- 2- Heqqa Tu Padîşahî (Sen hak padişahsın)
- 3- Subhan Ji Mîrê Qadirî (Sübhan-övgü kadir olan emîre olsun)
- 4- Ya ilahî Ez Xerîbim (Ey ilahım ben garibim)
- 5- Ya Reb Hewar Sed Car Hewar (Ya rab medet yüz defa medet)
- 6- Ya Rebbena Qadir Tuyî (Ey rabbimiz sen kadirsin)
- 7- La Hewle La Quwwete (La havle la kuvvete)

Na't:Hz. Peygamber'i övmek amacıyla yazılan şiirlere denir.⁷² Bu bölümdeki şiirler beşbaşlıktan oluşmaktadır.

- 1- Ey Ne'etî ez 'Erşî Heta Ferşî Şehîra (Ey na't arştan ferşe kadar meşhurum)
- 2- Muhammed Seyyîdê Âlem (Muhammed âlemin seyyidi)
- 3- Hilo Rabe Ebûl Qasim (Ebû'l Kasım hadi kalk)
- 4- Muhammed Sahibê Tacê (Muhammed tacın sahibi)
- 5- Îro Me dî Newmek Çi Xweş (Bugün güzel bir rüya gördük)

Lirik: Duyguların etkili, coşkun ve genellikle kişisel duyguları dile getiren edebiyat türüne lirik adı verilir.⁷³ Bu bölümde yer alan şiirlerin sekiz başlığı ihtiva etmektedir.

- 1- Subh û Êvarî Şeva Tarî Şemala Kêyî Tu (Sabah ve akşam gece karanlığı kimin şemalısın)
- 2- El-Wefa Bêwesl û Canan Xemz û Naza min Tu Yî (El-Vefa, vuslatına eremediğim canan, nazlı ve işveli yârim sensin)
- 3- Ji Bextê Min Reşî Rabû (Kara bahtım kalktı)

⁷⁰ Şiirleri için Bkz., Sadînî, *a.g.e.*, ikinci bölüm.

⁷¹ Salih Özden, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Yazıgen Yay., İstanbul 2017, s. 139; Ahmet Köklügiller, *Edebiyat Sözlüğü*, Bahçeşehir Yay., İstanbul 2009, s. 219.

⁷² Özden, *a.g.e.* s. 145; Köklügiller, *a.g.e.* s. 224.

⁷³ Özden, *a.g.e.* s. 117; Köklügiller, *a.g.e.* s. 193.

- 4- Qismet Ji Dîwana Ezel (Ezel divanından kismet)
- 5- Aşiqê Zulfa Reşim (Siyah zülfe aşığım)
- 6- Derd û Dax ım (Dert ve kederim)
- 7- Ji Eltafê Şahînşahê (Şehinşahın lütfu)
- 8- Mestê Şepalê (Güzele mest-hayran)
- 9- Ji Çîr'ya Paşî û Pê Da (Kasım ayında)
- 10- Bi Dil Îro Xedeng im Ez (Kalben bugün ok gibiyim)
- 11- Ger Tu Nazik Sorgul î (Eğer sen nazik kırmızı gülsen)
- 12- Kan Ma 'dena Sidq û Sefa (Sadakat ve güzelliğin madeni hani nerde)
- 13- Ey Dil Eger (Ey gönül eğer)
- 14- Ey Dîlê Qelb (Ey kalbin gönlü)
- 15- Ey Dilo Mizgînya Min Hat (Ey gönül, müjdem geldi)
- 16- Baziyê Hecrî (Hicret kuşu)
- 17- Ecel Saqî Bi Dest Min Da (Sakî ecelim geldi)
- 18- Ji Rengê Dilbera Horî (Dilber hurinin renginde)

Zikrettiğimiz bu şiirlerin dışında Molla Hüseyin Batevî ile MollaMensûrê Gırğaşî arasında on sekiz adet altılı dizeden meydana gelen bir “Atışma” da mevcuttur.⁷⁴

1.1.4.2.5. Mevlid-i Nebi

Molla Hüseyin Batevî'nin yaşadığı dönemden günümüze kadar adından en çok bahsettirmesine neden olan, şimdiye kadar bu minvalde yazılmış olan eserlere nazaran Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde halk tarafından her zaman ilk sırada tercih edilen, kendisinden sonra yazılacak olan mevlidlere öncülük edip ilham kaynağı olan *Mevlid-i Nebî*, hiç şüphesiz Molla Hüseyin Batevî'nin en önemli eseridir.

Mevlid-i Nebî, mesnevi tarzında yazılmış manzum bir eser olup 566 beyitten oluşmaktadır.⁷⁵ Yapı bakımından remel bahrından “Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilûn” kalıbıyla yazılmıştır. Aruz vezni üzerine tanzim edilen mevlid; aa, bb, cc, dd, ee,

⁷⁴ Sadını, *a.g.e.*, ikinci bölüm.

⁷⁵ Âmidî, *a.g.e.*, s. 16.

kafiyeler kullanılmıştır.⁷⁶Beyitlerini incelediğimizde zengin bir birikimin kullanıldığı aşîkârdır. İçerisinde belagat ilminden: teşbîh, îstîare, tenasûb, telmîh, tekrîr, întak, nîda, tezat, îstîfham, alîterasyon ve asonans gibi sanatlar kullanılmıştır. Kürtçe dili ve Arap alfabesi ile yazılan mevlidde; Arapça, Türkçe ve Farsça kelimeler de kullanılmıştır.⁷⁷

Batevî'nin Mevlidi iki fasıldan meydana gelmektedir. Birinci fasıl 12 bölümden, ikinci fasıl 6 bölüm ve hatimesinde de dua bölümü yer almaktadır. Toplamda 19 bölümden oluşan mevlidin muhtevası sırasıyla şu şekildedir:

- 1- Allah'a hamd
- 2- Hz. Peygamber (s.a.s)'e salâvat
- 3- Mevlid okumanın fazileti
- 4- Hz. Peygamber'in (s.a.s) nuru ve âlemin yaratılışı
- 5- Âdem'in (a.s) yaratılışı
- 6- Hz. Muhammed'in (s.a.s) nesebi
- 7- Abdullah'ın doğumu ve peygamberlik nurunun Abdullah'a geçmesi
- 8- Yahudilerin Abdullah'ı öldürmeye teşebbüs etmesi
- 9- Abdullah'ın Âmine ile evlenmesi
- 10- Âmine'nin hamilelik dönemi
- 11- Hz. Peygamber'in (s.a.s) doğumu
- 12- Hz. Muhammed'in (s.a.s) doğumu esnasında tüm canlıların onu karşılaması
- 13- Hz. Peygamber'in (s.a.s) doğduğu gecede gerçekleşen olaylar
- 14- Abdulmuttalib'in doğum sabahında gördüğü mucizeler
- 15- Hâlîme'nin Mekke'ye gelişi ve Hz. Peygamber'i emzirmek için alması
- 16- Beni Sa'd kabilesinin Mekke'den yurtlarına dönmesi
- 17- Resûlullah'ın çocukluk döneminde Beni Sa'd yurdunda gerçekleşen olaylar
- 18- Nebî'nin Mekke'ye dönüşü ve annesi Âmine'ye teslim edilişi
- 19- Dua bölümü⁷⁸

⁷⁶ İlhan, *a.g.e.*, s. 19.

⁷⁷ İlhan, *a.g.e.*, s. 22-25.

⁷⁸ Âmidî, *a.g.e.*, s. 5-42.

Gelenekte eserler bir nedene binaen yazılır. Molla Hüseyin Batevî'nin bu mevlidi yazmasının sebebi şu şekilde tespit edilmiştir: Kürtler içerisinde kendi lisanıyla yazılmış bir mevlid olmadığı için dini ritüeller ve merasimlerinde Arapça yazılmış mevlidler okunmaktaydı. Bu Arapça mevlidler içerisinde de özellikle İbn Hacer el-Heytemî'nin *en-Ni'metü'l-kübra ale'l-âlem bi-mevlidi seyidi beni Âdem* adlı eseri okunmaktaydı. İbn Hacer'in mevlidinin tercih edilmesinin sebebi İbn Hacer'in Şafî mezhebine mensup bir âlim olması ve *Tuhfet'ul-Muhtac* adlı eseri başta olmak üzere bazı kitaplarının yakın muhitteki medreselerde okutulmasıdır. Bölge halkı Arapça lisanını bilmediği için bu mevlidi anlamadazorluk çekiyordu. Bunun için Arapça bilen bir molla her zaman okuyuş esnasında orada bulunup mevlidi Kürtçe olarak cemaate tercüme etme çabası içerisinde giriyordu. Bu durum Molla Batevî'nin zamanına kadar devam etmiştir. Batevî, ilmi hayatında belli bir seviyeye vardığında bölge halkının mevlidi ilk ağızdan rahat bir şekilde anlamalarını sağlamak için *Mevlid-i Nebî* adlı eseri kaleme almış ve bu alanda bir ilki gerçekleştirmiştir.⁷⁹

Mevlid-i Nebî üzerine bazı şerh çalışmaları yapılmıştır. Bunlar: Molla Musa el-Celâlî (ö. 1442/2021) "*Feyzu'l-Kadiri'l-Mubdî Şerhu'l-Mevlidi'l-Kurdî*",⁸⁰ Zeynelabidin b. Mela Ramazan el-Âmîdî "*Behcetü'l-enam bi-Şerhi Mevlidi Sahibi'l Makam fî yevmi'l Kıyam*",⁸¹ Molla Nurullah el-Heyûtî el-Godîşkî "*Sehlu'l-Mevrid fî şerhi'l-Mevlid*" en önemli şerh çalışmalarıdır.

1.1.4.2.5.1. Mevlid'in Yazma Nüshaları

Mevlid-i Nebî'nin farklı nüshaları bulunmaktadır. Bu farklılıklar neticesinde içeriğindeki bölüm sayısı, sayfalar, beyitler ve başlıklar da değişkenlik göstermektedir. Biz burada, tespit edilen ilk nüshadan başlamak üzere diğer nüshaları aşağıda kronolojiye göre zikredeceğiz.⁸²

⁷⁹ Tehsîn İbrahim Doskî, "Jêderên Mewlûda Melayê Bateyî", Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2015, s. 141.

⁸⁰ Musa Celâlî (Geçit), *Feyzu'l-Kadiri'l-Mubdî Şerhu'l-Mevlidi'l-Kurdî*, İhvan Neşriyat, İstanbul, t.y..

⁸¹ Amîdî, *a.g.e.*

⁸² Mevlidin nüshalar bölümü Ziver İlhan'ın çalışmasının 31-39 sayfalarından alınmıştır.

1.1.4.2.5.1.1. Muhammed Muksî Nüshası

Batevî Mevlid'inin nüshaları arasında en eski nüsha, 1206/1792 tarihinde Erzurum'da Feqî Mustafa adlı bir şahsın talebi üzerine Muhammed Muksî tarafından yazılmıştır. Daha sonrabu nüsha Alexsander Jaba tarafından bulunup ve şuan Rusya'nın St. Petersburg şehrinin Saltikov Şçedrin kütüphanesinde varlığını korumuştur. Bu nüsha 58 sayfa, 16 bölüm ve 559 beyitten oluşmakta olup eserin ilk sayfasının başında “*Haze Mewlî'n-Nebî*” ibaresi yer almaktadır. A. Jaba'nın koleksiyonunda Mevlid'in; *Kurd 7, Kurd 9 ve Kurd 33b* şeklinde numaralandırılmış üç farklı nüsha bulunmaktadır.⁸³

1.1.4.2.5.1.2. Ankara Milli Kütüphane Nüshası

İlk başlarda Adnan Ötüken koleksiyonunda bulunan bu nüsha daha sonraki yıllarda “*Ahmed Batî*” adı altında Ankara Milli Kütüphanesinde 06 Hk 4390 numaralı katalogda kayıt altına alınmıştır. Nüsha, 1240/1824 yılında istinsah edilmiş, kütüphane kayıtlarında ise “*Mevlûdü'n-Nebî*”, adıyla geçmektedir. Nüsha, 20 sayfa, 16 bölüm ve 557 beyitten oluşup sayfanın başında “*Haza Kitabu Mewlidu'n-Nebî Şellallahu 'Eleyhî we Sellem*” başlığı geçmektedir.

1.1.4.2.5.1.3. Duhok Nüshası

Bu nüsha Irak'ın Duhok şehrinde 1271/1854 yılında, Ahmed b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir. 44 sayfa, 16 bölüm ve 546 beyitten meydana gelip birinci sayfanın başında “*Haza Mewlûdu'n-Nebî Şellallahu 'Eleyhî we sellem bi'l-lisani'l-Kurdî Mewlana Muhemmed Batê Rahmetullahu 'eleyh*” ifadesi yer almaktadır.

1.1.4.2.5.1.4. Mahmûd Efendî (Mela Mahmûdê Bayezîdî) Nüshası

Bu nüsha St. Petersburg kütüphanesinde A. Jaba koleksiyonunda mevcuttur. Mela Mahmûdê Bayezîdî tarafından istinsah edilip 1274/1858 yıllarında yazılmıştır. 261 sayfa, 18 bölüm ve 511 beyitten oluşmaktadır. Eserin baş kısmında “*Haze Mewlî'n-Nebî*”, kapağın dış kısmında ise “*Kîtabi Mewlûdî Şerîf Kurmancî ye*” yazılmıştır.

⁸³ Geniş bilgi için bkz. Adak, *a.g.m.*

1.1.4.2.5.1.5. Diyarbakır Nüshası

Diyarbakır Ziya Gökalp İhtisas Yazma Eser Kütüphanesinde tespit edilip koruma altına alınan bu nüsha, daha sonra Konya Yazma Eserler Kütüphanesine götürülmüştür. Dijital nüshası Ziya Gökalp Kütüphanesinde temin edilebilmektedir. Diyarbakır'daki nüsha numarası: 21 Hk 1916 olarak kayıtlarda geçmektedir. Kütüphane kayıtlarında 1880/1299 yılında "*Ehmed el-Batî*" adı altında kaydedilmiştir. 18 sayfası bulunmaktadır. Bazı sayfaların bir kısmı kaybolduğundan dolayı bölüm ve beyit sayılarında eksilme olmuştur. 10 bölüm ve 243 beyitten oluşup sayfanın başında kırmızı kalemle yazılmış "*Haza Kitabu Mewlûdi Şerîf Bismillahîrrahmanirrahîm*" ibaresi bulunmaktadır.

1.1.4.2.5.1.6. Ortahisar Nüshası

Bu nüsha 1328/1910 yılında istinsah edilmiştir. Nüshanın başında "*Hüseyn Galip Kütüphanesi Ortahîsar*" mührü bulunmaktadır. 53 sayfa, 16 bölüm ve 560 beyitten meydana gelip sayfa başında "*Dibaceî Mewlûdî Şerîf*" başlığı mevcuttur. Daha sonra Mevlidin çeşitli baskıları olmuştur bunlardan: Hazıq, Berlin, Mısır (Kahire) ve Dersaadet (İstanbul) baskıları, yayınlanan ilk basımlardandır.

İKİNCİ BÖLÜM

“MEVLİD-İ NEBÎ” ADLI ESERDE İKTİBAS OLUNAN HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Molla Hüseyin Batevî'nin *Mevlid-i Nebî* adlı eserinde telmih yoluyla iktibas olunan rivayetler tespit edilmiş, beyitlerde yer alan ilgili hadisin metni senediyle verilmiş ve akabinde rivayetin tahrîc ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.1. Allah'a Hamd

Müellif eserine azametini ve şanına yaraşır bir üslup ile yüce Allah'ı zikir ile başlamış dinin sahibi olmasını hatırlatarak Allah'a hamd etmiştir. Böylece Batevî, İslâmi ilimlere dair eser telif eden müelliflerin kendi çalışmalarına başlarken Allah'a hamd etme geleneğini devam ettirmiştir.

2.1.1. Allah'ı Hamd Etmenin Önemi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Hemdê bê hed bo Xudayê ‘alemîn
Ew Xudayê daye me dînê mubîn”⁸⁴

Sayısız hamd âlemlerin rabbine olsun
O Allah ki bize apaçık dîni vermiştir.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَمُحَمَّدُ بْنُ خَلْفٍ الْعَسْقَلَانِيُّ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ
الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ قُرَّةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ
أَمْرِ ذِي بَالٍ، لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ، أَقْطَعُ

“Allah'a hamd ile başlamayan bütün önemli işler (bereketsiz) eksiktir.”⁸⁵

⁸⁴ Âmidî, a.g.e., s. 5.

⁸⁵ İbn Macê, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992, “Nikâh”, 19.

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayet, İbn Ebû Şeybe'nin (ö. 235/849) *el-Musannef*'i ve Bezzâr'ın (ö. 292/905) *Müsned*'inde aynı lafızlar ile Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *Sünen*'i ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahih*'inde ise بِحَمْدِ lafzı elif-lâm takısı olmadan farklı varyantlar ile rivayet edilmiştir.⁸⁶

İbn Mâce'nin (ö. 273/887) bu rivayetini destekleyecek mahiyette, Ebû Dâvûd'un (ö. 257/889) *Sünen*'inde كَلَّمَ اللَّهُ فِيهِ بِالْحَمْدِ لَهُ فَهُوَ أَجْدَمُ “Allah’a hamd ile başlamayan bütün sözler (bereketsiz) eksiktir.” ile Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde كل كلام أو أمر ذي بال لا يفتح بذكر الله عز وجل فهو أبتى أو قال أقطع Allah'ın zikri ile başlamayan bütün söz veya önemli işler (bereketsiz) eksiktir.” rivayetleri bulunmaktadır.⁸⁷

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde geçen rivayetin senedi:

Ebû Hüreyre (ö. 57/676) >Ebû Seleme (ö. 93/712-13) >Zührî (ö. 124/742) >Kurre (ö. 147/764)>Evzâî (ö. 157/774) >Ubeydullah b. Musa (ö. 213/828) >Muhammed b. Halef el-Askalânî (ö. 260/873) > Muhammed b. Yahyâ (ö. 258/871) >Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö. 235/849).

Ebû Hüreyre, sahâbîdir.⁸⁸ **Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf el-Kureşî**, “sika”⁸⁹ olarak kabul edilmiştir.⁹⁰ **Muhammed b. Müslim ez-Zührî**, hakkında İclî

⁸⁶ İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409, V, 339; Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *Müsned*, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 1429/2009, XIV, 291; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408/1988, I, 173; Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünen*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Lübnan 2004, I, 427.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dârü'l-Hadîs, Kahire 1995, VIII, 395; Ebû Davûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992, “Edeb”, 21.

⁸⁸ İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Dârü'l Cîl, Beyrut 1412/1992, IV, 1768; İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1415/1994, VI, 313; İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe*, Dârü'l Kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1415, VII, 348.

⁸⁹ Adalet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivayetinde güvenilir râvî. Bkz. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015, s. 277.

⁹⁰ İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, Mektebetü'd-Dâr, Medine 1405/1985, II, 405; Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, yy, 1405/1985, IV, 287; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, Matbaâtü Dairetü'l-Meârif en-Nizâmiyye, Hint 1326/1908, XII, 117.

(ö. 261/875) “sika”,⁹¹ İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) ise “*fakih, hâfız ve mutkinliği üzerine ittifak edilmiş*” demiştir.⁹² **Kurre b. Abdurrahman**, hakkında cerh ve ta’dil âlimleri farklı görüşler beyan etmiştir. İclî, “*yüktebû hadisuhu*”,⁹³ Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) “*zayıf*”, Ahmed b. Hanbel “*münkerül-hadis cidden*”, Ebû Zur’a er-Râzî (ö. 264/878) “*münker*”, Ebû Hâtim (ö. 277/890) ve Nesâî (ö. 303/915) “*leyse bi kaviy*”,⁹⁴ İbn Hibbân “*es-Sikat*” adlı eserinde kendisini zikretmiş,⁹⁵ İbn Hacer el-Askalânî ise “*zaifun yu’teberu bihi fi-l mutabaat ve-l şevahid*” ifadelerini kullanmışlardır.⁹⁶ **Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî** için Buhârî *et-Târîhu’l-kebîr*’de “*hâfız*” olarak değerlendirmiştir.⁹⁷ İclî “sika” demiştir.⁹⁸ İbn Hacer el-Askalânî hakkında “sika ve fakih” demiştir.⁹⁹ **Ubeydullah b. Mûsâ**, hakkında İbn Maîn, “sika” Ebû Hâtim ise “sika” ve “sadûk” şeklinde nitelendirmede bulunurken¹⁰⁰ kaynaklarda “*müteşeyyi*” olarak da geçmektedir.¹⁰¹ **Muhammed b. Halef el-Askalânî**, için Ebû Hâtim er-Râzî ve İbn Hacer el-Askalânî “sadûk”, Nesaî ise “sâlih” demişlerdir.¹⁰² **Muhammed b. Yahyâ b. Abdullah b. Halid**, “sika, hâfız, celîl” olarak tanınmıştır.¹⁰³ **Ebû Bekr b. Ebû Şeybe**, “sika, hâfız ve sadûk” olarak bilinir.¹⁰⁴

Bezzâr, bu rivayetin senedini *Müsned*’inde: Ebû Hüreyre >Ebû Seleme >Zührî >Kurre >Evzâî >Ubeydullah b. Musa >Reca b. Muhammed es-Sekatî (ö. ?) şeklinde zikredip metnini verdikten sonra şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “*Biz bu hadisi bu şekilde Nebi aleyhi selâm’dan ancak bu isnadla biliyoruz.*”¹⁰⁵

⁹¹ İclî, *a.g.e.*, II, 253.

⁹² İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, 450.

⁹³ İclî, *a.g.e.*, II, 217.

⁹⁴ Mizzî, Ebû’l-Haccâc Yusuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1400/1980, XXIII, 582-83.

⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. Es-Seyyid Şerafüddîn Ahmed, Dârü’l-Fikr, Beyrut 1395/1975, VII, 342.

⁹⁶ Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Şuayb el-Arnaût, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut-Lübnan 1417/1997, III, 182.

⁹⁷ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, Dâiretü’l-Meârifî’l-Osmâniyye, yy, ty, V, 326.

⁹⁸ İclî, *a.g.e.*, II, 83.

⁹⁹ Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Şuayb el-Arnaût, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, II, 340.

¹⁰⁰ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, thk. Beşşâr Avvâd, Dârü’l-Ğarbi’l-İslâmî, y.y. 2003, V, 389.

¹⁰¹ Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman Ebû Bekr b. Muhammed, *Tabakatü’l-Huffâz*, Dârü’l-kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1403/1983, s. 155.

¹⁰² Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Şuayb el-Arnaût, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, III, 238.

¹⁰³ Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Şuayb el-Arnaût, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, III, 332.

¹⁰⁴ Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Şuayb el-Arnaût, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, II, 261; İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, Dâiretü’l-Meârifî’l-Osmâniyye, Haydârabâd Dekken 1271/1952, V, 160.

¹⁰⁵ Bezzâr, *a.g.e.*, XIV, 291.

İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) “*hasenun bel sahihun*”¹⁰⁶ Nevevî (ö. 676/1277) “hasen” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁰⁷ Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî (ö.1420/1999) ve Şuayb b. Muharrem el-Arnaût (ö. 1438/2016) rivayetin “zayıf” olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁸

İbn Mâce dışında bu hadisi rivayet eden İbn Ebû Şeybe, Bezzâr, İbn Hibbân ve Dârekutnî ile bu haberi farklı lafızlarla rivayet eden, mana açısından destekleyici konumunda olan Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd’un sened zincirinde bulunan Kurre b. Abdurrahman, cerh ve ta’dil kuralları gereğince problemli bir ravî olarak görülmektedir. Hadisin isnadında bulunan Kurre’nin sika râvide bulunması gereken vasıflara sahip olmaması, hadisin sıhhat derecesine etki edip rivayeti zayıf konumuna düşürmüştür.

2.1.2. Yüce Allah’ın Tüm Fiillerin Yaratacısı Olduğu

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“*Kar(i)sazê bende û sultanê can*
Rahîm û Rehman Latîf û Mihrîban”¹⁰⁹

O, kulların fiillerinin yaratıcısı ve canların (ruh) sahibi
Rahim, Rahman, Latîf ve şefkatlidir.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مَالِكٍ عَنْ رَبِيعِ بْنِ جَرَّاحٍ، عَنْ خُذَيْفَةَ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يَصْنَعُ كُلَّ صَانِعٍ وَصَنَعَهُ

“Allah tüm fiilleri ve fiili gerçekleştirenlerin yaratıcısıdır.”¹¹⁰

¹⁰⁶ Aynî, Bedruddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Hanefî, *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahîhi'l Buhârî*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1421/2001, I, 11.

¹⁰⁷ Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1419/1998, s. 393.

¹⁰⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 173; Elbânî, Muhammed Nâsuruddîn, *İrvâul Ğalîl fî Tahrîci Ehâdisi Menâri's-Sebîl*, el-Mektebetü'l-islâmi, Beyrut 1405/1985, I, 30

¹⁰⁹ Âmidî, *a.g.e.*, s. 5.

¹¹⁰ Buhârî, *Halku ef'âli'l-ibâd*, Dâr'ül Meârif'i-Suûdiyye, Riyâd ty, s. 46.

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Hadis külliyyatında Buhârî'nin (ö. 256/870) *Halku ef'âli'l-ibâd* adlı eserinde yer verdiği bu haber farklı lafızlarla rivayet edilmiştir. Bu manaya gelen başka hadisler de mevcuttur.¹¹¹ Biz burada Buhârî'nin rivayetini esas alıp ilgili haberin senedini değerlendireceğiz.

Buhârî'nin *Halku ef'âli'l-ibâd* adlı hadis cüz'ünde geçen rivayetin senedi:

Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656) >Rib'î b. Hırâş (ö. 101/719) >EbûMâlik el-Eşca'i el-Kûfî (ö. 140/757) Mervân b. Muâviye (ö. 193/808) >Ebû'l Hasen Ali b. Abdillâh b. Ca'fer b. Necih es-Sa'dî (ö. 234/848-49).

Huzeyfe b. Yemân, sahâbîdir.¹¹² **Rib'î b. Hırâş**, hakkında “*sikâ*” ifadesi kullanılmıştır.¹¹³ **EbûMâlik**, “*sika*”¹¹⁴ bir râvidir. Ahmed b. Hanbel ve İbn Maîn de “*sika*” olarak değerlendirmişlerdir.¹¹⁵ Nesâî, hakkında “*leyse bihi be's*” demiştir.¹¹⁶ **Mervân b. Muâviye**, “*sika*” olarak kabul edilmiştir.¹¹⁷ **Ali b. Medîni**, Buhârî'nin kendisinden rivayette bulunduğu, ilelü'l-hadis alanında meşhur olup muhaddisler nazarında “*sika*”¹¹⁸ bir şahsiyet olarak teveccüh görmüştür.

Buhârî'nin rivayet etmiş olduğu bu hadis hakkında Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014) *el-Müstedrek* adlı eserinde bu hadisi farklı varyantla zikrettikten sonra “*Bu hadis Müslim'in şartlarına göre sahihtir*” açıklamasında bulunmuştur.¹¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî *Fethu'l-Bârî* de, Nâsırüddin el-Elbânî de *Sahihu'l Câmi'us-Sagîr*

¹¹¹ İbn Ebû Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *Kitâbü's-Sünne*, thk, Elbânî, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1400/1980, I, s. 158; Bezzâr, *a.g.e.*, VII, 258; Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1411/1990, I, 85; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbn Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, Mektebetü'r-rüşd, Riyâd 1423/2003, I, 363.

¹¹² İbn Abdülber, *a.g.e.*, I, 334.

¹¹³ İbn Sa'd, Tabakat, VI, 127; İclî, *Marifetu's-sikat*, s. 350; İbn Hibbân, *es-Sikât*, Dairatü'l-Maârifî Osmaniyye, Haydâr abat, Hint 1393/1973, VI, 240.

¹¹⁴ İclî, *a.g.e.*, II, 422; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 294.

¹¹⁵ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995, II, 122.

¹¹⁶ Zehebî, *Târihul İslâm*, thk. et-Tedmirî, IX, 147.

¹¹⁷ İclî, *a.g.e.*, Dârü'l-Bâz, s. 424; İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebû'l Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazim fî-Tarihi'i muluki ve'l umemi*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1412/1992, IX, 229.

¹¹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 469.

¹¹⁹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *a.g.e.*, I, 85.

ve Ziyâdâtühû eserinde haber için sahih hükmünü vermiştir.¹²⁰ Rivayet sahih hükmündedir.

2.2. Hz. Peygamber’e Sâlavât

Batevî, Allaha hamd babından hemen sonra Hz. Peygamber’e ayrı bir bölüm açmış, Resûlullah’ı veciz misal ve ifadelerle övüp kendisine salavât getirmiştir.

2.2.1. Hz. Peygamber’in İnsanların En Hayırlısı Olduğu

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“*Sellî ya Rebbî ‘ela Xeyri’l-Beşer*

Ta hebin teyr û bixûnin ber şecer”¹²¹

Ya Rabbi insanların en hayırlısına salâvat (rahmet) et

Kuşlar ağaçlarda öttüğü müddetçe.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ تَوْفَلٍ، عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ، قَالَ: قَالَ الْعَبَّاسُ: بَلَغَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضُ مَا يَقُولُ النَّاسُ، قَالَ: فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَقَالَ: مَنْ أَنَا؟ قَالُوا: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ، فَقَالَ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِ خَلْقِهِ

“Resûlullah’a insanların kendisi için söylediği bazı şeyler ulaşınca minbere çıkıp dedi ki: “*Ben kimim?*” dediler ki: “*Sen Resûlullah’sın*”. Bunun üzerine (Hz.Peygamber) şöyle buyurdu: “*Ben Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalib, Allah yaratıkları yarattı beni de yarattıklarının en hayırlısı kıldı.*”¹²²

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i¹²³ ve Tirmizî’nin (ö. 279/892) *Sünen*’inde¹²⁴ geçmektedir.

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen rivayetin senedi şu şekildedir:

¹²⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethul Bâri şerhi Sahihi Buhârî*, Dârü’l Marife, Beyrut 1379/1960, XIII, 498; Elbâni, *Sahihu’l Câmi’us-Sağîr ve Ziyâdâtühû*, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut ty. I, 366.

¹²¹ Âmidî, *a.g.e.* s. 6.

¹²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 397.

¹²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 397.

¹²⁴ Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, Çağrı Yay. İstanbul 1992 “Menâkib”, I.

Abbas(ö. 32/653) >Muttalib b. Ebî Veda es-Sehmî (ö. ?) >Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel (ö. 84/703) >Yezid b. Ebi Ziyad (ö. 136/753) >Süfyân(ö. 161/778) >Ebû Nuaym (ö. 219/834)

Abbas, sahâbîdir.¹²⁵ **Muttalib b. Ebî Veda es-Sehmî**, sahâbîdir.¹²⁶ **Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel** için Yahyâ b. Maîn, İclî ve Ebû Zur'a er-Râzî “*sika*” bir râvidir demişlerdir.¹²⁷ **Yezid b. Ebi Ziyad** Buhârî kendisi hakkında “*münkerül-hadis*”, Nesâî “*metrukul-hadis*” demişlerdir.¹²⁸ İbn Hibbân, Yezid'in “*sadûk*” olduğu ancak daha sonra “*telkin*”¹²⁹ kabul ettiği gerekçesiyle “*sûû'l-hıfz*” konumuna düştüğü ve Kûfe'ye gitmeden önceki sema ve rivayetlerinin sahih olduğu oraya gittikten sonra da hâfızasının probleminden dolayı rivayetlerinin sahih olmadığını ifade etmiştir.¹³⁰ **Süfyân es-Sevrî**, muhaddisler tarafından “*sika*” olarak tanınan bir şahıstır.¹³¹ **Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn** ise “*hâfiz, mutkin ve sebt*” olarak bilinen bir râvidir.¹³²

Tirmizî'nin *sünen* 'inde bulunan sened zinciri şöyledir:

Muttalib b. Ebî Veda' es-Sehmî >Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel >Yezid b. Ebi Ziyad >Süfyân >Ebû Ahmed ez-Zübeyri (ö. 203/819) >Mahmud b. Gaylan (ö. 239/853)

İlk dört tabakayı yukarıda zikrettik. **Ebû Ahmed ez-Zübeyri** için İbn Sa'd, “*sadûk*” vasfını kullanmıştır.¹³³ İclî “*sika ve müteşeyyi*” demiştir.¹³⁴ **Mahmud b. Gaylan**, İbn Hibbân kendisini “*sika*” râviler arasında zikretmiş,¹³⁵ hakkında herhangi bir kusur bulunmamıştır.

¹²⁵ İbn Abdülber, *a.g.e.*, II, 810.

¹²⁶ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, V, 183.

¹²⁷ İclî, *a.g.e.*, II, 24; İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, V, 30.

¹²⁸ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkûn*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1406/1986, III, 209.

¹²⁹ Râvinin gaflet yüzünden güvenilirliğini kaybetmesine yol açan zabt kusuru için kullanılan hadis terimi. Geniş açıklama için Bkz. Emin Âşıkutlu, “Telkin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2001, XL, s. 406.

¹³⁰ İbn Hibbân, *el-mecrûhîn mine'l-muhaddissîn ve'd-du'afâ' ve'l-metrûkûn*, thk. Mahmûd İbrahim Zâ'id, Dârü'l-Vaî, Haleb 1396/1976, III, 100.

¹³¹ İclî, *a.g.e.*, I, 407.

¹³² İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emsâr ve a'lâmü 'ulemâ'il-aktâr*, Dârü'l-vefa, Mensûre 1411/1991, s. 275.

¹³³ İbn Sa'd Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd b. Münî', *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1410/1990, VI, 370.

¹³⁴ İclî, *a.g.e.*, Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 406.

¹³⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 202.

Tirmizî, *Sünen*’indebu hadisi zikrettikten sonra “*Haza hadisun hasenun*” hükmünü vermiştir.¹³⁶ Ahmed Muhammed Şakir (ö. 1892/1958), *Müsned*’in tahkîkinde isnadı sahih,¹³⁷ Şuayb el-Arnaût ise “*hasenun li gayrihi*” ve Yezid b. Ebî Ziyâd için her ne kadar zayıf ise de rivayetleri mutabaatlarla hasen derecesine ulaşır demiştir.¹³⁸ Elbânî ise “*zayıf*” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹³⁹ Her iki rivayetin senedinde bulunan Yezid b. Ebi Ziyad cerh ve ta’dil âlimleri tarafından ta’n edilmiştir. Bunun dışında kalan râvilerin adalet ve zabt vasıflarında herhangi bir kusur bulunmamaktadır. Ebi Ziyad’ın cerhinden dolayı rivayet, Tirmizî’nin belirttiği gibi hasen hükmündedir.

2.2.2. Hz. Peygamber’in Kıyamet Gününde Hamd Sancağının Sahibi Olacağı

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“*Ey şefî ‘û sahîbê alayê hemd*
Min hene bêhed guneh nîsyan û ‘emd”¹⁴⁰

Ey hamd sancağının sahibi olan şefaatçi
Benim unutarak, bilerek sayısız günahım var.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَيَبِيدِي لَوَاءَ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ

“*Kıyamet günü Âdemoğullarının efendisiyim bunda övünme yoktur. Hamd sancağı elimde olacak bunda övünme yoktur.*”¹⁴¹

¹³⁶ Tirmizî, “Menâkıb”, 1.

¹³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk, Ahmed Muhammed Şakir, Dârü’l-Hadîs, Kahire 1995, II, 396.

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2001, III, 307.

¹³⁹ Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîssi’z-za’ife ve’l-mevzû’a ve esserühe’s-seyyi’ü fi’l-ümme*, Dârü’l-Meârif, Riyâd 1412/1992. VII, 74.

¹⁴⁰ Âmidî, *a.g.e.* s. 6.

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 152; İbn Mâce, “Zühd”, 37; Tirmizî, “Tefsir” 18; Hâkim, *el-Müstedrek ala Sahihayn*, I, 83.

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Haz. Peygamber'in kıyamet günü liva'ul-hamd'ın sahibi olması muhtelif hadis kaynaklarında farklı varyant ile geçmektedir. Biz bu kaynaklar içerisinde Tirmizî'nin rivayetini değerlendirmeye tabi tutacağız.

Tirmizî'nin *Sünen* 'inde geçen hadisin sened zinciri şöyledir:

Ebû Saîd (ö. 74/693-94) >Ebû Nadra (ö. 108/727) >Ali b. Zeyd b. Cud'an (ö. 131/748) >Süfyân (ö. 198/814) >İbn Ebî Ömer (ö. 243/857)

Ebû Said el-Hudri, sahâbîdir.¹⁴² **Münzir b. Mâlik b. Kuta'a Ebû Nadra el-Abdî** hakkında İbn Sa'd, İbn Şâhin (ö. 385/996) ve İbn Hacer el-Askalânî "*sika*" hükmünü vermişlerdir.¹⁴³ **Ali b. Zeyd b. Cud'an** hakkında İclî, "*yuktebû hadisuhu, leyse bi kaviy, kâne yeteşeyu' la be'se bihi*"¹⁴⁴ Ebû Hatim "*yuktebû hadisuhu ve la yühtece bihi*" ifadesini kullanmıştır.¹⁴⁵ **Süfyân ibn Uyeyne**, muhaddisler tarafından "*sika, sebt*" olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁶ **Muhammed b. Yahyâ b. İbn Ebî Ömer** ise "*sika, sadûk*" olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁷

Tirmizî *Sünen* 'inde rivayeti zikrettikten sonra "*haza hadisun hasenun*" hükmünü vermiştir.¹⁴⁸ Bu hadisi İbn Mace *Sünen* 'inde¹⁴⁹ İbn Hibbân da *Sahih* 'inde¹⁵⁰ Hâkim'de *el-Müstedrek* 'inde yer verdikten sonra "*bu hadis Şeyhayn şartlarına göre sahih olup tahrîc etmemişlerdir*" demiştir. Zehebî de bu görüşe mutabık kalmıştır.¹⁵¹ Dolayısıyla hadis sahih hükmündedir.

2.3. Mevlid Okumanın Fazileti

Bu bölümde mevlidi okumanın fazileti ile ilgili Hz. Peygamber, Hulefâ-yi Râşidîn, Ma'rûf-i Kerhî (ö. 200/815-16), Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ve diğer

¹⁴² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, Dârü'l-vatan li'n-neşr, Riyâd 1419/1998, III, 1260.

¹⁴³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 155; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 10.

¹⁴⁴ İclî, *a.g.e.*, Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 346.

¹⁴⁵ Zehebî, *Târih'ul-İslâm*, thk. Beşşâr, III, 707.

¹⁴⁶ İclî, *a.g.e.* Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984 s. 194; İbn Hibbân, *es-Sikat*, VI, 403.

¹⁴⁷ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, VII, 124; İbn Hibbân, *es-Sikat*, IX, 98.

¹⁴⁸ Tirmizî, "Tefsir" 18.

¹⁴⁹ İbn Mace, "Zühd" 37.

¹⁵⁰ İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 398.

¹⁵¹ Hâkim, *a.g.e.* I, 83.

ilim sâdâtlarının sözlerine yer verilmiştir. Biz burada Resûlullah ve Hulefâ-yi Râşidîn'in sözlerini ele alıp değerlendirmesini yapacağız.

Hız. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn'den Gelen Rivayetler

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

*“Gote wî Peyğemberê ‘alî sifet
Mewlûda min herkesê mezin biket*

*Ez şefî ‘ê wî me roja Mehşerê
Dê vexut ew tasek ava Kewserê...”*

Yüce vasıflı Peygamber demiş ki:
Mevlidimin kıymetini kim yüceltirse

Mahşer günü şefaathçisi olurum
Kevser suyunda içecektir...

*“Hem ji Bûbekr û ‘Umer hat ev xeber
Hem ji ‘Usman û ‘Elî çêbû eser*

*Dirhemek bit serfê mewlûda Nebî
Xeyrekê mezin ji bo hasil dibî”¹⁵²*

Ebû Bekir ve Ömer'den geldi bu haber
Osman ve Ali'den eser oluştu

Nebî'nin mevlidine bir dirhem harcayan
Büyük bir sevaba nail olur.

Tespit Edilen Rivayetler

قال النبي عليه السلام: من عظم قدر مولدي كنت له شفيعا في يوم الحشر ويسقى من ماء الكوثر

Resûlullah (s.a.s): “Kim mevlidimin kıymetini artırırsa haşır günü şefaathçisi olurum ve Kevser suyundan içirilir.”

¹⁵² Âmidî, a.g.e. s. 7.

قال ابوبكر الصديق رضي الله عنه: من انفق درهما علي قراءة مولد النبي صلى الله عليه و سلم كان رفيقي في الجنة.

H.z. Ebû Bekir (r.a): “*Kim mevlid-i nebînin okunması için bir dirhem infak ederse cennette arkadaşım olacaktır.*”

و قال عمر رضي الله عنه: من عظم مولد النبي صلى الله عليه و سلم فقد احيا الاسلام.

H.z. Ömer (r.a): “*Kim H.z. Peygamber’in mevlidini yüceltirse İslâm’ı ihya etmiştir.*”

و قال عثمان رضي الله عنه: من انفق درهما علي قراءة مولد النبي صلى الله عليه و سلم فكانما شهد غزوة بدر و حنين.

H.z. Osman (r.a): “*Kim mevlid-i Nebî’nin okunmasına bir dirhem harcarsa Bedir ve Huneyn gazvelerine katılmış gibi sevap kazanır.*”

و قال علي رضي الله عنه و كرم الله وجهه: من عظم مولد النبي صلى الله عليه و سلم و كان سببا لقراءته لا يخرج من الدنيا الا بالايمن و يدخل الجنة بغير حساب

H.z. Ali (r.a): “*Kim Nebî’nin mevlidini yüceltir ve okunmasına sebep olursa, dünyadan imanla çıkar ve cennete hesapsız girer.*”¹⁵³

Rivayetin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

H.z. Peygamber’in sağlığında onun doğum yıl dönümü kutlanmadığı gibi Hulefâ-yi Râşidîn dönemiyle Emevî ve Abbâsî devirlerinde de mevlidle ilgili herhangi bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Mısır’da Şîi Fâtımî Devleti kurulunca H.z. Peygamber’in doğum yıl dönümü Muiz-Lidînillâh döneminden (972-975) itibaren resmî törenlerle kutlanmaya başlanmıştır.¹⁵⁴ Dolayısıyla hiçbir tutarlılığı bulunmayan bu rivayetler mevzudur.

2.4. H.z. Peygamber’in Nuru ve Âlemin Yaratılışı

Bu bölümde kâinatta yaratılan ilk şeyin H.z. Peygamber’in nuru olduğu ve ondan âlemin yaratıldığı, yüce Allah’ın Resûlullah’ın ümmetine karşı bağışlayıcı olduğu ve ezelde olacak olan tüm şeylerin yazılmış olduğu konular ele alınmıştır.

¹⁵³ Zikredilen Hulefâ-yi Râşidîn sözleri için bkz. İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 7-8.

¹⁵⁴ Özel, *a.g.m.* XXIX, s. 484.

2.4.1. Yaratılan İlk Şeyin Hz. Peygamber'in Nuru Olduğu

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Girtî yek qebze ji nûra xwe Xuda
Gote wê : “Kûnî hebîbî Ehmeda”

Hêj ne ‘erş û ferş û kûrsî û qelem
Hêj ne lewh û enbiyayê muhteşem

Allah nurundan bir avuç alıp
Dedi ki: “Habîbim Ahmed ol.”

Arş, ferş, kürsü ve kalem olmadan
Levh ve büyük enbiyâlar olmadan¹⁵⁵

Tespit Edilen Rivayet

يا جابر اول ما خلق الله نور نبيك

“Ey Câbir! Allah’ın ilk yarattığı senin nebînin nurudur.”¹⁵⁶

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Allah’ın mahlûkatları içerisinde yarattığı ilk şeyin kalem,¹⁵⁷ akıl,¹⁵⁸ arş¹⁵⁹ kâmiş, levh-i mahfuz, su, ruh¹⁶⁰ ve Hz. Peygamber’in nuru olduğu şeklinde farklı rivayetler varid olmuştur. Bu rivayetlerin sıhhat bakımından en kuvvetlisi Buhârî’nin arş olarak rivayet ettiği hadistir. Nûr-i Muhammedî ile alakalı rivayete gelince, daha çok mutasavvıflar arasında yaygınlaşan bu rivayeti, Kastallânî (ö. 923/1517), Abdurrezâk es-San’ânî’nin senediyle birlikte Hz. Câbir’den (r.a) rivayet ettiğini

¹⁵⁵ Âmidî, a.g.e. s. 8.

¹⁵⁶ Aclûnî, İsmail b. Muhammed b. Abdülhadî el-Cerrâhî, *Keşfu’l-Hafâ*, el-Mektebetü’l-asriyye, yy, 1420/2000, I, 302.

¹⁵⁷ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 16; Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 68.

¹⁵⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtü’l-Asfiyâ*, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1405/1985, VII, 318.

¹⁵⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Çağrı Yay. İstanbul 1992 “Tevhid”, 22.

¹⁶⁰ Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Haseni el-İdrisi el-Kettani, *Nazmul-Mütenasir Mine’l-Ehadisil-Mütevâtir*, Dârü’l-Kütübi’s-Selefiyye, 2. Baskı, Mısır ty, s. 172.

söylemiştir.¹⁶¹ Aclûnî'nin (ö. 1162/1749) *Keşfü'l-hafâ*'da bu hadisi zikredip sıhhat derecesi ile ilgili herhangi bir değerlendirmede bulunmaması ve metnin ardından diğer rivayetlerle telif çabasına girmiş olması bu hadisi makbul kabul ettiğinin delili sayılabilir. Leknevî (1848-1886), “*Böyle bir hadis lâfzen varid olmamıştır. Manen varid olması da levlake hadisinden esinlenerek söylenmiş olabilir.*” demiştir.¹⁶² Bu hadisin “*batıl*” olduğu bazı kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁶³ Nûr-i Muhammedî ile alakalı hadisin kaynağı Abdurrezâk olarak kayda geçmektedir. Ancak Abdurrezâk'ın *el-Musannef*'i başta olmak üzere hiçbir eserinde böyle bir rivayete rastlanılmamıştır. Netice olarak ilgili rivayet isnad, metin ve kaynak açısından eleştirilmiş, hadis kritiği açısından sağlam bir dayanağa sahip olmadığından mevzu hükmündedir.¹⁶⁴

2.4.2. Sen Olmasaydın Âlemleri Yaratmazdım

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Ger nebûya ew Muhemmed lewh û ‘erş
Min netînane wucûdê ta bi ferş

Nê tu û nê Cennet û narê mezin
Cumle eşya min ji bo wî çêkirin”¹⁶⁵

Muhammed olmasa idi Levh, Arş
Hatta Ferş'i de vucuda getirmez idim

Sen olmazsan Cennet ve büyük ateşi (yaratmazdım)
Her şeyi O'nun için yarattım.

Tespit Edilen Rivayet

لَوْلَاكَ لَوْلَا كَمَا خَلَقْتَ الْأَفْلاكَ

“Sen olmasaydın sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”¹⁶⁶

¹⁶¹ Kastallânî Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik, *Mevâhibu ledûniyye*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut 1425/2004, 1: 71.

¹⁶² Leknevî, Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalim b. Muhammed Emînillah es-Sihâlevî, *el-Âsâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevdû'a*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut ty, I, 43.

¹⁶³ Elbânî, *es-Silsiletü's-Sahîha*, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd ty, I, 820.

¹⁶⁴ Rivayet ile alakalı detaylı bilgi için bkz. Murat Kaya, *Levlake Rivayeti Üzerine Bir Değerlendirme*, İlâhiyat, Ankara 2021, s. 138-139.

¹⁶⁵ Âmidî, *a.g.e.* s. 10.

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Kaynaklarda bu hadisin manasını taşıyacak “*dünyayı yaratmazdım*”¹⁶⁷ ve “*Ey Muhammed! Sen olmasaydın cennet ve cehennemi yaratmazdım*”¹⁶⁸ şeklinde rivayetler de mevcuttur.

İbnü'l-Cevzî, Sağânî (ö. 650/1252), Süyûtî (ö. 911/1505) ve Elbânî gibi muhaddisler rivayet için “mevzu” demişlerdir.¹⁶⁹ Aclûnî, rivayet hakkında her ne kadar hadis olmasa da manası “*sahîh*” demiştir.¹⁷⁰

Daha çok mutasavvıfların kullandığı ancak muteber hadis külliyyatında bulunmayan bu rivayetmevzu olarak kabul edilmiştir.¹⁷¹

2.4.3. Günahkâr Bir Ümmet ve Bağışlayıcı Bir Rab

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“*Ummeta Ehmed nivîsî ehlê nûr*
Ummetun muznîbetun, Rebbun Gafûr”¹⁷²

Ahmed’in ümmetini yazdı nur ehlinden
Günahkâr bir ümmet bağışlayıcı bir Allah.

Tespit Edilen Rivayet

صَالِحُ بْنُ الْجُنَيْدِ بْنِ صَالِحِ بْنِ أَحْمَدَ الْقُرَائِي أَبُو الْبَرَكَاتِ سَمِعَ أَبَاهُ الْقَاسِمَ الْجُنَيْدَ بْنَ صَالِحٍ يَرْوِي لَهُ سَنَةً إِحْدَى وَثَمَانِينَ وَأَرْبَعَمِائَةَ عَنْ أَبِي الْحُسَيْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ السَّلَامِ الْأُبَيْرِيِّ ثَنَا أَبُو مَنْصُورٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِيسَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَلِيٍّ الْهَمْدَانِيُّ ثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ الْفَضْلُ بْنُ الْفَضْلِ الْكِنْدِيُّ ثَنَا مَسْعُودُ الْقُرُوبِينِيُّ ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زِيَادٍ الْبَغْدَادِيُّ ثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَصِيمٍ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: "أَدْخَلْتُ الْجَنَّةَ فَرَأَيْتُ فِي عَارِضِي الْجَنَّةِ مَكْتُوبًا ثَلَاثَةُ أَسْطُرٍ بِالذَّهَبِ لَا بِمَاءِ الذَّهَبِ السَّطْرُ

¹⁶⁶ Aclûnî, *a.g.e.*, II, 192.

¹⁶⁷ İbn Arrâk, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, *Tenzîhü's-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ehâdîsi's-Şenîati'l-Mevdûa*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1399/1979, I, 370.

¹⁶⁸ Aclûnî, *a.g.e.*, I, 54.

¹⁶⁹ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-Mevdûât*, Mektebetü's-Selefiyye, Medîne 1388/1968. I, 289-290; Sağânî, Radiyyüddin Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sâğânî, *el-Mevdûât*, Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, Dîmeşk 1405, s. 52; Süyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa fî Ehâdîsi'l-Mevzûa*, Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1417/1996, I, 249; Elbânî, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, I, 450.

¹⁷⁰ Aclûnî, *a.g.e.*, II, 164.

¹⁷¹ Detaylı bilgi için Bkz. Murat Kaya, *a.g.e.*

¹⁷² Âmidî, *a.g.e.* s. 10.

الْأَوَّلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالسَّطْرُ الثَّانِي مَا قَدَمْنَا وَجَدْنَا وَمَا أَكَلْنَا رَبِّحْنَا وَمَا خَلَقْنَا خَسِرْنَا وَالسَّطْرُ
الثَّالِثُ أُمَّةٌ مُدْنِيَّةٌ وَرَبُّ غُفُورٌ"

"Cennete girdim, kapının iki kanadında altınla yazılmış -altın suyuyla değil- üç satır gördüm: Birinci satır; Allahtan başka ilah yoktur Muhammed Allah'ın elçisidir. İkinci satır; Önümüzden (hayır-hasenat) gönderdiklerimizi gördük,(helalinden) yediğimizi kazandık, arkada bıraktıklarımızda kaybettik. Üçüncü satır; Günahkâr bir ümmet bağışlayıcı bir Rab."¹⁷³

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen bu haber Râfiî el-Kazvînî'nin (ö. 623/1226) *et-Tedvîn fî ahhâri Kazvîn* eserinde geçmektedir. Sened zincirinde on râvi bulunmaktadır. Senedin başında bulunan Enes b. Mâlik, Humeyd et-Tavîl (ö. 143/760) ve İbn Âsım dışındaki râviler meçhul olup adalet ve zabt sıfatlarına dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır. İbn Adî (ö. 365/976), İbn Âsım'ı münkerlerden saymaktadır.¹⁷⁴ Hadisin senedinde bulunan râvilerin meçhul oluşu ve İbn Âsım'ın münker râvilerden sayılması hadisin sıhhat derecesine olumsuz etki etmiştir. Dolayısıyla hadis zayıf hükmündedir.

2.4.4. Kalemler Kaldırıldı Sahifeler Kurudu

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

"Cumle ehwalê di 'âlem bîş û kem
Wî nivîsî borî û hişk bû qelem"¹⁷⁵

Âlemde olacak bütün büyük küçük
O yazdı ve kalem kurudu.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ، وَابْنُ لَهْيَعَةَ عَنْ قَيْسِ بْنِ الْحَجَّاجِ (ح) وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي

¹⁷³ Râfiî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfiî el-Kazvînî, *et-Tedvîn fî ahhâri Kazvîn*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiye, yy, 1408/1987, III, 91; Aclûnî, a.g.e, I, 224.

¹⁷⁴ Elbânî, *Silsiletü 'l-ehâdîsi 'z-za'ife ve 'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi 'l-ümme*, VII, 291.

¹⁷⁵ Âmidî, a.g.e. s. 10.

قَيْسُ بْنُ الْحَجَّاجِ، الْمَعْنَى وَاجِدٌ، عَنْ حَنْشِ الصَّنْعَانِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا، فَقَالَ: ...رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ.

“İbn Abbâs, ben bir gün Resûlullah’ın arkasındaydım bana dedi ki:Kalemler kaldırıldı ve sahifeler kurudu.”¹⁷⁶

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayet *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Burada Tirmizî’nin rivayetini esas alarak senedi tetkik edeceğiz.

Tirmizî’nin *Sünen*’inde geçen rivayetin senedi şu şekildedir:

İbn Abbas (ö. 68/687-88) >Haneş es-San’âni (ö. 100/718) >Kays b. Haccac (ö. 129/746) >Leys b. Sa’d (ö. 175/791) >Ebü’l Velid (ö. 227/841) >Abdullah b. Abdurrahman (ö. 255/868) >Kays b. Haccac >İbn Lehîa (ö. 174/790) >Leys b. Sa’d >Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) >Ahmed b. Muhammed b. Musa (ö. 238/852)

Tirmizî burada “*hâü’t-tahvil* (ح)”¹⁷⁷ işaretini kullanarak hadisi iki farklı varyanttan rivayet etmiştir:

1-İbn Abbas >Haneş es-San’âni >Kays b. Haccac >İbn Lehîa >Leys b. Sa’d >Abdullah b. Mübârek >Ahmed b. Muhammed b. Musa

Burada İbn Lehîa ve Leys b. Sa’d ikisi Kays b. Haccac’tan rivayette bulunmuştur.

2- İbn Abbas >Haneş es-San’âni >Kays b. Haccac >Leys b. Sa’d (ö. 175/791) >Ebü’l Velid (ö. 227/841) >Abdullah b. Abdurrahman

Burada her iki rivayet senedinin birleştiği râvi Kays b. Haccac olmuştur. Biz burada her iki varyantta geçen ravîleri ele alıp değerlendirmede bulunacağız.

İbn Abbas, sahâbîdir.¹⁷⁸ **Haneş es-San’âni**, “*sika*” ve “*sâlih*”¹⁷⁹ tir. **Kays b. Haccac**, “*sâlih*” ve “*sadûk*”¹⁸⁰ tur. Hiç kimse onu cerh etmemiştir.¹⁸⁰ **Leys b. Sa’d**,

¹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 195; Tirmizî, “Kıyâme”, 59.

¹⁷⁷ Farklı isnadları bulunan bir hadisi rivayet ederken isnadların birinden diğerine geçmeyi ve bunların ortak râvisinden sonra konulan özel işareti belirten hadis terimi. Bkz. Emin Aşıkutlu, “Tahvil” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2010, XXXIX, s. 440.

sika'dır.¹⁸¹ **Ebû'l Velid et-Tayâlisî**, sika ve fakih'tir.¹⁸² **Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî**, “sika, sadûk hâfız ve Sâlih”'tir.¹⁸³ **İbn Lehîa**, “zayıf” olarak kabul edilen bir râvidir.¹⁸⁴ **Abdullah b. Mübârek**, “sika, sebt ve Sâlih”'tir.¹⁸⁵ **Ahmed b. Muhammed b. Musa**, kendisinden Buhâri, Tirmizi ve Nesaî rivayette bulunmuş Zehebî *la be'se bihi* demiştir.¹⁸⁶

Tirmizî, hadisi rivayet ettikten sonra “*hasenun sahihun*” hükmünü vermiştir.¹⁸⁷ Rivayet iki farklı isnaddan gelmiştir. Birinci senedde İbn Luhey' dışında bulunan tüm râviler sika vasfına haiz olup herhangi bir problemleri bulunmamaktadır. İbn Luhey' zayıf bir râvi olduğu için bu sened hasen konumuna düşmüştür. İkinci senedde bulunan râvilerin adalet ve zabt sıfatları yerinde olduğundan sened sahih konumundadır. Hadisin hükmü her ne kadar birinci varyantta bulunan İbn Luhey'in zayıf olduğu söylenmişse de ikinci varyantın sıhhati sabittir. Dolayısıyla Tirmizî'nin de belirttiği gibi hadissahih hükmündedir.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de geçen bu rivayet hakkında Ahmed Muhammed Şakir ve Şuayb el-Arnaût, ricalleri sika ve kavi demişlerdir.¹⁸⁸ *Müsned*'de de geçen rivayetin hükmü *sahih*'tir.

Hiz. Peygamber'in nuru ve âlemin yaratılışını konu edinen bu bölümde tespit edilip aslı bulunmayan iki rivayet daha bulunmaktadır. Rivayetler uzun birer metne sahip olduklarından Türkçe'lerinin verilmesi ile yetinilecektir.

1. “Allah henüz arş, ferş, kürsi, kalem, levh-i mahfuz ve tüm peygamberleri yaratmadan önce Hiz, peygamber'in nurunu yaratmış ve bu nur 624.000 yıl Allahı sürekli tesbih etmiştir. Yüce Allah daha sonra bu nur için on iki tane kudret, tazim, minnet, merhamet, saadet, keramet, menzilet, hidayet, nubuvvet, rif'at, taât ve şefaât

¹⁷⁸ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, III, s. 291.

¹⁷⁹ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, III, s. 291.

¹⁸⁰ Zehebî, *tarih 'ul İslâm*, thk. et-Tedmîrî, VIII, 805.

¹⁸¹ İclî, *a.g.e.*, Mektebetü'd-Dâr, Medîne 1405/1985, II, s. 230.

¹⁸² İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, IX, s. 65.

¹⁸³ Zehebî, *Tarih 'ul İslâm*, thk. et-Tedmîrî, XIX, s. 180.

¹⁸⁴ İbn Adî, Ebu Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, el-Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1418/1997, V, 237-238.

¹⁸⁵ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, V, s. 181; İclî, *a.g.e.*, II, s. 54.

¹⁸⁶ Zehebî, *Tarih 'ul İslâm*, V, 764.

¹⁸⁷ Tirmizî, “Kıyâme”, 59.

¹⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şâkir, III, 195; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb, IV, 410.

adında birer hicab yaratmış ve bu hicabların her birinde senelerce farklı farklı tesbihatlarda bulunduktan sonra nusret, merhamet, kudret ve irfan-marifet adında dört ayrı denize atılmıştır. Nur-u Muhammed, marifet denizinden çıktığında kendisinden bir damla düşmüş ve bu damladan da 124.000 peygamber yaratılmıştır. Sonra yüce Allah bu nurdan bir cevher yaratmış ve bu cevhere bir nazar-bakış atınca nur ikiye bölünmüştür. İlk parçasından daima dalgalanan coşan bir deniz oluştu ve o denizden çıkan köpüklerden yeryüzü buharından ise gökyüzü yaratılmıştır. Yarattığı cevherin diğer yarısından da arş, ferş, kürsi, levh-i mahfuz ve kalem yaratılmıştır.”¹⁸⁹

Sünnî hadis külliyyatında bulunmayan bu rivayet, İmâmiyye Şîa’sının benimsedeği dört hadis kitabından (kütübü’l erbe’a) ikincisinin yazarı olan İbn Bâbeveyh Şeyh Sadûk olarak tanınan Ebû Ca’fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî’nin (ö. 381/991) *Kitâbü’l-Hisâl* adlı eserinde senediyle birlikte Hz. Alî’ye (ö. 40/661) dayandırılmış *mevkuf* bir rivayettir.

Sened zinciri şu kişilerden oluşmaktadır:

Alî b. Ebî Talib > Hüseyin b. Alî (ö. 61/680) > Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733) > Ca’fer es-Sâdık (ö. 148/765) > Süfyân es-Sevri > Abdullah b. Mübârek > Hasan b. Ali el-Medinî (ö. ?) > Ebû Bekr Abdussamed b. Yahyâ el-Vasıtî (ö. ?) > Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim el-Cürcanî (ö. ?) > Ahmed b. Muhammed b. Abdurrahman b. Abdillâh b. Hüseyin b. İbrahim b. Yahyâ b. A’clan el-Mervezi el-Mukri (ö. ?)

Rivayet zincirinde on kişi bulunmaktadır. Hadis külliyyatında bunlardan ilk altı kişi hakkında bilgiler bulunmakla birlikte geriye kalan dört Şîi râvi hakkında ise herhangi bir malumat bulunmayıp meçhul konumundalar. Rivayetin mevzu olduğu aşîkârdır.

2.”Allah(c.c) kaleme: *Yüce padişahın emri ile yaz? Buyurunca, kalem; Ben ne yazayım emret? Diye cevap vermiştir. Allah: “benden başka ilah yoktur Muhammed benim elçimdir” yazması için emir buyurmuştur. Bunun üzerine kalem hayrete düşüp senelerce secdeye kapanmış ve sonra başını kaldırıp “senden başka*

¹⁸⁹ İbn Bâbeveyh, Ebû Ca’fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî, *Kitâbü’l-Hisâl*, Câmi’atül-Müderresin, t.y, yy, s. 481-82.

ilah olmadığını bilirim de kendi isminin yanına yazdığın Muhammed de kimdir?” diye sorunca, Allah; “ey kalem! Muhammed olmasaydı ferş, cennet ve ateşi yaratmazdım her şeyi onun için yarattım.” Kalem, Hz. Muhammed’in ismini duyduktan sonra Allah’ın kendisine ilham vermesiyle ilk olarak “Ya Muhammed es-Selamu Aleyke” demiştir. Bu selama karşılık yüce Allah da “Ve aleyke es-Selamu rahmeti” şeklinde kalemin verdiği selamı Hz. Muhammed’in yerine aldı ve bu sebepten dolayıdır ki selam vermek sünnet almak da farz olmuştur.”¹⁹⁰ Bu rivayet hiçbir muteber hadis kitabında yer almadığından mevzudur.

2.5. Hz. Âdem’in Yaratılışı

Bu bölümde Hz. Âdem’in yaratılış evresi, meleklerin ona secde etmesi, Hz. Muhammed’in nurunu taşıması, cennetten çıkarılması ve affedilme süreci anlatılmaktadır.

2.5.1. Ben Nebiyken Âdem Toprağında Çamur İdi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

*“Nê hezaran salî çûne axirî
Ew nebî bû Âdem hêj av û herî”¹⁹¹*

Toprakta binlerce sene duruyorken
O, nebi idi Âdem su ile toprak.

Tespit Edilen Rivayet

كنت نبيا وأدم بين الماء والطين

“Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim.”¹⁹²

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Hz. Peygamber nebî iken Hz. Âdem’in hangi vaziyette olduğu hakkında kaynaklarda üç rivayet yer almaktadır.

¹⁹⁰ Âmidî, a.g.e. s. 10.

¹⁹¹ Âmidî, a.g.e. s. 11.

¹⁹² Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Mekâsidü'l-hasene, Dârü'l-Küttübî'l-İlmiye*, Beyrut 1405/1985, s. 522; Aclûnî, a.g.e. II, 132.

1. Tirmizî’de geçen bir rivayette:

حَدَّثَنَا أَبُو هَمَّامٍ الْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ بْنُ الْوَلِيدِ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى وَجِبَتْ لَكَ النَّبِيُّ؟ قَالَ: وَأَدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ

Hiz. Peygamber’e kendisi için ne zaman nübüvvetin sabit olduğu sorulmuş bunun üzerine “Âdem ruh ile cesed arasında iken” cevabını vermiştir.¹⁹³

Rivayetin senedi:

Ebû Hüreyre (ö. 57/676) >Ebû Seleme (ö. 94/712) >Yahyâ b. Ebî Kesîr (ö. 132/749) >Abdurrahman b. Amr el-Evzâî (ö. 157/773) >Velîd b. Müslim (ö. 194/809) >Ebû Hemmâm el-Velîd b. Şücâ’ (ö. 243/857)

Ebû Hüreyre sahabidir.¹⁹⁴ **Ebû Seleme**, “sika” ‘dır.¹⁹⁵ **Yahyâ b. Ebî Kesîr**, “sika” ve “sebt” olmakla beraber mürsel ve tedlis yaptığı da tespit edilmiştir.¹⁹⁶ **Abdurrahman b. Amr el-Evzâî**, “sika, celil, fakîh” vasıflarına sahiptir.¹⁹⁷ **Velîd b. Müslim**, İbn Hacer el-Askalânî hakkında “sika” hükmünü verip aynı zamanda tedlis yaptığını da söylemiştir.¹⁹⁸ **Ebû Hemmâm el-Velîd b. Şücâ’**, “sika ve sadûk”tur.¹⁹⁹

Bu rivayet için Tirmizî “hasenun garibun” hükmünü vermiştir. Hadis “sahih” olarak kabul edilmiştir.²⁰⁰

2. “Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim”.

Rivayet hakkında Zerkeşî, (ö. 794/1392) Sehâvî (ö. 902/1497) ve Süyûtî bu hadisin bu lafız ile varid olmadığı ve bu senedin aslı olmadığını ifade etmişlerdir.²⁰¹ Dolayısıyla bu hadis mevzu hükmündedir.

¹⁹³ Tirmizî, “Menâkıb”, 1.

¹⁹⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VI, 132.

¹⁹⁵ İclî, *a.g.e.*, II, 405.

¹⁹⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXXI, 504-511; Râvî hakkında geniş bilgi için Bkz. Ali Çelik, *Basra'da Hadis İlk Üç Asır*, İlâhiyât, Ankara 2020, s. 283-284.

¹⁹⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 307-315.

¹⁹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, XI, 155.

¹⁹⁹ İbn Ebî Hatîm, *a.g.e.*, IX, 7; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîb*, XI, 137.

²⁰⁰ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi 'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*, IV, 471.

²⁰¹ Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdîr b. Abdillâh-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Le'âli'l-mensûre fi'l-ehâdisi'l-meşhûre, el-Fevâ'idü'l-mensûre fi'l-ehâdisi'l-meşhûre*, Dârü'l-

3. Ahmed b. Hanbel'den gelen rivayet:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ يَغْنِيٍّ ابْنُ صَالِحٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ الْكَلْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ هِلَالٍ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَرَبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ لَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ، وَإِنَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمُنْجِدٌ فِي طِينَتِهِ

“Ben Allah’ın kulu nebîlerin sonuncusuyken Âdem aleyhi selâm henüz toprağında çamur halinde idi.”²⁰²

Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i, İbn Hibân’ın *Sahih*’i ve Hâkim en-Nisâbûrî’nin *el-Müstedrek*’inde geçmektedir. *Müsned* ve *Sahih*’de geçen rivayetin hükmü, “*sahihun li-gayrihi*”’dir.²⁰³ *el-Müstedrekte* geçen rivayet için Zehebî sahih hükmünü vermiştir. Elbânî de sahih demiştir.²⁰⁴ Sonuç olarak zikredilen bu son rivayete istinaden Resûlullah nebîyken Hz. Âdem’in henüz vucuda gelmediği toprağında çamur olduğu ihtimal dâhilindedir. Ayrıca bu rivayet Hz. Peygamber’in nübüvvetinin, Hz. Âdem’in yaratılmasından önce takdir edildiği şeklinde de anlaşılabilir.²⁰⁵

2.5.2. Allah’ın Hz. Âdem’i Kudret Eliyle Yaratması ve Kendi Ruhundan Üflemesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Pif kirê rûhê xwe û bû nazenîn
Lew melek hatin ji bo wî sacidîn”²⁰⁶

Kendi ruhundan üfledi ve o nazenin oldu
Melekler onun için secdeye kapandılar.

Tespit Edilen Rivayet

Kütübi’l-İlmiye, Beyrut 1406/1986, s. 172; Sehâvî, a.g.e., s. 521; Süyûtî, *ed-Dürerü’l-müntesire fi’l-ehâdîsi’l-müştehire*, Camiâtü’l-meliki Suûd, Riyâd ty, s. 163.

²⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb, XXVIII, 379; İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 313; Hâkim, a.g.e. II, 656.

²⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb, XXVIII, 380; İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 313.

²⁰⁴ Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-za’ife ve’l-mevzû’a ve eserühe’s-seyyi’ü fi’l-ümme*, V, 104.

²⁰⁵ Detaylı bilgi için Bkz. Murat Kaya, a.g.e. s. 138.

²⁰⁶ Âmidî, a.g.e. s. 11.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَيَّانَ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ....فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ: عَلَيْكُمْ بِآدَمَ، فَيَأْتُونَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُولُونَ لَهُ: أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ، خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ، اسْتَفَعْنَا إِلَى رَبِّكَ ...

“Bazı insanlar birbirlerine diyecek ki: Âdem’e gidin, Âdem’e gidecek ve diyeceklerki: Sen insanların atasısın, Allah seni eli ile yarattı ve sana kendi ruhundan üfledi, meleklerle sana secde etmelerini emretti rabbın katında bizler için şefaate eyle...”²⁰⁷

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Buhârî ve Müslim’in ittifak ettiği bu rivayet *sahih*’tir.

2.5.3. Hz. Âdem’in Af Edilişi

Mevlîte Geçen İlgili Beyit

“Hurmata navê Muḥemmed an Resûl

Tewbeya te bû qebûl û her qebûl”²⁰⁸

Bu resul olan Muhammed’in adı hürmetine

Tevben kabul olmuştur.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَمْرٍو بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَنْصُورٍ الْعَدَلِيُّ، ثنا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، ثنا أَبُو الْخَارِثِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمٍ الْفُهْرِيُّ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَسْلَمَةَ، أَنبَأَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدٍ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَمَّا اقْتَرَفَ آدَمُ الْخَطِيئَةَ قَالَ: يَا رَبِّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي، فَقَالَ اللَّهُ: يَا آدَمَ، وَكَيْفَ عَرَفْتَ مُحَمَّدًا وَلَمْ أَخْلُقْهُ؟ قَالَ: يَا رَبِّ، لِأَنَّكَ لَمَّا خَلَقْتَنِي بِيَدِكَ وَنَفَخْتَ فِيَّ مِنْ رُوحِكَ رَفَعْتَ رَأْسِي فَرَأَيْتُ عَلَى قَوَائِمِ الْعَرْشِ مَكْتُوبًا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَعَلِمْتُ أَنَّكَ لَمْ تُضِفْ إِلَيَّ اسْمَكَ إِلَّا أَحَبَّ الْخَلْقِ إِلَيْكَ، فَقَالَ اللَّهُ: صَدَقْتَ يَا آدَمَ، إِنَّهُ لِأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيَّ ادْعُنِي بِحَقِّهِ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ وَلَوْلَا مُحَمَّدٌ مَا خَلَقْتُكَ

“Âdem hata işlediği zaman dedi ki: “Ya Rabbî! Muhammed’in hakkı için beni affet.” Yüce Allah, “Muhammed’i daha yaratmadığım halde nasıl bildin?” (Âdem)

²⁰⁷ Buhârî, “Tefsir” 17; Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Çağrı Yay. İstanbul 1992 “İman”, 193.

²⁰⁸ Âmidî, *a.g.e.* s. 13.

dedi ki: “Ya Rabbî, beni yaratıp ruhundan bana üflediğinde başımı kaldırdım arş’ın sütunlarında, Allah’tan başka ilah yoktur Muhammed Allah’ın elçisidir yazısını gördüm. Senin ancak, sevdiğin kişinin ismini kendi isminin yanına alacağını bildim. Allah: doğru söyledin ey Âdem! O bana yaratılmışların en sevimlisidir. O’nun hakkı için bana dua et, ben seni affettim. Muhammed olmasaydı seni yaratmazdım.”²⁰⁹

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde geçen rivayetin senedi:

Ömer b. Hattâb (ö. 23/644) >Eslem (ö. 80/699) >Zeyd b. Eslem (ö. 136/753) >Abdurrahman b. Zeyd (ö. 182/798) >İsmail b. Mesleme (ö. 209/824) >Ebû’l Hâris Abdullah b. Müslim (ö. ?) >Ebû’l-Hasan Muhammed b. İshak b. İbrahim (ö. 294/906) >Ebû Said Amr b. Muhammed b. Mansur (ö. 343/954)

Hiz. Ömer, sahâbîdir.²¹⁰ Hiz. Ömer’in mevlası olan **Eslem** için Ebû Zür’a (ö. 264/878) ve İbn Hacer el-Askalânî “sika” olduğunu söylemişlerdir.²¹¹ **Zeyd b. Eslem**, sika’dır.²¹² İbn Hacer el-Askalânî, bazen irsâl yaptığını da söylemiştir.²¹³ **Abdurrahman b. Zeyd**, Yahyâ b. Maîn “zayıf”, Nesâî “leyse bi kavî” Ebû Hâtim “leyse bihî be’s” demiştir.²¹⁴ **İsmail b. Mesleme**, “sika” râviler arasında zikredilmiştir.²¹⁵ **Ebû’l Hâris Abdullah b. Müslim**, hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla beraber İbn Hacer el-Askalânî onun batıl olan *levlâke* hadisini rivayet ettiğini söylemiştir.²¹⁶ **Ebû’l-Hasan Muhammed b. İshak b. İbrahim**, bu râvi hakkında da pek bilgi olmamakla beraber “fıkıh âlimi ve cemil’u- tarik ve mustakimu’l hadis” vasıfları kullanılmıştır.²¹⁷ **Ebû Said Amr b. Muhammed**, “zahid ve muaddel” olup ömrünün sonlarında ebdallardan olmuştur.²¹⁸

²⁰⁹ Hâkim, *a.g.e.* II, 672; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, I-VII, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye-Dâru’r-Reyyân Beyrut 1408/1988, V, 488.

²¹⁰ İbn Abdülber, *a.g.e.*, I, 354.

²¹¹ Mizzî, *a.g.e.*, II, 529-530; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü’t-Tehzib*, I, 266.

²¹² İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.* III, 555.

²¹³ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü’t-Tehzib*, III, 396.

²¹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 535-537.

²¹⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 96.

²¹⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mizân*, Müessesetü’l-Âlemi li’l-Matbuâ, 1390/1971, III, 359.

²¹⁷ Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Dârü’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut 1422/2002, IV, 352.

²¹⁸ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, et-Tedmiri, XXV, 283.

Beyhakîde *Delâilü'n-Nübüv* adlı eserinde aynı sened ile Hâkim'den rivayet etmiş ve sonunda “*Abdurrahman b. Zeyd burada teferrüd etmiş ve o zayıftır Allahu a'lem*” demiştir. Bu açıklamaya binaen rivayet tarik açısından *garib* hadis derecesindedir.

Hâkim, bu rivayeti zikrettikten sonra “*isnadı sahih olan bir hadis*” şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Bu rivayet hakkında İbn Hacer el-Askalânî, *batıl*²¹⁹ Zehebî ise *mevzu* demiştir.²²⁰ Dolayısıyla rivayeti mevzu olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu bölümde tespit edilip ve herhangi bir senede dayanmayan dolayısıyla hadis olarak kabulü mümkün olmayan bir takım rivayetler daha bulunmaktadır. Bunlar;

1. “*Allah c.c Muhammed'i yaratmak istediği vakit Cebrail'e yeryüzünün kalbinden cevherinden toprak getirmesini istemiştir. Bunun üzerine Cebrail, Firdevs melekleri ve göğün melekleri hepsi yeryüzüne inip Resûlullah'ın kabri şerifinden parlayan beyaz bir avuç toprak almışlar ve cennetin pınarlarından akan su ile o toprağı parlayan bir inci gibi olana kadar yoğurmuşlardır. Daha sonra melekler onu alıp arş, kürsi, yeryüzünü, gökleri, dağları ve denizleri dolaştırmışlar. Âdem tanınmadan önce melekler ve tüm mahlûkatlar Muhammed'i tanımış oldu.*”²²¹

Mevlid'de söz konusu olan bu durum için Hz. Âdem'in ismi geçmekte olup onun böyle bir geçmişi olduğu anlatılmaktadır lakin yukarıda da belirttiğimiz gibi *Mevâhibü'l-Ledüniyye*'de ise Hz. Muhammed'in ismi geçmektedir.

2. “*Hz. Âdem cennete iken melekler saf saf dizilip Âdem'in arkasından Hz. Muhammed'in nurunu izliyorlarmış. Bunu üzerine Âdem “bunlar niçin her daim arkamdan beni izliyorlar?” deyince, Allah şöyle cevap vermiş “ Ey Âdem! habibim Muhammed'in nuru sırtında olduğu için melekler arkandan seni izliyorlar.” Daha sonra Âdem o nurun ön tarafına alınmasını istemiş bunun üzerine nur sırtından alınun ortasına gelmiş. Bazıları da şehadet parmağına geldiğini söylemişlerdir. Âdem “sırtımda başka nur kaldı mı?” diye sorunca “Resûlullahın ashabının nuru*

²¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 359.

²²⁰ Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdissi'z-za'ife ve'l-mevzû'ave esseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*, I, 89.

²²¹ Kastallânî, *Mevahibu Ledüniyye*, I, 68.

kaldı” diye cevap verilmiş. Sonra Âdem’in isteği üzerine sırtında kalan nur da parmaklara alınmıştır. Hz. Ebû Bekir’in nur’u baş parmağa, Ömer’in orta parmağa, Osman’ın yüzük parmağa ve Ali’nin serçe parmağına geçmiştir. Havva bunu görünce “bu kimin nurudur?” diye sorunca Âdem, “bu neslimin seyidi Muhammed’in nurudur” diye cevap vermiştir. Daha sonra Âdem yasak meyveden yiyince nur kaybolup gizlenmiştir.”²²²

2.6. Hz. Muhammed’in Nesebi

Bu bölümde Hz. Peygamber’in temiz ve seçkin bir soydan geldiği dile getirilmekte ve dedelerin isimleri zikredilmektedir.

Hz. Peygamber Seçkin Soy ve Temiz Sulblerden Gelmiştir

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Hate eslab û butûnên tahîre
Qet nebû yek jê xerab û facîre”²²³

Temiz karınlar ve sulblerden geldi
Hiç biri kötü ve günahkâr olmadı.

Tespit Edilen Rivayet

Hz. Peygamber’in seçkin, iffetli ve temiz ebeveynlerin sulbünden geldiğine dair Taberânî’de nakledilen şöyle bir rivayet de bulunmaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَمٍ الرَّازِيُّ قَالَ: نَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْعَدَنِيُّ قَالَ: نَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ
بْنِ حُسَيْنٍ قَالَ: أَشْهَدُ عَلَى أَبِي، لِحَدَّثَنِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ عَلِيٍّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَرَجْتُ
مِنْ نِكَاحٍ، وَلَمْ أَخْرُجْ مِنْ سِفَاحٍ، مِنْ لَدُنْ آدَمَ إِلَى أَنْ وَلَدَنِي أَبِي وَأُمِّي

“Âdem’den annem babam beni doğurana kadar nikâhlı sulblerden çıktım, zinakar sulblerden çıkmadım.”²²⁴

Rivayetin sened tetkiki ile alakalı Heysemî (ö. 807/1405); “Senede yer alan Muhammed b. Ca’fer b. Muhammed b. Ali hakkında bazı söylentiler vardır. Ancak

²²² Âmidî, a.g.e. s. 12; Abdurrahmân b. Abdüsselâm es-Safûrî, *Nüzhetü'l-Mecâlis ve Müntehibi'n-Nefâis*, Tab’ahu Kasteliyete, Mısır 1283, II, 74.

²²³ Âmidî, a.g.e. s. 13.

²²⁴ Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. Avdillâh-Abdülmuhsin b. İbrahim, Dârü'l-Harameyn, Kahire 1415/1995, V, 80.

Hâkim, el-Müstedrek'te onu sika râvi olarak değerlendirmiştir. Onun dışındaki râvilerin hepsi sikadır."²²⁵ demiştir. Elbâni de rivayet hakkında hasen demiştir.²²⁶ Neticede Taberânî'nin bu rivayetini *hasen* derecesinde bir hadis olarak hükme bağlamak mümkündür.

Hiz. Peygamber'in seçkin bir soydan geldiğine dair bir başka rivayet:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَهْمٍ، جَمِيعًا عَنِ الْوَلِيدِ، قَالَ ابْنُ مِهْرَانَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ أَبِي عَمَّارٍ شَدَّادٍ، أَنَّهُ سَمِعَ وَائِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى قُرَيْشًا مِنْ كِنَانَةَ، وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ

*“Allah İsmailoğullarından Kinane'yi, Kinane'den Kureyş'i, Kureyş'ten Beni Haşim'i, Beni Haşim'den de beni seçti.”*²²⁷

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Müslim'in *Sahih*'inde geçen bu rivayet ile alakalı cerh ve ta'dil âlimlerinin hadisin râvilerine ve metnine dair herhangi olumsuz bir eleştirileri bulunmamaktadır dolayısıyla hadis sahih hükmündedir.

Hiz. Muhammed (s.a.s)'in soy kütüğüne gelince Adnân ile arasındaki soy kütüğü Buhârî'nin *Sahih*'inde Menâkıbu'l-Ensâr bölümünde Meb'âsı'n-Nebî bâb başlığı altında şu şekilde nakledilmiştir:

Muhammed b. Abdillâh b. Abdulmuttalib (Şeybe) b. Hâşim b. Abdilmenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureyş) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân²²⁸

Hiz. Peygamber'in Adnân'a kadar olan nesep bilgilerinde ihtilâf bulunmamaktadır. Ancak Hiz. Âdem'e kadar gidilen çeşitli bilgi ve rivayetler ise itimat edilir sahih haberler değildir.²²⁹

²²⁵ Heysemî Nureddin Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-zevaid ve menbaü'l-fevaid*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire 1414/1994, VIII, 214.

²²⁶ Elbânî, *İrvaul Galil fi Tahrîci Ehadişi Menari's-Sebil*, VI, 329.

²²⁷ Müslim, “Fedail”, 1; Tirmizî, “Menâkıb”, 1.

²²⁸ Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensâr”, 28; Ayrıca bkz, İbnü'l Esîr, *a.g.e.* I, 20; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyârî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladuhû, Mısır 1375/1955, I, 1-3.

İbn Hişâm'ın belirttiğine göre Adnan'dan sonrası şöyle devam etmektedir: Adnân b. Üdd (farklı rivayetlerde Üded) b. Mukavvim b. Nâhur b. Tirah b. Ya'rub b. Yeşcub b. Nâbit b. İsmâil b. İbrâhîm b. Târih'tir. Bu Âzer b. Nâhur b. Sârûğ b. Râû b. Fâlih b. Aybere b. Şâlih b. Erfehşez b. Sâm b. Nûh b. Lemk b. Müteveşlih b. Uhnûh'tur. Bu zatın İdris Peygamber olduğu iddia edilmektedir. Allah'ı a'lem. Kendisine nübüvvet verilen Âdemoğulları'nın ilkidir. Uhnûh b. Yerd b. Mehlîl b. Kaynen b. Yâniş b. Şîs b. Âdem (a.s)'dır.²³⁰

Bu bölümün sonunda Hz. Peygamber'in silsilesinin Hz. Âdem'e kadar hepsinin sorgusuz sualsiz cennete gireceği ile ilgili bir rivayet nakledilmektedir. Molla Hüseyin Bâtevî'nin eserinde ifade ettiği manaya uygun düşen; *“Cebrail bana geldi ve dedi ki; Allah'ın sana selamı vardır ve diyor ki ben seni indiren sulbe, taşıyan karına ve senin bakımını üstlenene ateşi haram kıldım.”* şeklinde bir rivayet bulunmaktadır. İbnü'l-Cevzî ve Süyûtî gibi bazı muhaddisler, senedinde yer alan kimi râvilerden dolayı bu haberi mevzu olarak değerlendirmişlerdir.²³¹

Hz. Peygamber'in dedelerinin ahretteki durumu ile alakalı *Sahih'i Müslim*'de Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen şöyle bir hadis mevcuttur: “Bir adam “Ya Rasulallah benim babam nerede?” diye sorunca peygamberimiz, *“ateştedir”* dedi. Adam sırtını dönüp gittiğinde Rasulallah adamı çağırarak *“Benim babam da senin baban da cehennemdedir”* buyurmuştur.²³² Müslim'in bu rivayeti göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki rivayet veya o minvalde gelen görüşlere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

2.7. Abdullah'ın Doğumu ve Peygamberlik Nurunun Abdullah'a Geçmesi

Bu bölümde Hz. Peygamber'in babası Hz. Abdullah ile alakalı bir takım olaylar nakledilmektedir. Bahsedilen vakıalar hadis ve tarih külliyatında geçmemektedir. Molla Hüseyin Bâtevî'nin zikrettiği merviyat kanaatimizce Kâdî

²²⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb el-Hanbelî, *Zâdü'l-me'âd fî heydi hayri'l-ibâd*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1415/1994, I, 70; Zehebî, *Tarih'ul İslâm*, I, 71.

²³⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 2-3.

²³¹ “İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-Mevdûât*, I, 283; Süyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa fî Ehâdîsi'l-Mevdûa*, I, 244.

²³² Müslim, “İman” 347.

Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî'nin *Târîhu 'l-hamîs fî ahvâli enfesi nefîs* adlı eserinden almıştır.

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

*“Cubbeyê Yehya di Şamê da nimûn
Sûfeke spî bû hemî têk da bû xûn*

*Girtî xûnê cubbeyê Yehya çû nar
Wê demê bûye şehîdê pêşiwar*

*Hişkî bû ew xûn û borîn rûzîgar
Ta wucûda ‘Ebdullahê namîdar...’’²³³*

Yahyâ'nın cübbesi Şam'da idi
Beyaz bir yünden idi hepsi kana bulandı

Yahyâ'nın cübbesi ateş gibi kırmızılaştı
O zaman şüphesiz şehid oldu

Uzun bir müddet o kan kurudu
Ta ki namı olan Abdullah gelene kadar...

Bu bölümde geçen olay şu şekildedir:

“Hz. Yahyâ (a.s) Yahudiler tarafından şehid edilince üstünde beyaz bir cübbe varmış. Öldürülme esnasında kan o cübbeye bulaşp öylece kurumuştur. Abdullah doğduğunda bu kan canlanıp tazelenip cübbeden dökülmeye başlamış böylece Yahudi âlimler bu durumu Hz. Muhammed'in gelişinin yakın olduğuna hükmetmişlerdir. Defalarca Mekke'ye gelip Abdullah'ı öldürmeye kastettilerse de bir neticeye varamadan dönmüşler. Abdullah, Arap gençleri arasında emsalsiz bir karaktere ve güzelliğe sahipti. Tüm genç kızlar onunla olmak için can atıyorlarmış. Ancak Abdullah hiç birisine dönüp bakmıyormuş. Bir gün babası Abdulmuttalib'e dedi ki: ey babacığım! Betha 'ya²³⁴ gittiğimde sırtımdan bir nur çıktığını ve bu nurun başımın üstüne çıkıp ikiye ayrılıp biri doğu, diğeri batı tarafına gittiğini ve çok geçmeden döndüğünü, gökyüzünün yarıldığını ve bu nurun yedinci göğe kadar çıkıp

²³³ Âmidî, a.g.e. s. 14.

²³⁴ Mekke'de bulunan bir vadinin ismidir.

tekrardan sırtıma girdiğini gördüm. Bir yerde oturduğum zaman çok acayip şeyler görüyorum. Yerden şu sesi duyuyorum: “Ahmed’in nuru seninle beraberdir.” Ve kurumuş bir ağacın altına gittiğimde o ağaç hemen yeşeriverip dallanıp yapraklar açıp beni gölgelendiriyor. Tüm bunlar ne anlama geliyor babacığım bana açıklar mısın? Babası şöyle cevap vermiştir: müjdeler olsun o şanı yüce peygamberin senden çıkacağını ümit ediyorum. Rüyamda o peygamberin senden çıkacağını gördüm.”²³⁵

Diyârbekrî, eserine aldığı bu rivayet için herhangi bir senede yer vermemiştir. Haberi nasıl, hangi yolla rivayet ettiği ve râvilerinin kimler olduğu bilinmemektedir. Bu haber, rivayet ve tarih alanında yazılmış olan eserlerde bulunmamakta ve hakkında menfi veya müsbet bir görüş bulunmamaktadır. Dolayısıyla haberi aslı olmayan rivayetler kategorisinde zikretmemiz mümkün olacaktır.

2.8. Yahudilerin Abdullah’ı Öldürmeye Teşebbüs Etmeleri

Molla Hüseyin Bâtevî’nin bu bölümde yer verdiği konu, bir önceki bölümde geçen olayın devamı olan ve Diyârbekrî’nin eserinden naklettiği aşağıdaki vakıadır.

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

*“Çûnkî ‘Ebdullah(i) rabû pakizat
Nî li qetla wî Cuhûdan kir xebat*

*Rahib û ehbar û hem ehlê kîtab
J’agirê kerbê hemî bûne kebab*

*Hatin heftê Cihûd ez mulkê Şam
Taze bey‘et best û ‘ehda natemam...”²³⁶*

Temiz zat Abdullah büyüdüğünde
Yahudiler onu öldürmeye kastettiler

Rahib, Ahbar ve Ehl-i Kitab
Keder ateşinde hepsi yanıp tutuştular

²³⁵ Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî, *Târihu’l-hamîs fî ahvâli enfesi nefis*, Dârü’s-sadr, Beyrut ty, I, 182.

²³⁶ Âmidî, *a.g.e.* s. 16.

Şam diyarından yetmiş Yahudi geldi
Yemin ettiler hep birlikte....

Burada Bâtevî'nin telmihte bulunduğu olayı Diyârbekrî şöyle ifade etmektedir:

“Abdullah bir gün tek başına ava çıktığında Şam Yahudilerinden Abdullah'ı öldürmeye and içmiş, kılıçlarını zehirleyip kuşanmış yetmiş kişi, Abdullah'ı sürekli takip edip kimsenin olmadığı تنها bir yerde onu öldürmek için etrafını kuşatmışlar. O gün Vehb b. Abdilmenâf (Hz. Peygamberin validesi Âmine'nin babası) o da ava çıkmıştı ve bu durumu bizzat müşahade etmişti, Yahudi adamların Abdullah'a saldırıp öldürecekleri esnada gökten dünya insanlarına benzemeyen bir takım kimseler inip, Yahudilerin hepsini öldürüp kaybolmuşlar. Vehb, gördüğü bu manzara karşısında hayretler içerisinde kaldı ve içinden şöyle bir şey geçti: Kızım Âmine'ye layık olan tek kişi bu adamdır.”²³⁷

Bu rivayetin hükmü bir önceki bölümde belirttiğimiz rivayetin hükmü ile aynıdır. İlmî dayanağı olmayan bu habere itibar edilemez. Rivayet asılsız haber görünümünü vermektedir.

2.9. Abdullah'ın Âmine ile Evlenmesi

Bu bölümün ilk yarısında anlatılanlar bir önceki bölümde geçen rivayetin devamı mahiyetinde olup şu şeklide devam etmektedir:

Mevlitte Geçen Beyitler

*“Paşê wê sirra ezîm û nûra tab
Nazilê qelbê Weheb bû izdirab*

*Çapik û çespan vegerya hate mal
Wî hîkayet kir ji bo mala xwe hal...”²³⁸*

Büyük sır ve parlak nurdan sonra
Vehb'in kalbine bir his düştü

²³⁷ Diyârbekrî, a.g.e. I, 183.

²³⁸ Âmidî, a.g.e. s. 18.

Hemen dönüp eve geldi
Ailesine bu durumu anlattı...

Yukarıda beyan edilen bu olay Diyârbekrî tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“Vehb bu olay üzerine eve dönüp gördüğü bu olayı eşine (Berre bnt. Abdüluzzâ) anlatmış ve ona demiş ki: Abdullah Kureyş’in en şerefli ailesine mensuptur. Âmine’yi onunla evlendirmek istiyorum. Ona git de ki eğer münasip görürse kızımı onunla evlendirmek isterim. Bunun üzerine Vehb’in eşi Abdulmuttalib’in yanına varıp bu durumu arz edince Abdulmuttalib, Âmine’den daha iyi ve münasip bir kız tanımadığını belirterek bu teklifi kabul etmiş ve ikisi evlenmişler. Abdullah b. Abbas babasından rivayetle demiştir ki: Abdullah ile Âmine’nin evlendiği gece Arap kabilelerinden yüz kadın kıskançlık ve hasetten dolayı ölmüştür.”²³⁹

Diyârbekrî’den nakledilen rivayetin hükmü daha önce de belirtildiği üzere asılsız hükmündedir.

Yer ve Gökteki Mahlûkâtın Âmine’nin Hamileliği İle Müjdelenmesi ve Sultanların Tahtlarının Devrilip Dillerinin Tutulması

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

*“Ez demê can bexşî, Cibrîlê emîn
Mujde da ehlê semawât û zemîn”²⁴⁰*

Allah Cebrail’e emretti
Yer ve gök ehline müjde verdi.

*“Hem di subha wê şeva dewlet fuzûn
Textê şahanê cîhan bû sernigûn*

*Bêtekellum ma devê hindî mulûk
Şah eger hakim eger mîrê mulûk”²⁴¹*

²³⁹ Diyârbekrî, a.g.e. I, 183-184.

²⁴⁰ Âmidî, a.g.e. s. 20.

Hem o uzun gecenin sabahında
Cihan sultanların tahtı devrildi

Tüm meliklerin dilleri tutuldu
Şah, Hâkim, Melik hepsinin.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ ثنا عمرو بن محمد بن الصَّبَّاحِ قَالَ: ثنا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَكَانَ مِنْ دَلَالَاتِ حَمَلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ كُلَّ دَابَّةٍ كَانَتْ لِفُرَيْشٍ نَطَقَتْ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَقَالَتْ: حُمِلَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ وَهُوَ أَمَانُ الدُّنْيَا وَسِرَاجُ أَهْلِهَا وَلَمْ يَبْقَ كَاهِنَةٌ مِنْ فُرَيْشٍ وَلَا قَبِيلَةٌ مِنَ قَبَائِلِ الْعَرَبِ إِلَّا حُجِبَتْ عَنْ صَاحِبَتِهَا، وَانْتَزَعَ عِلْمَ الْكَهَنَةِ وَلَمْ يَكُنْ سَرِيرٌ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا إِلَّا أَصْبَحَ مَنْكُوسًا وَالْمَلِكُ مُحْرَسًا لَا يَنْطِقُ يَوْمَهُ ذَلِكَ وَمَرَّتْ وَخُوشُ الْمَشْرِقِ إِلَى وَخُوشِ الْمَغْرِبِ بِالْبُشَارَاتِ، وَكَذَلِكَ الْبَحَارُ يُبْتَسِرُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِهِ فِي كُلِّ شَهْرٍ مِنْ شُهُورِهِ نِدَاءٌ فِي الْأَرْضِ وَنِدَاءٌ فِي السَّمَاءِ: أَنْ أَبْشِرُوا؛ فَقَدْ آتَى الْفَاسِمِ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الْأَرْضِ مَيْمُونًا مُبَارَكًا...

“Âmine’nin Resûlullah’a hamile kalmasının alametlerinden birisi de, o gece Kureyş’in bütün hayvanlarının dile gelip ve Kâbe’nin efendisi, dünyanın lideri ve yol göstericisi ana rahmine düşmüştür demesidir. Kureyş’in tüm kâhinleri ve Arap kabileleri gizlenmişler. Kehanet ilmi ortadan kalkmış ve zora düşmüş. O gece tüm sultanların tahtları devrilmiş ve dilleri tutulup konuşamaz olmuşlar. Doğuda bulunan hayvanlar batıda bulunan hayvanları müjdelemişler. Aynı şekilde denizde bulunan canlılar birbirlerini müjdelemişler. Hamilelik sürecinde her ay, yerde ve gökte ayrı ayrı şu çağrılar yapılıyordu: müjdeler olsun! şu an Ebû’l Kasım zahir olmuştur.”²⁴²

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Ebû Nuaym’ın (ö. 430/1038) *Delâilu’n-Nübüvve*’sinde geçen bu uzun rivayetin ilk kısmında yer alan hadisin senedi şu şekildedir:

²⁴¹ Âmidî, a.g.e. s. 21.

²⁴² Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, Dâru’n-Nefâis, Beyrut 1406/1986, I, 610.

İbn Abbâs >Amr el-Ensârî(ö.?) >Said b. Amr el-Ensârî (ö. ?)>Ebû Bekr b. Ebi Meryem (ö. 150/772)>Yahyâ b. Abdullah (ö. 218/833)>Amr b. Muhammed b. Sabbah (Hafs b. Amr (Ömer) b. Sabbahö. 280/893)>Süleyman b. Ahmed (ö. 360/971)

Ebû Nuaym, burada rivayeti Süleyman b. Ahmedet-Taberânî'den, Taberânî'nin de Amr b. Muhammed b. Sabbah'tan rivayet ettiğini söylemiştir. Rical eserlerini incelediğimizde Amr b. Muhammed b. Sabbah adında herhangi bir râviye ulaşılamamaktadır. Ayrıca Taberânî'nin *Mu'cem*'lerine baktığımızda Amr b. Muhammed b. Sabbah adında bir şeyhi de bulunmamaktadır. Bilakis kendisinden hadis rivayet ettiği meşhur hocalarından Hafs b. Amr (Ömer) b. Sabbah er-Rakka (ö. 280/893) adında bir râvi mevcuttur.²⁴³ Ebû Nuaym *Ma'rîfetü's-Sahâbe* adlı eserinde Süleyman b. Ahmed et-Taberânî'den aldığı rivayetlerde Taberânî'nin Hafs b. Amr (Ömer) b. Sabbah'tan aldığına yer vermiştir.²⁴⁴ İbn Kesir (ö. 774/ 1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de Ebû Nuaym'ın bu rivayetini kullanırken Amr b. Muhammed b. Sabbah yerine Hafs b. Amr b. Sabbah er-Rakka ismini kullanmıştır.²⁴⁵ Dolayısıyla Ebû Nuaym'ın burada sehve kapıldığını ifade etmek mümkün olacaktır.

Amr el-Ensârî sahâbîdir.²⁴⁶ **Said b. Amr el-Ensârî**, *sika*'dır.²⁴⁷ **Ebû Bekr b. Ebi Meryem**, *zayıf* tır.²⁴⁸ **Yahyâ b. Abdullah**, *zayıf* tır.²⁴⁹ **Hafs b. Amr-Ömer-**, *sika* ve *sadûk* olup *mutkin* değildir.²⁵⁰ **Süleyman b. Ahmed**, *hâfiz*, *hucce*'dir.²⁵¹

Rivayet değerlendirilmesi hakkında Suyûtî: “*Burada aşırı bir münkerlik söz konusudur. Ben bu kitabıma bu hadisten daha münker bir hadis almadım ve ben bu rivayeti kitabıma almak istemezdim ama Ebû Nuaym'a tabi olup burada yer verdim.*”²⁵² Kastalânî de “*Şedîdu'd-Da'f*” olarak değerlendirmiştir.²⁵³ İbn Kesir

²⁴³ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, thk. Ali Mahmud, Dârü'l Marife, Beyrut 1382/1963, I, 566.

²⁴⁴ Ebû Nuaym, *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, I, 504-II, 622;

²⁴⁵ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmail b. Ömer b. Kesir ed-Dımaşkî, *el-Bidâyetü ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yy, 1408/1988, VI, 330.

²⁴⁶ Ebû Nuaym, *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, IV, 2039.

²⁴⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 69.

²⁴⁸ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.* II, 405.

²⁴⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 127.

²⁵⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 201; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XIII, 405.

²⁵¹ Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1419/1998, III, 85.

²⁵² Suyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut ty. I, 83.

²⁵³ Kastalânî, *Mevahibu Ledüniye*, I, 122.

“*garibun cidden*” demiştir.²⁵⁴ Netice itibarıyla *Kütüb-i Tis’a*’da bulunmayan ve senedinde zabtı aşırı derecede tenkid edilmiş râviler bulunan bu rivayeti zayıf olarak kabul edip ihtiyatla karşılamak isabetli olacaktır.

Bu bölümde tespit ettiğimiz bazı kaynaklarda mevcut olup fakat herhangi bir senedi zikredilmemiş mevzu bir rivayet de bulunmaktadır:

“Hatîb el-Bağdâdî’den (ö. 463/1071) rivayet olunur ki: *Allah, Receb ayının cuma gecesinde Muhammed (s.a.s)’ı annesinin karnında yaratmak istediğinde cennetin bekçisi Rıdvan’a Firdevs’in kapılarını açmasını emretmiş. Yerde ve gökte bir münadi “Bu gece uyarıcı ve müjdeleyici olan nebinin nuru annesinin karnına girmiştir” çağrısında bulunmuştur.*”²⁵⁵

2.10. Âmine’nin Hamilelik Dönemi

Bu bölümde Hz. Âmine’nin hamilelik döneminde gördüğü bazı olağanüstü durumlar, hamilelik döneminde her ay bir peygamberin gelip Hz. Muhammed (s.a.s)’i müjdelemesi, Abdullah’ın Medine’ye ticaret için gittiği ve dönünce yolda vefat etmesi anlatılmaktadır.

2.10.1. Sen Bu Ümmetin Efendisine Hamile Kaldın

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“*Paşê şeş meh gote min awaza geyb:*

“*Min li te mizgîn e, ey pakîze ceyb!*

Wî digel te xatemê peygemberan

Nasixê herfa kîtab û defteran”²⁵⁶

Altıncı aydan sonra gaybdan bana ses geldi

Benden sana müjde olsun ey temiz kadın

Peygamberlerin sonuncusu senden olacak

Önceki kitap ve suhufların hükmünü yok eden.

²⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâyetü ve’n-Nihâye*, VI, 331.

²⁵⁵ Kastallânî, *Mevahibu Ledüniye*, I, 118; Diyârbekrî, a.g.e. I, 72.

²⁵⁶ Âmidî, a.g.e. s. 21.

Tespit Edilen Rivayet

أَتَانِي آتٍ حِينَ مَرَّ بِي مِنْ حَمْلِهِ سِتَّةَ أَشْهُرٍ فَوَكَزَنِي بِرِجْلِهِ فِي الْمَنَامِ وَقَالَ: يَا أَمْنَةُ إِنَّكَ قَدْ حَمَلْتِ بِخَيْرِ الْعَالَمِينَ

“Hamileliğimden altı ay geçince rüyamda biri ayağıyla dürtüp dedi ki: Ey Âmine sen âlemlerin en hayırlısına hamile kaldın.”²⁵⁷

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayet bir öncekibölümde ele aldığımız Ebû Nuaym’ın *Delâilu’n-Nübüvve*’sinde geçen rivayetin devamı olup biz orada rivayetin değerlendirilmesini genişçe ele aldık.²⁵⁸

Hiz. Âmine’nin hamileyken Hiz. Muhammed ile müjdelene meselesi muteber tarih ve hadis kaynaklarında geçmektedir. Biz burada yukarıda verdiğimiz Ebû Nuaym’ın rivayeti dışında Beyhakî’nin (ö. 458/1066) *Şuabu’l-Îmân* adlı eserinde İbn İshak’ın senedine dayanan rivayeti ele alacağız.

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخَافِظُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي وَالِدِي إِسْحَاقُ بْنُ يَسَارٍ: إِنَّكَ قَدْ حَمَلْتِ بِسَيِّدِ هَذِهِ الْأُمَّةِ

“Muhakkak ki sen bu ümmetin efendisine hamile kaldın.”²⁵⁹

Beyhakî’nin senedi aşağıdaki gibidir:

İshâk b. Yesâr (ö. ?) > Muhammed b. İshâk (ö. 151/768) > Yûnus b. Bükeyr (ö. 199/814) > Ahmed b. Abdilcabbâr (ö. 272/885) > Ebû’l-Abbâs Muhammed b. Ya’kûb (ö. 346/957) > Muhammed b. Abdillâh el-Hâfız (ö. 405/1014)

Bu rivayetin kaynağı olan ve değerlendirmesini yapacağımız İbn İshak’ın (ö. 151/768) *Sîret*’inde geçen rivayetin senedi ise:

İshâk b. Yesâr (ö. ?) > Muhammed b. İshâk (ö. 151/768) > Yûnus b. Bükeyr (ö. 199/814) > Ahmed b. Abdilcabbâr (ö. 272/885)

²⁵⁷ Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 610.

²⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz. s. 61.

²⁵⁹ Beyhakî, *Şu’abü’l-Îmân*, II, 514; İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyar el-Medenî, *Sîretü İbn İshak*, Dârü’l fikr, Beyrut 1398/1978, s. 45.

İshâk b. Yesâr, tâbiîn'den olup Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, İbn Hibbân ve İbn Hacer el-Askalânî "*sika*" olarak değerlendirmişlerdir.²⁶⁰ Dârekutnî "*lâ yuhteccü bihi*" söylemiştir.²⁶¹ **Muhammed b. İshâk**, İbn Maîn "*sika*" olarak değerlendirmiştir.²⁶² İclî "*sika*" demiştir.²⁶³ Ebû Zür'a ve Şu'be ise onun hakkında "*sadûk*" demiştir.²⁶⁴ İbn Hibbân onu *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiş²⁶⁵ Zehebî onun hakkında "*ehadü'l-eimme*" ifadesini kullanmıştır.²⁶⁶ İbn Hacer el-Askalânî "*sadûk*" olduğunu ancak tedlis yaptığını da belirtmiştir.²⁶⁷ **Yûnus b. Bükeyr**, İbn Maîn onun "*sadûk*" olduğunu söylemiş.²⁶⁸ İclî onun için "*daifu'l-hadîs*" ifadesini kullanmıştır.²⁶⁹ Nesâî onun "*leyse bi kavî ve zayıf*" olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁰ İbn Hibbân onu *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiş.²⁷¹ İbn Hacer el-Askalânî bazen hata yaptığını ancak "*sadûk*" olarak değerlendirmiş.²⁷² **Ahmed b. Abdilcabbâr**, "*zayıf*" olarak kabul edilmiştir.²⁷³ **Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb**, İbnu'l-Esîr "*sika*" olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁴ Zehebî de onun asrının muhaddislerinden olduğunu²⁷⁵ **Muhammed b. Abdillâh el-Hâfız**, "*sika*"dır.²⁷⁶

Rivayet zincirinde Ahmed b. Abdilcabbâr dışında cerh edilmiş zayıf bir râvi bulunmamaktadır. Fakat bu önemli vakıyı bize nakleden ve senedin son halkasında bulunup tâbiîn'den olan İshâk b. Yesâr, bu rivayeti bizlere hangi yolla ve hangi sahabiden aldığını belirtmemesi rivayete ihtiyatlı yaklaşmayı gerektirmektedir.

2.10.2. Annemin, Kendisinden Şam'ın Saraylarını Aydınlatan Bir Nurun Çıktığını Görmesi

²⁶⁰ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, II, 237-238; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 48; Mizzî, *a.g.e.*, II, 495; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 257; *Lisânü'l-Mizân*, VII, 175.

²⁶¹ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 205.

²⁶² Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 411.

²⁶³ İclî, *a.g.e.*, Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 400.

²⁶⁴ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, VII, 191-192.

²⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 380.

²⁶⁶ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 468.

²⁶⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 45.

²⁶⁸ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, IX, 236; İbn Adî, *a.g.e.*, VII, 176; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 493, 494.

²⁶⁹ İclî, *a.g.e.*, Mektebetü'd-Dâr, Medîne 1405/1985, II, 377.

²⁷⁰ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 477.

²⁷¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 651.

²⁷² İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 435.

²⁷³ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, II, 62; Mizzî, *a.g.e.*, I, 378; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 172; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 112; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 52.

²⁷⁴ Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris, *el-A'lâm*, Dârü'l-İlmî li'l-Melâyîn yy, 1423/2002, VII, 145.

²⁷⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Beşşâr, VII, 841.

²⁷⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I-XV, thk. Beşşâr, IX, 89.

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Lê di xewnê da me dîtin bê‘eded

Enbiya ‘û remz û nîşan û sened

Ewwela min dî ji min nûrek diçî

Qesra Busra min ji ‘eksa wê didî”²⁷⁷

Rüyada sayısızca gördüm

Enbiya, alamet işaretler

İlk olarak benden bir nur’un çıktığını

Busra’nın saraylarını aydınlığından görüyordum.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَلَاءِ وَهُوَ الْحَسَنُ بْنُ سَوَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ مُعَاوِيَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ هِلَالٍ السُّلَمِيِّ، عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: وَرَأَتْ أُمِّي أَنَّهُ يَخْرُجُ مِنْهَا نُورٌ أَضَاءَتْ مِنْهُ قُصُورُ الشَّامِ

“Annem, kendisinden Şam saraylarını aydınlatan bir nur’un çıktığını gördü.”²⁷⁸

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Farklı muteber hadis kaynaklarında geçen bu rivayetin Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Hâkim’in rivayetlerini ele alacağız.

Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde bu rivayeti İrbâd b. Sâriye es-Sülemî ve (ö. 75/694) Ebû Ümâme el-Bâhili’den (ö. 86/705) rivayette bulunmuştur. Biz burada İrbâd b. Sâriye es-Sülemî senediyle nakledilen tariki değerlendireceğiz.

İrbâd b. Sâriye >Abdilâla b. Hilal es-Sülemî (ö. 104/722) >Saîd b. Süveyd (ö.120/737) >Muâviye b. Sâlih (ö. 158/774) >Leys b. Sa‘d (ö. 175/791) >Ebû’l Âlâ (ö. 216/831)

²⁷⁷ Âmidî, *a.g.e.* s. 21.

²⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb, XXVIII, 382; İbn Hibbân, *Sahîh*, 14; 313; Hâkim, *a.g.e.*, II, 656.

İrbâd b. Sâriye, sahâbîdir.²⁷⁹ **Abdilâla b. Hilal es-Sülemî**, İbn Hibbân sikalarından saymıştır.²⁸⁰ **Saîd b. Süveyd**, *sika'dır*.²⁸¹ **Muâviye b. Sâlih** hakkında Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zur'a *sika* demiştir.²⁸² **Leys b. Sa'd** *sika'dır*.²⁸³ **Ebû'l Âlâ**, *sadûktur*.²⁸⁴

İbn Hibbân'ın *Sahih* 'inde geçen rivayetin senedi:

İrbâd b. Sâriye >Abdilâla b. Hilal es-Sülemî >Saîd b. Süveyd >Muâviye b. Sâlih >İbn Vehb (ö.197/812) >Haris b. Miskin (ö.150/767) >Ali b. Hüseyin b. Süleyman (ö. 236/850)

İbn Vehb, Buhârî ve Müslim'in ravîlerinden olup *sika'dır*.²⁸⁵ **Haris b. Miskin**, *sadûk'tur*.²⁸⁶ **Ali b. Hüseyin b. Süleyman**, *sika'dır*.²⁸⁷

Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın rivayet ettiği bu hadisin senedlerinde bulunan bütün ricaller *sika* olup cerh ve ta'dil âlimleri tarafından tenkid edilmemişlerdir. Fakat her iki senedde de bulunan ve İbn Hibbân'nın *Sikat*'ına alıp *sika* ravîlerden saydığı Saîd b. Süveyd hakkında Buhârî *et-Târîhu'l Kebîr*'de ve İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-ta'dil*'de hakkında kısa bilgiler verip sukût edip herhangi bir hükümde bulunmamışlardır.²⁸⁸ Heysemî de (ö. 807/1405) *Mecma'u'z-zevâid*'de bu minvalde bir görüş belirtmiştir.²⁸⁹ Dolayısıyla İbn Hibbân dışında Saîd b. Süveyd'i tevsik eden kimse bulunmadığı için hadis sahih li gayrihi hükmüne düşmüştür.²⁹⁰

Burada Saîd b. Süveyd'in değerlendirilmesinde sadece İbn Hibbân'ın beyanı yeterli görülmeyip hadisin sıhhat derecesine karşı ihtiyatlı davranıldığı görülmektedir. İmam Süyûti bazı âlimlerin İbn Hibbân'a karşı göstermiş olduğu tutumu eleştirmiş ve *Tedrîb*'de şu bilgilere yer vermiştir: "İbn Hibbân'ın

²⁷⁹ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, IV, 19.

²⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 128.

²⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 280.

²⁸² İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.* VIII, 382.

²⁸³ İclî, *a.g.e.*, Mektebetü'd-Dâr, Medîne 1985, II, 230.

²⁸⁴ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.* III, 17.

²⁸⁵ İclî, *a.g.e.*, Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 283.

²⁸⁶ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.* III, 90.

²⁸⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 469.

²⁸⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l Kebîr*, III, 476; İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, VI, 29.

²⁸⁹ Heysemî, *a.g.e.*, VIII, 223.

²⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. thk. Şuayb. XXVIII, 382.

gevşeklik/tesahül olduğuna dair söylenenler doğru değildir. Onun gayesi hasen olanı sahih olarak isimlendirmektir. Eğer onun mütesahil olarak isimlendirilmesi kitabında hasen hadislerin bulunmasından dolayı ise, bu onun terminolojiye karşı daha dikkatli olmasındandır. Veya tesahülü hadis kabulü için şartlarının hafifliğinden ise, O: *Sahih*'inde râvisi sika, müdelles olmayıp münkati' ve mürsel hadis de rivayet etmiyorsa, râvi kendi hadis aldığı şeyhten rivayette bulunuyor ve o şeyhten rivayette bulunandan da hadis alıyor ve râvi hakkında cerh ve tevsik yapılmıyorsa, kendisinden hadis aldığı bütün şeyhleri ve râvileri sika olup münker bir hadis rivayet etmiyorsa böyle bir râvi İbn Hibbân'a göre sikadır. Onun *es-Sikât*'ında bunun gibi birçok râvi vardır. Bu nedenle bazen durumu bilinmeyen râvileri sika olarak kabul edip eserine almasından dolayı eleştirilmiştir. Bundan dolayı eleştirilmemesi gerekir. Çünkü bu konuda herhangi bir dikkatsizlik tutarsızlık yoktur.”²⁹¹

Hâkim en-Nîsâbü'rî de bu hadisi *el-Müstedrek*'inde farklı bir sened ile zikretmiş rivayetin sonunda “isnadı sahihtir Buhârî ve Müslim bunu eserlerine almadılar” açıklamasında bulunmuş Zehebî de sahih hükmünü vermiştir.²⁹²

2.10.3. Abdullah'ın Vefatı

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“*Ebdullah ew mahê rûyê gûl 'izar*
Der Medîne şerbeta mergê vexwar”²⁹³

Nurlu gül yüzlü Abdullah
Medine'de ölüm şerbetini içti.

Tespit Edilen Rivayet

قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ وَاقِدٍ الْأَسْلَمِيُّ. أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ الرَّبِذِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ:
وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ قَالَا: خَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ

²⁹¹ Süyûtî, *Tedribu'r-Râvi*, Müessesetü'r-reyyân, Lübnan 2016, s. 71-72.

²⁹² Hâkim, *a.g.e.*, II, 656.

²⁹³ Âmidî, *a.g.e.* s. 22.

الْمُطَلِّبُ إِلَى الشَّامِ إِلَى غَزَّةٍ فِي عِيرٍ مِنْ عِيرَاتِ قُرَيْشٍ يَحْمِلُونَ تِجَارَاتٍ فَفَرَّغُوا مِنْ تِجَارَاتِهِمْ ثُمَّ انْصَرَفُوا فَمَرُّوا بِالْمَدِينَةِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمُطَلِّبِ يَوْمَئِذٍ مَرِيضٌ، فَقَالَ: أَنَا أَتَخَلَّفُ عِنْدَ أَحْوَالِي بَنِي عَدِيٍّ بْنِ النَّجَّارِ فَأَقَامَ عِنْدَهُمْ مَرِيضًا شَهْرًا، وَمَضَى أَصْحَابُهُ، فَقَدِمُوا مَكَّةَ فَسَأَلَهُمْ عَبْدُ الْمُطَلِّبِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالُوا: خَلَّفْنَاهُ عِنْدَ أَحْوَالِهِ بَنِي عَدِيٍّ بْنِ النَّجَّارِ وَهُوَ مَرِيضٌ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ عَبْدُ الْمُطَلِّبِ أَكْبَرَ وَلَدِهِ الْحَارِثَ فَوَجَدَهُ قَدْ تُوْفِيَ وَدُفِنَ فِي دَارِ النَّابِغَةِ وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَدِيٍّ بْنِ النَّجَّارِ فِي الدَّارِ الَّتِي إِذَا دَخَلْتَهَا فَالدُّوْبُرَةُ عَنْ يَسَارِكِ وَأَخْبَرَهُ أَحْوَالَهُ بِمَرَضِهِ وَبِقِيَامِهِمْ عَلَيْهِ وَمَا وَلُوا مِنْ أَمْرِهِ وَأَنَّهُمْ قَبَرُوهُ، فَرَجَعَ إِلَى أَبِيهِ فَأَخْبَرَهُ فَوَجَدَ عَلَيْهِ عَبْدُ الْمُطَلِّبِ وَإِخْوَتُهُ وَأَخَوَاتُهُ وَجَدًا شَدِيدًا، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ حَمْلٌ، وَلِعَبْدِ اللَّهِ يَوْمَ تُوْفِيَ خَمْسٌ وَعِشْرُونَ سَنَةً

“Abdullah b. Abdülmuttalib, ticaret (malı) taşıyan Kureyş kervanlarından bir kervan ile Şam ve Gazze'ye doğru yola çıkmıştı. Alışverişlerini bitirip oradan ayrılmış sonra da Medine'ye uğramışlar. Abdullah b. Abdülmuttalip o gün hastaymış. Abdullah: "Dayılarım Adiy b. Neccar oğulları yanında kalacağım" demiş ve orada bir ay hasta olarak yatmıştır. Arkadaşları oradan ayrılıp Mekke'ye vardıklarında Abdullamuttalip onlara Abdullah'ı sormuş onlar da: "Onu, dayıları Adiy b. Neccar oğulları yanında hasta olarak bıraktık" demişler. Bunun üzerine Abdülmuttalip büyük oğlu Haris'i ona göndermiş. (Haris) onu (Abdullah'ı) Adiy b. Neccar oğullarının ileri gelenlerinden bir adamın evinde vefat edip defnedilmiş olarak bulmuş. Mezar evin girişinde solda kalırdı. (Abdullah'ın) dayıları Ona (Haris'e) Abdullah'ın hastalandığını, onların yanında kaldığını ve onu defnettiklerini anlatmışlar. Bunun üzerine Haris babasına gelip durumu ona anlatınca Abdülmuttalip ve Abdullah'ın kardeşleri çok üzülmüşler. Resûlullah (s.a.s) o gün anne karnında idi. (Babası) Abdullah ise öldüğü gün 25 yaşında idi.”²⁹⁴

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

İbn Sa‘d’ın *et-Tabakat*’ında yer alan senedin müntehası Eyyüb b. Abdirrahman b. Ebi Sa‘sa (ö. 160/767) olarak geçmektedir. Eyyüb tebe-i tabiinlerden olup senedde ard arda kopukluk meydana geldiği için rivayet *Mu’dal* olarak tanımlanır ve dolayısıyla rivayet zayıftır.

Molla Hüseyin Batevî bu bölümde Âmine’nin hamilelik döneminde yaşamış olduğu şöyle bir rivayet zikretmiştir:

²⁹⁴ İbn Sa‘d, *a.g.e.* I, 79.

“Rüyamda sayısız peygamberler, işaretler ve olaylar gördüm. Hamileliğimin ilk ayında Âdem (a.s) bana selam verip hamileliğime merhaba dedi. İkinci ay Şît (a.s) geldi ve “sana müjdelers olsun ey Âmine” dedi. Üçüncü ay İdris (a.s) selam verip hamileliğimi müjdeledi. Dördüncü ay Nûh (a.s) beşinci Hûd (a.s) gelip hamileliğimi müjdelediler. Altıncı ay İbrâhîm (a.s) hamileliğimi müjdeledi. Yedinci ay İsmâil (a.s) güzel hamileliğimi müjdeledi. Sekizinci ay vefakâr olan Mûsâ (a.s) gelip “müjdelers olsun Mustafa’ya hamile kaldın” dedi. Dokuzuncu ay Îsâ (a.s) gökten gelip hamileliğimi müjdeledi.”²⁹⁵

Ebû Nuaym’ın (ö. 430/1038) *Delâilu’n-Nübüvve*’sinde “Hamilelik sürecinde her ay yerde ve gökte ayrı ayrı şu çağrılar yapılyordu: müjdelers olsun! Ebû’l Kasım zahir olmuştur.”²⁹⁶ şeklinde bir rivayet daha mevcuttur. Bu rivayetten dokuz ay boyunca yukarıda isimleri zikredilen peygamberlerin birer birer gelip Âmine’yi müjdelediği ifade edilmektedir. Bu hali zorlama bir çıkarımsamadır. Batevî burada hayal gücünü kullanarak bir betimleme yoluna da gitmiş olabilir. Bu şekliyle rivayet mevzudur.

2.11. Hz. Peygamber’in Doğumu

Bu bölümde Âmine’nin doğum gecesinde Abdülmuttalib’in evde olmadığı, kendisinin yalnız olduğu, o gece yaşadığı ve tanık olduğu bir takım olaylar anlatılmaktadır.

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Diwazde hem helbû şemala dewletê
Amîne mabû tenê der xelwetê

Wê şevê der Ke‘be ‘Ebdulmuttelib
Mabû, bo te ‘mîra erdê munqelib...”²⁹⁷

Onikinci gecede devletin nuru yandı
Âmine evde tek başına kalmıştı

²⁹⁵ Âmidî, a.g.e. s. 21-22;

²⁹⁶ Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 610.

²⁹⁷ Âmidî, a.g.e. s. 23.

O gece Kâbe'nin yanındaydı Abdülmuttalib
Yıkılan duvarın tamiri için kalmıştı.

Molla Hüseyin Batevî bu bölümde Ebû Nuaym'ın *Delâilu'n-Nübüvve*'sinde rivayet edilen²⁹⁸ Âmine'nin doğum gecesinde yaşadığı olayları anlatmaktadır. O gece, Abdülmuttalib Kâbe'de yalnız kalmış, kendisini bir korku kaplamış ve Abdülmenaf kadınlarına benzeyen bazı kadınlar nurlar içerisinde yanına gelmiştir. Dünya, gözü önünde birden aydınlanmış, doğu, batı ve Kâbe'de üç bayrak görmüş, melekler bölük bölük inmiş, beyaz bir içecek kendisine sunulmuş, evinin penceresine beyaz bir kuş konmuş ve Hz. Muhammed (s.a.s) dünyaya gelmiştir.

Bu rivayet dokuzuncu bölümde ele alınan Ebû Nuaym'ın zikrettiği uzun rivayetin devamında gelen bir rivayet olup tahrîc ve değerlendirmesi orada detaylıca ele alınıp zayıf olduğu ifade edilmişti.²⁹⁹

2.12. Hz. Muhammed (s.a.s)'in Doğumu Esnasında Tüm Canlıların Onu Karşılması

Molla Hüseyin Batevî, bu bölümde Hz. Muhammed (s.a.s)'in dünyaya teşrifini heyecan, sevgi ve bir takım methiyeler ile dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in gelişini överken bir takım rivayetlerden istifade etmiştir. Burada bu rivayetleri ele alacağız.

2.12.1. Hz. Peygamber'in Ümmetine Şefaati

Mevlidde Geçen İlgili Beyit

*“Merheba ey rehmeten lî'l-‘alemîn
Merheba ente şefî‘u ‘l-muznîbîn”*³⁰⁰

Merhaba ey âlemlere rahmet olan

Merhaba sen ki günahkârların şefaatchisisin.

²⁹⁸ Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 610.

²⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. s. 61.

³⁰⁰ Âmidî, *a.g.e.* s. 25.

Hız. Peygamber'in kıyamet günü şefâatini konu edinen birçok rivayet bulunmaktadır. Biz burada Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd rivayetlerini ele alacağız.

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ يَدْعُو بِهَا، وَأُرِيدُ أَنْ أَخْتَبِيَ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لَأُمَّتِي فِي الْآخِرَةِ

*“Her Peygamber'in kabul olunan bir duası vardır. Ben duamı ahirette ümmetime şefaatt etmek için saklamak istiyorum.”*³⁰¹

Buhârî ve Müslim'in üzerinde ittifak etmiş oldukları bu hadis *sahih*'tir.

حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي.

*“Şefaattim ümmetimden büyük günah işleyenler içindir.”*³⁰²

Tirmizî'de geçen rivayetin senedi şu şekildedir:

Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) > Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö. 100/718) > Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770) > Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826-27) > Abbâs el-Anberî (ö. 240/854)

Enes b. Mâlik, sahabidir.³⁰³ **Sâbit b. Eslem el-Bünânî**, hakkında *sika* hükmü verilmiştir.³⁰⁴ **Ma'mer b. Râşid**, *sika* ve *sebt* sahibidir.³⁰⁵ *el-Musannef* sahibi olan **Abdürrezzâk b. Hemmâm**, *sika* ve *hâfız* olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁶ **Abbâs el-Anberî**, *sika*'dır.³⁰⁷

³⁰¹ Buhârî, “Deâvat”, I; Müslim, “İman”, 334.

³⁰² Ebû Dâvûd, “es-Sünne” 23; Tirmizî, “Rekâik”, 11.

³⁰³ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, VI, 3113; İbn Abdülber, *a.g.e.*, I, 35.

³⁰⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 89; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 347; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, II, 3; *Lisânü'l-Mizân*, VII, 187.

³⁰⁵ İclî, *a.g.e.*, Mektebetü'd-Dâr, Medîne 1405/1985, II, 290; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 484; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, X, 245.

³⁰⁶ İclî, *a.g.e.*, Mektebetü'd-Dâr, Medîne 1405/1985, II, 93; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 412; Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, II, 609; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, VI, 314; *Lisânü'l-Mizân*, VII, 287.

³⁰⁷ İbn Ebû Hâtim, *a.g.e.*, VI, 216; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 511; Mizzî, *a.g.e.*, XIV, 224; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, V, 122.

Tirmizî bu rivayet hakkında “*hasenun sahihun garibun*” demiştir.³⁰⁸ Hadisin senedi incelendiğinde herhangi bir problemin bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla hadis sahih hükmündedir.

Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde yer alan rivayetin senedi:

Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) >Eş’as el-Hiddânî (ö. ?) >Bistâm b. Hurays (ö. ?) >Süleyman b. Harb (ö. 224/838).

Eş’as el-Hiddânî hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Nesâi ve İbn Hacer el-Askalânî el-Askalanî *sika* ve *sadûk* şeklinde görüş beyan etmişlerdir.³⁰⁹ **Bistâm b. Hurays** hakkında: İbn Hibbân ve İbn Hacer el-Askalânî *sika* demişlerdir.³¹⁰ **Süleyman b. Harb**, *sika*, *hâfız*, *imam* olarak vasıflanmıştır.³¹¹

Râviler cerh ve ta‘dil yönünden *sika* vasıflarını haiz olduklarından hadis sahih hükmündedir. Ahmed b. Hanbel de *Müsned*’inde bu rivayetin metin ve sened bakımından aynısını rivayet etmiştir.³¹²

2.12.2 Resûlullah’ın Mescid-i Aksa’da Tüm Peygamberlere Namaz Kıldırması

Mevlidde geçen beyit

“*Merheba ey nurê heqra mezheri*
Merhaba ey ewliyara serweri.”³¹³

Merhaba ey Allah nurunun çıktığı
Merhaba ey evliyaların serveri

³⁰⁸ Tirmizî, “*Rekâik*”, 11.

³⁰⁹ İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.*, II, 273-274; Mizzî, *a.g.e.*, III, 273; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 355.

³¹⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 112; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 439.

³¹¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 276; Bâcî, Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef, *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh*, Dârü’l-Livâ, Riyâd 1406/1986, III, 1256; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 180.

³¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb XX, 439.

³¹³ Âmidî, *a.g.e.* s. 25.

Tespit Edilen Rivayet

وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُنْتَنَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ وَهُوَ ابْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَقَدْ رَأَيْتُنِي فِي جَمَاعَةٍ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ...فَحَانتِ الصَّلَاةُ فَأَمَمْتُهُمْ.

“Kendimi peygamberler cemaatinde gördüm... Namaz yaklaşıncaya onlara imamlık yaptım.”³¹⁴

Batevî, Hz. Peygamber’in tüm evliyanın reisi olduğuna işaret etmiş ve bu durum da Hz. Peygamber’in Mi’rac esnasında bütün peygamberlere öncülük edip onlara namaz kıldırması ile anlaşılmaktadır. Müslim’de yer alan hadisin râvileri hususunda herhangi bir problem bulunmayıp hadis sahih hükmündedir.

2.13. Hz. Peygamber’in Doğduğu Gecede Gerçekleşen Olaylar

Bu bölümde Resûlullah’ın dünyaya geldiği gecede gerçekleşen bir takım olağanüstü haller, kendisinin secde etmesi, meleklerin onu bir müddet alıp götürmesi, Farsların bin yıllık ateşinin sönmesi ve Sava Gölü’nün kuruması gibi birtakım olaylar anlatılmaktadır.

2.13.1. Hz. Muhammed (s.a.s) Doğunca Secdeye Kapanması

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

*“Sicde bir her wê demê an nûra can
Dest hilînandin bi sûyê asîman*

*Pareyek ‘ewrê sipî ‘ez asîman
Hat û hilgirt û ji min gai’b bû an”³¹⁵*

O an sadece secde etti can nuru
Ellerini semaya doğru kaldırarak
Gökten bir parça beyaz bulut
Geldi ve benden alıp kayboldu.

³¹⁴ İbn Sa’d, a.g.e, I, 167; Müslim, “İman”, 278.

³¹⁵ Âmidî, a.g.e. s. 26.

Tespit Edilen Rivayet

فَلَمَّا خَرَجَ مِنْ بَطْنِي دُرْتُ فَتَظَرْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا أَنَا بِهِ سَاجِدٌ قَدْ رَفَعَ إصْبَعِيهِ كَالْمُنْضَرَّعِ الْمُبْتَهِلِ ثُمَّ رَأَيْتُ سَحَابَةً بَيَضَاءَ قَدْ أَقْبَلَتْ مِنَ السَّمَاءِ تَنْزِلُ حَتَّى غَشِيَتْهُ فَعُيِّبَ عَنْ وَجْهِهِ، فَسَمِعْتُ مُنَادِيًا يَقُولُ: طُوفُوا بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرْقَ الْأَرْضِ وَعَرْبَهَا وَأَدْخُلُوهُ الْبَحَارَ كُلَّهَا؛ لِيَعْرِفُوهُ بِاسْمِهِ وَنَعْتِهِ وَصُورَتِهِ وَيَعْلَمُوا أَنَّهُ سُمِّيَ فِيهَا الْمَاجِي؛ لَا يَبْقَى شَيْءٌ مِنَ الشِّرْكِ إِلَّا مُجِيَ بِهِ فِي زَمَنِهِ ثُمَّ تَجَلَّتْ عَنْهُ فِي أَسْرَعٍ وَقَفْتُ فَإِذَا بِهِ مُدْرَجٌ فِي ثَوْبٍ صُوفٍ أَبْيَضٍ أَشَدَّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَتَحْتَهُ حَرِيرَةٌ خَضْرَاءُ

“Karnımdan çıkınca emzirdim ve baktım ki secdeye kapanmış yalvarıp dua edercesine parmaklarını kaldırmıştı. Sonra gökten beyaz bir bulutun geldiğini ve o’nu alıp kaybolduğunu gördüm. Ardından bir münadinin şöyle seslendiğini duydum: Muhammed (s.a.s)’ı yeryüzünün doğu ve batısını dolaştırın, onu tüm denizlere daldırın ta ki ismini, sıfatlarını ve suretini tanısın. İnsanlar isminin el-Mâhî zamanındaki tüm şirki silecek hiç bir eseri kalmayacak olduğunu bilsin. Daha sonra o bulut çok geçmeden sütten beyaz yünlü bir elbise giydirilmiş altında da yeşil bir ipek olduğu halde çıkartıp geri getirdi.”³¹⁶

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Zikrettiğimiz bu rivayet dokuzuncu bölümde ele alınan Ebû Nuaym’ın *Delâilu’n-Nübüvve*’sinde geçen uzun rivayetin devamı olup rivayetin tahrîc ve değerlendirilmesi yapıp zayıf hükmüne varılmıştır.³¹⁷

2.13.2. Resûlullah’ın Doğduğu Gecede Gerçekleşen Bir Takım Mucizeler

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Mun ‘ekîs bûn wê şevê hindî şanem

Agirê Faris vemirya çû ‘âdem

Taze eywan xaneê Nûşîrewan

Rast û çep hejya û lerzî nagehan³¹⁸

Şeq bû kungir çarideh jê çûne xwar

Xewf û tirsek hate Kisra bêqerar

³¹⁶ Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 610.

³¹⁷ Geniş bilgi için bkz. s. 61.

³¹⁸ Âmidî, *a.g.e.* s. 26.

Behra Sawe çik bû û hişk û nihan
Wadiya nav lê Semawe bû rewan”³¹⁹

O gece tüm putlar yüz üstü yere düştü
Fars ateşi söndü yok oldu

Nûşîrevan’ın sarayı
Sağa sola doğru aniden sallandı

On dört sütunu yere yıkıldı
Kîsra’ya korku ve şaşkınlık geldi

Sava gölü kurudu
Semave vadisi taşı.

Tespit Edilen Rivayet

لَمَّا كَانَ لَيْلَةً وَلَدَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْتَجَسَ إِيوَانُ كِسْرَى وَسَقَطَتْ مِنْهُ أَرْبَعُ عَشْرَةَ
شُرَافَةً، وَخَمَدَتْ نَارُ فَارِسَ وَلَمْ تَحْمَدْ قَبْلَ ذَلِكَ بِأَلْفِ عَامٍ، وَغَاضَتْ بُحَيْرَةُ سَاوَةَ

“Hz. Peygamber doğduğu gece Kîsrâ’nın sarayı sarsıldı ve on dört sütunu bu sarsıntıdan çöktü. Bin yıldan beri sönmeden yanmaya devam eden Mecûsîler’in ateşi söndü. Sâva gölünün suyu çekilip kurudu.”³²⁰

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayet Taberî (ö. 310/ 923), Ebû Nuaym, Beyhakî (ö. 458/1066) ve İbn Hacer el-Askalânî gibi muhaddislerin eserlerinde geçmektedir. İncelememizin sonucunda rivayet iki farklı senedden gelmekte olup birinin müntehasında Beşîr b. Teym el-Mekkî (ö. ?) bir diğesinde ise Hânî’ el-Mahzûmî (ö. ?) bulunmaktadır. Biz burada öncelikle Beşîr b. Teym’den gelen tariki tetkik edip daha sonra Hânî’ el-Mahzûmî’den gelen varyantı ele alacağız.

İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*’sinde Beşîr b. Teym bölümünde muhtasar olarak zikrettiği rivayetin senedi:

³¹⁹ Âmidî, *a.g.e.* s. 27.

³²⁰ Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Ebû Ca’fer et-tâberî, *Târihü’t-tâberî*, Dârü’t-tûras, Beyrut 1387, II, 166; Ebû Nuaym, *Delâilü’n-Nübüvve*, I, 138; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, I, 126-127; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî’t-temyîzi’s-Sahâbe*, I, 482.

Beşîr b. Teym (ö. ?) >Ma‘ruf b. Harebûz (ö. ?) >Said b. Muzahim (ö. ?)

Beşîr b. Teym tabiundan olup Buhârî ve İbn Ebi Hatîm onun hakkında *mürsil* demişlerdir.³²¹ İbn Hibbân *sika* olarak değerlendirmiştir.³²² *Vuhdân*’lardan³²³ sayılmıştır.³²⁴ **Ma‘ruf b. Harebûz**, *sika*³²⁵ *yüktebü hadisuhu* sadece Yahyâ b. Maîn kendisi hakkında *zayıf* demiştir.³²⁶ **Said b. Muzahim**, Zehebî *meçhul*³²⁷ İbn Hacer el-Askalânî ise *makbul*³²⁸ demiştir.

Râvilerde ciddi bir problem bulunmamakla birlikte İbn Hacer el-Askalânî, Beşîr b. Teym’in burada irsal yaptığını zikretmiştir.

Taberî’nin *Târih*’inde geçen Hâni’ el-Mahzûmî’ye dayandırılan bu rivayetin tespit edilebilen en eski kaynağı, Taberî’nin *Târihi*’dir. Taberî bu rivayetin kendisine dört kişiden oluşan bir râvi silsilesiyle geldiğini verdiği senedle ifade etmiş olmaktadır. Aynı zamanda aşağıda değerlendireceğimiz Beyhakî’nin *Delâil*’inde geçen bu rivayet senedinin başında bulunan ilk dört râvi de bu râvilerden oluşmaktadır. Sened şu kişilerden oluşmaktadır:

Hâni el-Mahzûmî (ö. ?) >Mahzûm b. Hâni el-Mahzûmî (ö. ?)> Ebû Eyyûb Ya‘lâ b. İmrân el-Becelî (ö. ?)>Ali b. Harb el-Mavsılî (et-Tâî) (ö. 261-270/874-883)

Hâni’ el-Mahzûmî, Zehebî Ebû Mahzûm’u muhadramûnlardan saymıştır.³²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*’ye Ebû Mahzûm’un ismini almış ve yüz elli yıl yaşadığı bilgisini kaydetmiştir. Daha sonra İbnü’s-Seken’in (ö. 353/964) Ebû Mahzûm’un cahiliye dönemine yetiştiği bilgisini temrîz sığasıyla (yukâlû innehû) verdikten sonra bu rivayeti zikretmiştir. Ancak yine de İbnü’l-Esîr’in, (ö. 630) Ebû Mahzûm’a nisbet edilen bu rivayetin, onun sahabî olduğuna delâlet etmeyeceği görüşünü belirtir. İbn Hacer el-Askalânî verdiği bu bilgilerden sonra kendi kanâatini şöyle ifade eder: “Eğer Ebû Mahzûm’un “Mahzûmî” nisbesi doğruysa,

³²¹ Buhârî, *et-Târih*, II, 96; İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* II, 372.

³²² İbn Hibbân, *es-Sikat*, VI, 101.

³²³ Vuhdân, tek râvileri olan kimselerin rivayet ettikleri hadisler. Geniş bilgi için bkz. Aydın, *a.g.e.* s. 330.

³²⁴ İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, I, 393.

³²⁵ İclî, *a.g.e.* Dârü’l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 434.

³²⁶ İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* VIII, 321.

³²⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, thk. Muhammed Âvvâme, Dârü’l-Kible, Cidde 1413/1992, s. 444.

³²⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-Tehzib*, Dârü’r-reşîd, Suriye 1406/1986, s. 241.

³²⁹ Zehebî, *Tecridü Esmâi’s-Sahâbe*, Beyrut, ty, II/116.

Kureyşlilerden, Mekke'nin fethini müteakip Hz. Peygamber'den sonrasına kadar yaşayıp da Veda haccında bulunmayan hiç kimse yoktur.” İbn Hacer el-Askalânî'in bu cümlesinden kendisinin Ebû Mahzûm hakkında kesin bir kanâate varmadığı anlaşılmaktadır.³³⁰ **Mahzûm b. Hâni el-Mahzûmî**, dördüncü tabakadan olması dışında hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan meçhul bir râvidir.³³¹ **Ebû Eyyûb Ya'lâ b. İmrân el-Becelî**, Cerîr ailesinden olup dokuzuncu tabakadan olduğu bilinmekte bunun haricinde hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan meçhul bir râvidir.³³² **Ali b. Harb el-Mavsîlî**, *sadûk*'tur.³³³

Bu bilgiler ışığında rivayetin ilk ve son râvisi hakkında bilgi olsa da senedin ortasından peşpeşe iki râvînin durumları meçhuldur. Ebû Mahzûm'un sahabî olduğu kabul edilse de senedin ondan sonrasında bulunan Mahzûm b. Hâni' el-Mahzûmî ve Ebû Eyyûb Ya'lâ b. İmrân el-Becelî nedeniyle rivayeti sahih kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla meçhûl râvî sebebiyle rivayet zayıf hükmündedir.

Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde geçen rivayet senedinin baştan ilk dört ravîsi Taberî'nin *Târih*'inde geçen ravîlerdir. Senedin geri kalan râvileri ise aşağıdaki gibidir:

Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs (ö. 364) > Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Yahyâ (ö. ?) > Muhammed b. Muhammed b. Dâvûd (ö. ?) > İbrâhîm b. Muhammed en-Nasrabâzî (ö. ?) > Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed b. Mûsâ es-Sülemî (ö. 412/1021) > Ebû Ahmed Hüseyin b. Ali et-Temîmî (ö. 375/985) > Ebû Sa'd Abdülmelik b. Ebî Osman ez-Zâhid (ö. 407/1016).

Beyhakî burada “*hâü't-tahvil ح*” işaretini kullanarak hadisini farklı varyantlardan rivayet etmiştir:

1- Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs > Ebû Ahmed Hüseyin b. Ali et-Temîmî > Ebû Sa'd Abdülmelik b. Ebî Osman ez-Zâhid

³³⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe*, VI, 411; Emine Demil, *Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivayetler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016, s. 107.

³³¹ Fâlûcî, Ekrem b. Muhammed Ziyâde, *el-Mu'cemu's-Sağîr li Ruvâti'l-İmam İbn Cerîr et-Taberî*, Dârü'l-Eseriyye, Ürdün Dâru İbn Affân, Kâhire ty, II, 541.

³³² Fâlûcî, *a.g.e.*, II, 665.

³³³ İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* VI, 183.

2- Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs >Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Yahyâ >Muhammed b. Muhammed b. Dâvûd >İbrâhîm b. Muhammed en-Nasrabâzî >Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed b. Mûsâ es-Sülemî

Burada Ebû Abdurrahman es-Sülemî, rivayeti en-Nasrabâzî, Muhammed b. Muhammed ve Hüseyin b. Ali'den almıştır. Bu üç râvi de rivayeti Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs'ten almıştır.

Her iki tarik de Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs'te birleşmektedir.

Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs hakkında “*şeyhi kebir*” ifadeleri kullanılmıştır.³³⁴ **Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Yahyâ** hakkında *esbetu'n-Nas* denilmiştir.³³⁵ **Muhammed b. Muhammed b. Dâvûd**, Hâkim onun *ehli sıdk* olduğunu söylemiştir.³³⁶ **İbrâhîm b. Muhammed en-Nasrabâzî**, *imam muhaddis*,³³⁷ **Ebû Abdurrahman es-Sülemî** için Zehebî ve İbn Hacer el-Askalânî sufi demişlerdir. Hakkındaki ithamlar asılsızdır.³³⁸ **Ebû Ahmed Hüseyin b. Ali et-Temîmî**, *sika, hüccet* olarak kabul edilmiştir.³³⁹ **Ebû Sa'd**, Hâkim, “*Ondan daha âlim, zâhid ve mütevazî görmedim*” demiştir.³⁴⁰

Muâsır ilim ehlinden Abdülfettâh Ebû Gudde (ö. 1917-1997), Ali el-Kârî'nin (ö. 1014-1605) mevzu hadisleri konu alan eseri *el-Masnû*'a yazdığı mukaddimesinde, “senedi olmayan hadis” anlamına gelen “*la asla lehû*” lafzını misallendirirken yukarıda asıl olarak ele alınan rivayete yer verir. Ona göre, burivayet, anlatılmasına bile cevaz verilmeyecek ölçüde sahih olmayan bir hadistir. Devamında Ebû Gudde: Taberî, Ebû Nuaym, Beyhakî, Süyûtî, Kastallânî gibi İslâm âlimlerinin bu rivayeti eserlerinde zikretmelerine aldanılmaması gerektiği konusunda uyarır. Zira bu âlimlerin metodu, sahih olsun veya olmasın bir konuda gelen rivayetlerin tamamını nakletmektir. Bunu yaparken maksatları, rivayetlerin tümünü kaydetmek ve bilgi olarak başkalarına ulaştırmaktır. Yoksa sırf doğru ve sahih oldukları için bunları nakletmiş değillerdir. Ebû Gudde: Taberî, Süyûtî, İbn Hacer el-Askalânî'in kendi

³³⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 230.

³³⁵ Bağdâdî, a.g.e., VIII, 627.

³³⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VIII, 208.

³³⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XVI, 263.

³³⁸ Mahmud b. Abdülfettâh en-Nehhal, *İthâful Mürtekî bi't-terâcimi Şüyûhu'l Beyhakî*, Dârü'l meymân, yy 1429/2008, s. 428.

³³⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VIII, 411.

³⁴⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I-XV, thk. Beşşâr Avvâd, IX, 120.

ifadelerinden iktibaslar yaparak görüşünü delillendirir. Netice itibariyle o, bu hadis hakkında, Zehebî'nin "münker" lafzıyla "mevzû" anlamını kastettiğini yine misallerle açıklar.³⁴¹

Konuya dair Bünyamin Erul'un şu tespitlerini vermek yerinde olacaktır: "Hz. Peygamber'in (s) daha ana rahmindeki günlerinden itibaren farklı olduğunu, doğumuyla ve bu esnada Arap Yarımadası ve çevresinde meydana geldiği söylenen hadiseler sebebiyle olağanüstü bir şahsiyet olduğunu, dolayısıyla onun beklenen peygamber olduğunu ima etmektedirler. Biz, Kur'an'da hiç temas edilmediği gibi, muteber hadis kaynaklarında da yer almayan bu konudaki rivayetleri ihtiyatla karşılamaktayız" demiştir.³⁴²

Hâni' el-Mahzûmî ve Beşîr b. Teym'den gelen rivayetin metin ve senedini yukarıda beyan ettik. Her iki senedde bulunan râvilerin cerh ve ta'dîl bakımından değerlendirmelerini de yaptık. Ortaya çıkan sonuçta Beşîr b. Teym tariki ile gelen rivayet mürsel, Hâni' el-Mahzûmî varyantı ile gelen senedde ise iki râvinin durumu meçhul. İbn Asâkir (ö. 571/1176) rivayetin "garîb" olduğunu, râvîlerden Mahzûm'un babasından aldığı bu rivayet dışında böyle bir rivayetin bilinmediği ve Ebû Eyyûb'un rivayette teferrüd ettiğini belirtilmiştir.³⁴³ Zehebî, rivayet hakkında "hadisun munkerun garibun" demiştir.³⁴⁴ Abdülfettâh Ebû Gudde'nin rivayet hakkında şiddetli bir tavır alıp rivayete mevzu demek yerine, belirttiğimiz gerekçelerden yola çıkarak hadisin zayıf olduğu ve ihtiyatla karşılamak gerektiğinin kanaatindeyiz.

2.13.3. Hz. Peygamber'in Dünyaya Gelmesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

"Der duşenbe diwazdehê ewwel rebî"
Sala fîlê hate ew hemla bedî"³⁴⁵

Pazartesi Rebûlevvelin on ikisinin

Fil senesinde geldi o eşsiz kişi.

³⁴¹ Demil, a.g.e. s. 108.

³⁴² Bünyamin Erul, *Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım*, Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s) Özel Sayısı, Ankara, 2003, 33-66, s. 36.

³⁴³ Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I, 88.

³⁴⁴ Zehebî, *Târihul İslâm*, I, 38.

³⁴⁵ Âmidî, a.g.e. s. 27.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ، عَنْ غِيْلَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْبُدٍ الزَّمَانِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ صَوْمِ الْاِثْنَيْنِ؟ فَقَالَ: فِيهِ وَلِدْتُ وَفِيهِ أَنْزَلَ عَلَيَّ

“Resûlullah’a (s.a.s) pazartesi orucu soruldu: o günde doğdum o günde bana vahiy indirildi.”³⁴⁶

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْحَاقَ، يُحَدِّثُ عَنْ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسِ بْنِ مَخْرَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: وَلِدْتُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفِيلِ

“Kays b. Mahreme: ben ve Resûlullah Fil senesinde doğduk.”³⁴⁷

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الصَّعَّانِيُّ، ثنا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: وَلِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفِيلِ

“Nebî (s.a.s) Fil Senesinde doğdu.”³⁴⁸

حدثنا أبو محمد عبد الملك بن هشام قَالَ: حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَكَّائِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ قَالَ: وَلِدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ، لاثنتي عشرة لَيْلَةً خَلَّتْ مِنْ شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ، عَامَ الْفِيلِ

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem pazartesi günü, Rebûlevvel’in on ikinci gecesini, Fil senesinde dünyaya geldi.”³⁴⁹

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Sahih rivayetlerin tamamı, Hz. Peygamber’in doğduğu günün pazartesi olduğu konusunda ittifak halindedir. Âlimlerve tarihçilerin kahir ekseriyeti de bu fikirdedirler.

³⁴⁶ Müslim, “Siyam”, 198; Ebû Dâvûd, “Siyam”, 53.

³⁴⁷ İbn Hişâm, a.g.e, I, 159; Ahmed b. Hanbel, Müsned, thk. Şuayb 29, XXIX, 422; Tirmizi, Menakıb, 4; Hâkim, a.g.e. II, 659.

³⁴⁸ Hâkim, a.g.e. II, 658.

³⁴⁹ İbn Hişâm, a.g.e, I, 158; Hâkim, a.g.e. II, 659.

Resûlullah'ın doğduğu yılın da Fil senesi olduğu hakkında sahih rivayetler bulunup âlimler arasında bir ittifak söz konusudur. Şîi kaynaklarına da bakıldığında Resûlullah'ın Fil senesinde doğduğu ifade edilmektedir.³⁵⁰ Bunun hakkında Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'in dayandığı İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) zikrettiği rivayetin senedini değerlendireceğiz. Sened aşağıdaki gibidir:

Kays b. Mahreme (ö.?) > Abdillâh b. Kays b. Mahreme (ö.76/695) > Muttalib b. Abdillâh (ö.?) > İbn İshâk (ö. 151/768)

Kays b. Mahreme, sahabidir.³⁵¹ **Abdillâh b. Kays b. Mahreme**, İbn Asâkir, Mizzî (ö. 742/1341) ve bazı âlimler temriz sığasıyla (yükalu innelehü) onun sahabi olduğunu söylerler.³⁵² Buhârî, Ebû Hatim ve İbn Hibbân kendisini tabiundan saymışlardır. İbn Hibbân ve Nesâi *sika* demiştir.³⁵³ **Muttalib b. Abdillâh**, İbn Hibbân ve Zehebî hakkında *sika* olduğu kanaatini belirtmişlerdir.³⁵⁴ **İbn İshâk**, Yahyâ b. Maîn *leyse bi hüccetin, yüktebû hadîsühû*, Ebû Zür'a ve Şu'be ise onun hakkında *sadûk* demiştir.³⁵⁵ İclî *sika* demiştir.³⁵⁶ İbn Hibbân *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiş,³⁵⁷ Zehebî onun hakkında *ehadü'l-eimme* ifadesini kullanmıştır.³⁵⁸ İbn Hacer el-Askalânî ise *sadûk* ancak tedlis yaptığını da belirtmiştir.³⁵⁹

Tirmizî bu rivayeti nakledip *hasenun garibun* hükmünü verdikten sonra “*Biz bu hadisi Muttalib b. Abdillâh'tan Muhammed b. İshâk dışında kimsenin rivayet ettiğini bilmiyoruz*” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Hâkim, bu hadis Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir demiştir.³⁶⁰ Zehebî ise *isnadühü hasenun* demiştir.³⁶¹ İbn İshâk'ın rivayetinde tek kalmasından dolayı hadis *hasen* derecesindedir.

³⁵⁰ Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-Küleynî, *Usûl-ü'l-Kâfî*, Dârü'l-Kütübî'l-İslâmiyye, Tahran 1381, I, 439.

³⁵¹ İbn Esir, a.g.e. VI, 423.

³⁵² İbn Asâkir, Ali b. el-Hasan b. Hibetillâh b. Abdillâh b. el-Hasan Ebu'l-Kâsım ed-Dımeşkî eş-Şâfî, *Târîhu Dımeşk*, Dârü'l-Fikr, yy, 1415/1995, XXXII, 103; Mizzî, a.g.e. XV, 453; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe*, V, 19.

³⁵³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe*, V, 19.

³⁵⁴ İbn Hibbân, *es-sikat*, VII, 506; Zehebî, *el-kâşif*, II, 271.

³⁵⁵ İbn Ebî Hatîm, a.g.e., VII, 191-192.

³⁵⁶ İclî, a.g.e. Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 400.

³⁵⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 380.

³⁵⁸ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 468.

³⁵⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 45.

³⁶⁰ Hâkim, a.g.e. II, 659.

³⁶¹ Zehebî, *Siyeru a'lamu nübelâ*, I, 147.

Resûlullah'ın hangi ayda doğduğu hakkındaki rivayete gelince İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'sinde geçen rivayetin senedi aşağıdaki gibidir:

Muhammed b. İshak (ö. 151/768) >Ziyad b. Abdillâh el-Bekkâî (ö. 182/798)
>Ebû Muhammed Abdûlmelik İbn Hişâm (ö. 213/828)

Muhammed b. İshak, yukarıda değerlendirilmesi yapıldı. **Ziyad b. Abdillâh el-Bekkâî**, Yahyâ b. Maîn İbn İshâk'tan aldığı rivayetlerde *kaviy* onun dışında ondan bişey almam demiştir.³⁶² Ahmed b. Hanbel, *leyse bihi be's ehli sıdk*, Ebû Zur'a *sadûkun*,³⁶³ Ebû Hâtûm *yüktebû hadisuhu ve la yuhtacu*³⁶⁴ Nesaî *leyse bi kaviy*,³⁶⁵ kanaatlerini belirtmişlerdir.³⁶⁶ **Ebû Muhammed Abdûlmelik İbn Hişâm**, siyer eserinin sahibi ve "*sika*"dır.³⁶⁷

Senedde cerh edilmiş râvilerin bulunmasından dolayı rivayet zayıftır. Fakat Hz. Peygamber'in doğduğu ay ile ilgili cumhurun Rebûlevvel ayında doğduğu hakkında ittifakı vardır.³⁶⁸

Netice itibariyle Hz. Peygamber'in doğum günü, ayı ve yılı hakkında muhaddisler ve tarihçilerin çoğu Fil olayı yılında, Rebûlevvel ayının on ikisinde pazartesi günü şeklinde beyanda bulunmuşlardır.

Astronomi âlimi Mahmûd Paşa el-Felekî, Hz. Peygamber'in oğlu İbrâhîm'in vefatı esnasında vuku bulan güneş tutulmasından hareketle bu tarihi Fil Vak'ası'nın meydana geldiği yılın 9 Rebûlevvel'i (20 Nisan 571 Pazartesi günü) olarak tespit etmiştir. Muhammed Hamidullah ise cahiliye dönemi Araplar'ında cârî olan nesî' uygulamasını göz önüne alarak yaptığı hesaplamada Hz. Peygamber'in doğum tarihini hicretten önce 53. yılın 12 Rebûlevvel'i (17 Haziran 569 Pazartesi günü) şeklinde belirlemiştir.³⁶⁹

³⁶² İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 375-76.

³⁶³ İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* III, 538.

³⁶⁴ İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* III, 538.

³⁶⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VII, 476.

³⁶⁶ İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* III, 538.

³⁶⁷ Irâkî, Ebu'l-Fadl Zeynüddîn Abdurrahîm b. El-Hüseyn b. Abdurrahmân, *Zeylu Mizâni'l-İ'tidâl*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1416/1995, s. 152; Zehebî, *Târihul İslâm*, V, 387.

³⁶⁸ Kastallîni, *Mevâhibu ledûniyye*, I, 140.

³⁶⁹ Demil, *a.g.e.* 96-97.

2.14. Abdulmuttalib'in Doğum Sabahında Gördüğü Mucizeler

Bu bölümde Abdulmuttalib'in Resûlullah'ın doğum gecesinde Kâbe'de olduğu, sabaha karşı Resul-i Ekrem'in doğumu ile Kâbe, Safa-Merve ve Makam-ı İbrahim'de olağanüstü durumların gerçekleştiğine şahit olduğu ve gece putların yere serildiği gibi pek çok olay anlatılmaktadır.

Âmine'nin Rüyasında Muhammed İsmi Tercih Etmesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Amînê gotê bo mewlûda mezin

Hativî navê Muhemmed gote min

Wê di xewnê de diye nûra mûbîn

Ger divêtin tu bibînê, dê bibîn”³⁷⁰

Âmine o büyük mevlid (doğum) için dedi ki

Bana Muhammed ismi denildi

O rüyada açık bir nur gördü

Görmek istiyorsan görebilirsin (o nuru).

Tespit Edilen Rivayet

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي وَالِدِي إِسْحَاقُ بْنُ يَسَّارٍ: فَذَا وَقَعَ فَسَمِيَهُ مُحَمَّدًا

“O doğduğunda ona Muhammed ismini koy.”³⁷¹

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayetin kaynağı olan İbn İshak'ın (ö. 151/768) *Sîret*'inde geçen rivayetin senedi:

İshâk b. Yesâr (ö. ?) > Muhammed b. İshâk (ö. 151/768) > Yûnus b. Bükeyr (ö. 199/814) > Ahmed b. Abdilcabbâr (ö. 272/885)

Bu rivayet, 10. bölümün ilk kısmındayer alan rivayetin devamı olup zayıf hükmündedir.³⁷² Hz. Âmine'nin Hz. Peygamber'i doğurduğunda kendisini

³⁷⁰ Âmidî, a.g.e. s. 28.

³⁷¹ İbn İshak, a.g.e. s. 45; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, II, 514.

Muhammed ismini koymakla emrolunduğu ve buna göre hareket ettiği haberi sahih kaynaklar ve tarih kitaplarında mevcuttur.³⁷³

Bu bölümde yukarıda zikrettiğimiz rivayetler dışında aslı bulunamayan rivayetler tespit ettik. Bölümün başında şöyle bir olay anlatılmaktadır:

*“Abdumuttalib o seher vaktinde (Resûlullahın doğduğu gece) demiş ki: Zemzem ve Hacerül Esved’den seslerin geldiği, Kâbe’nin secdeye vardığı, Makam-ı İbrahim ve Beytullahın çatısı Resûlullah’ı selamladığını gördüm.”*³⁷⁴

Diyârbekrî’nin eserinde yer alan bu rivayetin³⁷⁵ senedi bulunmayıp kendisi dışında herhangi bir eserde rastlayamadık. Ancak Resûlullah doğduğunda Kâbe’nin sarsıldığı ile ilgili el-Halebî’nin (ö. 1044/1635) *es-Sîretü’l-Halebiyye* adlı eserinde birhaber yer almaktadır.³⁷⁶

Bu bölümde kaynağına rastlayamadığımız aslı olmayan diğer bir olay da: *“Abdumuttalib Kâbe’den dönüp eve döndüğünde Âmine’nin doğum yaptığını görmüş. Torununu görmek için odaya girdiğinde karşısında elinde kılıç olan bir adam dikildi ve Abdumuttalib’e bağırmış: “Bu çocuğun yanına üç gün boyunca kimse girmeyecek ta ki melekler bunu tavaf etsin” bu vaziyet karşısında Abdumuttalib çok korktu bir müddet dili tutuldu konuşamaz olmuş.”*³⁷⁷

2.15.Hâlîme’nin Mekke’ye Gelişi ve Hz. Peygamber’i Emzirmek İçin Alması

Bu bölümde Hâlîme’nin Medine’de kıtlık ve kuraklığın olduğu bir senede Beni Sa’d kavminden bir grup kadınla Mekke’ye kendisine süt evladı bulmaya geldiği ele alınmıştır. Gelirken de altında zayıf cılız bir merkep olduğu bu nedenle kafileden geri kalıp şehre en son vardığı anlatılmaktadır. Mekke’ye yetişinceye kadar tüm varlıklı ailelerin çocukları alınıp kendisine sadece Abdumuttalib’in yetim torunu kaldığı, Abdumuttalib’in teklifi üzerine Hâlîme-i Sa’diye kocası Haris ile bir süre

³⁷² Geniş bilgi için bkz. s. 63-64.

³⁷³ İbn Esrî, *a.g.e.* I, 20; Ebû Nuaym, *Delâilü’n-Nübüvve*, I, 610; Beyhâki, *Delâilü’n-Nübüvve*, I, 82; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-nebeviye*, Dârü’l Me’arif, Beyrut 1395/1976, I, 206.

³⁷⁴ Âmidî, *a.g.e.*, s. 27.

³⁷⁵ Diyârbekrî, *a.g.e.* I, 202.

³⁷⁶ Halebî, Ebû’l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü’l-Halebiyye*, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiye, Beyrut 1427, I, 105.

³⁷⁷ Âmidî, *a.g.e.*, s. 28.

konu üzerinde tartıştıktan sonra Hz. Muhammed (s.a.s)’i sütanneliğine kabul etmiştir. Ardından Hâlîme-i Sa’diye ve kocası Hz. Muhammed’i alıp, onun aracılığıyla Allah’tan bereket dileyerek evlerine geri döndüğü anlatılmaktadır.

Hâlîme’nin Beni Sa’d Kervanı İle Mekke’ye Gelmesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

*“Hem qebîla Se’diyan diğer bolûk
Her dihatin ta Mekkeh telbê biçûk*

*Wê qebîla Se’diyan lê bû ğela
Mêr û jin pêk ve ji birsan muhtela...”³⁷⁸*

Sa’d kabilesi diğer kabilelerle
Mekke’ye çocuk almak için gelirdi

Sa’d kabilesinde kıtlık vardı
Kadın erkek hepsi açlığa mübtela idi.

Tespit Edilen Rivayet

حدثنا أحمد، نا يونس عن ابن إسحق قال: حدثني جهم بن أبي جهم- مولى لامرأة من بني تميم، كانت عند الحارث بن حاطب، فكان يقال مولى الحارث بن حاطب قال: حدثني من سمع عبد الله بن جعفر بن أبي طالب، يقول: حدثت عن حليلة ابنة الحارث أم رسول الله صلى الله عليه وسلم، التي أرضعته أنها قالت: قدمت مكة في نسوة من بني سعد بن بكر، نلتمس بها الرضعاء، وفي سنة شهباء فقدمت على أتان لي قمرء كانت أذمت بالركب، ومعني صبي لنا، وشارف لنا، والله ما ننام ليلنا ذلك أجمع مع صبينا ذاك، ما نجد في ثديي ما يغنيه، ولا في شارفنا ما يغذيه، فقدمنا مكة...

“Resûlullah’ı emzirmiş olan annesi Hâlîme bnt. Haris şöyle dedi: *Sa’d b. Bekr kabilesinden bir grup kadınla kervanın gerisinde kalan bir merkeble kuraklığın olduğu bir senede süt çocuğu almak için Mekke’ye vardım. Benimle beraber çocuğum ve yaşlı bir devem de da vardı. Vallahi, bu çocuğumla tüm gece uyuyamadık. Ne göğsümde çocuğa verebileceğim süt ne de deveme verebileceğim bir şey vardı. Böylece Mekke’ye vardık...*”³⁷⁹

³⁷⁸ Âmidî, a.g.e., s. 29.

³⁷⁹ İbn İshak, a.g.e. s. 49.

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Haz. Peygamber'in sûtanneye verilme mevzuu uzun bir şekilde İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Ebû Ya'la el-Mevsîlî (ö. 307/919), Hibbân, Taberânî, Ebû Nuaym, Beyhakî, Zehebî, İbn Kesîr, Heysemî ve Suyûtî gibi müellifler tarafından rivayet edilmiştir.³⁸⁰ Bu müelliflerin eserlerinde yer vermiş oldukları senedin son kısmı İbn İshâk'ın rivayetinde yer alan habere sened olmuştur. Bizde burada İbn İshâk'ın vermiş olduğu senedi ele alıp değerlendirmesini yapacağız. Zira diğer müellifler senedini buna dayandırdığı için onların da değerlendirilmesi de buna bağlı olacaktır.

İbn İshâk'ın senedi aşağıdaki gibidir:

Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Talîb (ö. 80/699-700) >Cehm b. Ebi'l Cehm (ö.?) >Muhammed b. İshâk (ö. 151/768)

Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Talîb, sahâbîdir.³⁸¹ **Cehm b. Ebi'l Cehm**, Buhârî ve İbn Ebî Hatim kendisi hakkında kısa bilgiler verip herhangi bir değerlendirmede bulunmamışlardır.³⁸² İbn Hibbân tabiun tabakasından “sika”lardan saymıştır.³⁸³ Zehebî “*La yu'ref*” demiştir.³⁸⁴ **Muhammed b. İshâk**, Yahyâ b. Maîn “*Leyse bi hüccetin velâkin yüktebû hadîsühû*”, Ebû Zûr'a ve Şu'be ise onun hakkında “*sadûk*” demişlerdir.³⁸⁵ İbn Maîn “sika” olarak değerlendirmiş,³⁸⁶ İclî “sika” demiştir.³⁸⁷ İbn Hibbân *es-Sikât* adlı eserinde kendisini zikretmiş.³⁸⁸ Zehebî onun hakkında “*ehadü'l-eimme*” ifadesini kullanmıştır.³⁸⁹ İbn Hacer el-Askalânî “*sadûk*” olduğunu ancak tedlis yaptığını da belirtmiştir.³⁹⁰

³⁸⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 162; Ebû Ya'la Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ b. Yâhyâ el-Mevsîlî, *Müsned*, Dârü'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimeşk 1404/1984, XIII, 93; İbn Hibbân, *Sâhih*, XIV, 244; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire ty, XXIV, 212; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve* I, 155; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 133; Zehebî, *Tarihul İslâm*, I, 46; İbn Kesîr, *el-Bidâyetü ve'n-Nihâye*, II, 333; Heysemî, *a.g.e.*, VIII, 220; Suyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I, 91.

³⁸¹ İbn Abdülber, *a.g.e.*, III, 880.

³⁸² Buhârî, *Târihu'l-kebîr*, II, 229; İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.*, II, 521.

³⁸³ İbn Hibbân, *es-sikat*, VI, 113.

³⁸⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanul Mizan*, II, 142.

³⁸⁵ İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.*, VII, 191-192.

³⁸⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 411.

³⁸⁷ İclî, *a.g.e.* Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 400.

³⁸⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 380.

³⁸⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 468.

³⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 45.

Rivayetin değeriendirilmesi hakkında Heysemî, “Ebû Ya’la ve Taberânî bu rivayeti zikretmiş ricalleri sika’dır” demiştir.³⁹¹ Zehebî, “*Haza hadisun ceyidul isnad*” şeklinde kanaat belirtmiştir.³⁹² İbn İshâk’ın senedine baktığımızda Cehm b. Ebi’l Cehm hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte İbn Hibbân sikâlardan saymış, Zehebî ise meçhullerden saymıştır. Bunun dışında herhangi bir muhaddis tarafından cerh edilmesi söz konusu olmamıştır. Senedde yer alan diğer râviler ile ilgili herhangi bir problemi bulunmadığı için rivayetin hasen derecesinde değeriendirilmesi uygun olacaktır.

Bu bölümün ilk kısmında kaynaklarda yer almayan bir olay anlatılmaktadır. Batevî vakıayı Hâlîme’nin dilinden şu şekilde nakledilmiştir:

“Bir gün birkaç arkadaşım ile Medine dışına çıkmış orada geziyorduk o esnada gaybten: “Mekke’ye gidin o mübarek çocuğu alın ve bereketlenin” şeklinde bir ses geldi. Bizler korktuk, bunun üzerine eve döndük. Bu durumu eşim Haris’e anlatınca “hadi gidelim belki o çocuğu biz alırız” dedi. Daha sonra uyudum ve rüyamda biri gelip beni, sütten beyaz baldan tatlı bir nehire atıp ondan üç-dört defa içmemi söyledi. Bende içtiğimi, uyanınca her iki göğsümün süt ile dolduğunu gördüm. Arkadaşlarım bu halimi görünce şaşırıp kaldılar. Böyle bir şeyin nasıl olabileceğini sorunca onlardan gizledim ve başımdan geçeni kendilerine anlatmadım.”³⁹³

2.16. Beni Sa’d Kfilesinin Mekke’den Yurtlarına Dönmesi

Bu bölümde Hâlîme’nin Medine’ye dönüşü, yolda karşılaştığı ve yaşadıkları bir takım olaylar anlatılmaktadır.

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Subhê rabûn kariwanê Se’diyan
Ew kerê lağır dî pêşe kariwan
Haris ânî bo Hêlime lê sûwar
pa xila rastê Muhammed tê veşar...”³⁹⁴

³⁹¹ Heysemî, a.g.e., VIII, 221.

³⁹² Zehebî, *Târihul İslâm*, I, 48.

³⁹³ Âmidî, a.g.e., s. 29.

³⁹⁴ Âmidî, a.g.e., s. 32.

Sa'd kafiləsi sabah kalktılar
O cılız merkeb kafilenin önüne geçti
Haris Hâlîme'nin binmesi için getirdi
Sağ tarafa Muhammed'i koydu...

Bu bölümün başında anlatılan Hâlîme'nin Medine'den Mekke'ye süt çocuğu bulmak için beraber geldiği kervanla tekrardan yurtlarına dönüş yolunda yaşadığı durum anlatılmaktadır. Burada kervan yola çıktığında Hâlîme'nin tüm kervanın gerisinde kalan cılız ve zayıf olan merkebinin birden güçlenip tüm kervanı geçtiği anlatılmaktadır. Bu rivayet bir önceki bölümde *Sîretü İbn İshâk*'ta geçen rivayetin devamı olup hasen hükmündedir.³⁹⁵

Hâlîme'nin Mekke'ye Giderken Yolda Bir Grup Yahudiler'e Rastlaması

Batevî bu bölümünün sonunda Hâlîme'nin dilinden şöyle bir olay aktarmaktadır:

“Biz tüm kervanı geçip onlarla aramıza mesafe koyunca birden Yahudilerden siyah giyinmiş kırk rahipe rastladık, onların lideri Hz. Peygamber'in vasfını saydı ve ardından adamlarına dedi ki; putları kıran, Yahudileri öldüren Muhammed'in geliş vakti yakınlaştı. Onun geldiğine dair sayısız alametler zahir oldu. Daha sonra biz onlardan biraz uzaklaşmıştık ki orada bulunan Yahudilerin lideri, Muhammed'in (s.a.s) nurunun gökyüzüne yansıdığını gördü ve yanımızdaki çocuğun Muhammed olduğunu anladı. Ardından diğer Yahudileri çağırıp çocuğun Muhammed olduğunu haber verip onu kılıçlarımızla mızraklarımızla öldürelim keselim dedi. Üstümüze doğru gelmeye başladılar. Çok korktum bizi ve Muhammed'i öldüreceklerini düşündüm. O esnada Muhammed (s.a.s) başını kaldırıp göğe baktı ve ardından semadan ateş yağdı. Oradaki Yahudiler'i yakıp yıktı, hepsini helak ettiler.”

Halîmenin Mekke'ye giderken yolda bir takım Yahudiler'e rastlamış olduğu ve Yahudile'rin Resûlullah'ı öldürmek istediği ile alakalı İbn Sa'd'ın *Tâbakât*'ında bir rivayet mevcuttur. Batevî de bu rivayeti betimleyip kendi hayal gücünü de katarak yukarıdaki gibi anlatmıştır.

Tâbakât'da yer alan bu rivayetin değerlendirilmesi:

³⁹⁵ Geniş bilgi için bkz. s. 86-87.

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Min dî sakin erbe ‘ûne rahiban
Tabi ‘e esqûfekî eswed qeban”³⁹⁶

Kırk rahibin karşımıza çıktığını gördüm
Siyah giyinen Uskuf’a (Yahudi lider) tabi olarak.

Tespit Edilen Rivayet

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ الْكَلَابِيُّ. أَخْبَرَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أُمَّ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا دَفَعَتْهُ إِلَى السَّعْدِيَّةِ الَّتِي أَرْضَعَتْهُ قَالَتْ لَهَا: اخْضِي ابْنِي. وَأَخْبَرْتَهَا بِمَا رَأَتْ. فَمَرَّ بِهَا الْيَهُودُ. فَقَالَتْ: أَلَا نُحَدِّثُوكَ عَنْ ابْنِي هَذَا فَإِنِّي حَمَلْتُهُ كَذَا وَوَضَعْتُهُ كَذَا وَرَأَيْتُ كَذَا كَمَا وَصَفَتْ أُمُّهُ. قَالَ: فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: اقْتُلُوهُ. فَقَالُوا: أَبَيْتُمْ هُوَ؟ فَقَالَتْ: لَا. هَذَا أَبُوهُ وَأَنَا أُمُّهُ. فَقَالُوا: لَوْ كَانَ يَتِيمًا لَقَتَلْنَاهُ!

“Resûlullah’ın annesi O’nu Halîme’ye verdiğinde dedi ki: “oğlumu koru.” Hâlîme Âmine’ye gördüklerini anlattı. Hâlîme Yahudilerle karşılaştı ve onlara dedi ki: “koynumda olup böyle buralara bıraktığım oğlumu gördünüz mü? –annesini vasfettiği gibi anlattı-” onlardan bazıları bazısına: O’nu (Resûlullah’ı) öldürün dedi. Sonra dediler ki: “O, yetim mi?” (Hâlîme) “hayır, bu onun babası ben de annesiyim” dedi. Onlar dediler ki: “yetim olsaydı öldürürdük....”³⁹⁷

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

İbn Sa‘d’ın rivayet senedi aşağıdaki gibidir:

İshâk b. Abdillâh (ö. 130/747) > Hemmâm b. Yahyâ (ö. 163/779) > Amr b. Âsım Kilâbî (ö. 213/828)

İshâk b. Abdillâh, tabiîn neslinden olup “sika”dır.³⁹⁸ **Hemmâm b. Yahyâ** hakkında Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zur’asika demişlerdir.³⁹⁹ **Amr b. Âsım Kilâbî**, kendisi için Yahyâ b. Maîn sâlih’tir demiş.⁴⁰⁰ İbn Hibbân kendisini sikalarından saymıştır.⁴⁰¹

³⁹⁶ Âmidî, a.g.e., s. 33.

³⁹⁷ İbn Sa‘d, a.g.e., I, 91.

³⁹⁸ İclî, a.g.e. Dârü’l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 61.

³⁹⁹ İbn Ebû Hatîm, a.g.e. IX, 108-109.

⁴⁰⁰ İbn Ebû Hatîm, a.g.e. VI, 250.

⁴⁰¹ İbn Hibbân, es-Sikât, VII, 481.

Bu üç râvisika kişilerden oldukları halde tabiinden olan İshâk b. Abdillâh rivayeti hangi sahâbeden aldığını ifade etmemiştir. Dolayısıyla ortada bir meçhulluk söz konusu olduğundan rivayet zayıf hükmündedir.

Bu bölümde Kastallânî, el-Halebî ve Dîyarbekrî'nin eserlerinde yer verdikleri ancak herhangi bir senedi bulunmayan Hz. Hâlîme'nin dilinden şöyle bir rivayet aktarılmaktadır. Rivayet aşağıdaki gibidir:

“Hâlîme: ben Âmineyle vedalaşıp Muhammed'i (s.a.s) alıp yola çıkınca baktım ki merkebim Kâbe'ye doğru yönelip üç defa secde etti, sonra kafasını kaldırdı. Biz merkebe bindiğimizde hızlanıp sırayla tüm kervanı geride bıraktı. Kavmim bunun sebebini sorunca merkeb lisanı hal ile şöyle dile geldi: “Vallahi bana bir hal oldu öldükten (bitkin-güçsüz) sonra Allah beni diriltti, zayıflamıştım semizlendim eyvahlar olsun size ey Beni Sa'd kadınları gaflettesiniz! Siz benim üzerimde kimin olduğunu biliyor musunuz? Üzerimdeki kişi Nebîlerin seçkini, peygamberlerin seyyidi, evvel ve ahirin en hayırlısı âlemlerin habibi vardır.”⁴⁰²

2.17. Çocukluk Döneminde Beni Sa'd Yurdunda Gerçekleşen Olaylar

Bu bölümde Resûlullah'ın Benî Sâ'd kavmine gelmesiyle kıtlığın sona ermesi, gelir gelmez herkesin sevgisini kazanması, konuştuğunda ilk kelimesi *Allahu Ekber* olması, süt kardeşleriyle koyun gütmesi, koyun gütmeye esnasında yaşadığı olağanüstü durumlar, kalbinin yarılması ve kâhin'in yanına götürülmesi gibi olaylar anlatılmaktadır.

2.17.1. Benî Sa'd Yurdunda Kıtlığın Sona Ermesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

*“Dewleta baqî geħa nav Se 'diyan
Rizq û ni 'met hat û nabin tehliyan”⁴⁰³*

Bakî devlet (Muhammed) Sa'd'ilere gelince
Rızık ve nimet geldi darlık gitti.

⁴⁰² Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledûniyye*. I, 1152-1153; el-Halebî, *a.g.e.* I, 132; Dîyarbekrî, *a.g.e.* I, 224; Âmidî, *a.g.e.*, s. 33.

⁴⁰³ Âmidî, *a.g.e.*, s. 34.

Tespit Edilen Rivayet

قدمنا أرض بني سعد، وما أعلم أرضاً من أرض الله عز وجل أجذب منها، فإن كانت غنمي لتسرح ثم شباعاً، لبناء، فنحلب ما شئنا.....

“Beni Sa‘d yurduna vardığımızda yüce Allah’ın yaratmış olduğu yeryüzünde buradan daha kurak verimsiz bir yer bilmiyordum. Artık hayvanlarım otlamaya çıktığında otuyor dönerken doymuş, sütü bol şeklinde dönüyor, istediğimizi sağardık...”⁴⁰⁴

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayet, onbeşinci bölümde geçen İbn İshak rivayetinin devamı olup hükmü hasendir.⁴⁰⁵

2.17.2. Hz. Peygamber’in Henüz Bebek İken ‘Allah-u Ekber Kebîra’ Demesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Ewwelê lefza wî maye min li bîr
Gote wî: “Allahû ekber min kebîr”⁴⁰⁶

Aklımda kalan Söylediği ilk kelime

Dedi ki: Allahu Ekber kebira.

Tespit Edilen Rivayet

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَافِظُ. قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُوسُفَ الْعُمَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكْرِيَّا الْغَلَابِيُّ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ: سُلَيْمَانَ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ: عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَتْ حَلِيمَةُ بِنْتُ أَبِي ذُوَيْبٍ الَّتِي أَرْضَعَتِ النَّبِيَّ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تُحَدِّثُ أَنَّهَا لَمَّا فَطَمَتْ رَسُولَ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تَكَلَّمَتْ، قَالَتْ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ كَلَامًا عَجَبِيًّا: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

⁴⁰⁴ İbn Hişâm, a.g.e., I, 162; Ebû Ya‘lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ b. Yâhyâ el-Mevsîlî, a.g.e., XIII, 93; İbn Hibbân, Sâhih, XIV, 244; Taberânî, el-Mu‘cemu’l-Kebîr, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire ty, XXIV, 212; Ebû Nuaym, Delâilü’n-Nübüvve I, 155; Beyhâkî, Delâilü’n-Nübüvve, I, 133; Zehebî, Tarihu’l-İslâm, I, 46; İbn Kesîr, el-Bidâyetü ve’n-Nihâye, II, 333; Heysemî, a.g.e., VIII, 220; Süyûtî, el-Hasâisü’l-Kübrâ, I, 91.

⁴⁰⁵ Geniş bilgi için bkz. s. 86-87.

⁴⁰⁶ Âmidî, a.g.e., s. 35.

“ Resûlullah’ı emziren Hâlîme bnt. Ebû Züeyb dedi ki: Resûlullah sütten kesilince ondan acayip bir ses duydum o şöyle diyordu “Allahu ekber kebîra ve’l-hamdü lillahi kesîra ve sübhanellehi bükraten ve esîla....”⁴⁰⁷

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

İbn Hacer el-Askalânî *Fethu’l-Bârî*’de Vâkıdî’nin (ö. 207/823) Resûlullah’ın çocukken konuştuğuna dair rivayetin olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁸ Vâkıdî’nin rivayet etmiş olduğu merviyatın senedine ulaşamadık. Bizde burada Beyhâkî’nin rivayet etmiş olduğu rivayetin senedini ele alıp değerlendireceğiz. Sened aşağıdaki gibidir:

Abdullah b. Abbas >Ali b. Abdullah b. Abbas (ö. 118/736) >Süleyman b. Ali b. Abdullah b. Abbas (ö. 142/759) >Ca’fer b. Süleyman b. Ali b. Abdullah b. Abbas (ö. 175/791) >Ya’kûb b. Ca’fer b. Süleyman b. Ali b. Abdullah b. Abbas (ö.?) >Muhammed b. Zekeriyya el-Ğalabi (ö.?) >Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Yusuf el-Ummânî (ö.) > Muhammed b. Abdillâh el-Hâfız (ö. 405/1014)

Abdullah b. Abbas, sahabîdir.⁴⁰⁹ **Ali b. Abdullah b. Abbas**, tâbiînden olup sikadır.⁴¹⁰ **Süleyman b. Ali b. Abdullah b. Abbas**, İbn Hibbân kendisini sikalardan sayarken⁴¹¹ İbn Hacer el-Askalânî meçhul demiştir.⁴¹² **Ca’fer b. Süleyman b. Ali b. Abdullah b. Abbas**, hakkında olumlu veya olumsuz bir şey söylenmemekle birlikte Zehebî *Târîhu’l İslâm*’da biyografisini verirken övgü dolu sözler kullanmıştır.⁴¹³ **Ya’kûb b. Ca’fer b. Süleyman b. Ali b. Abdullah b. Abbas**, tercemesi hakkında herhangi bir malumat bulunmayıp meçhuldür. **Muhammed b. Zekeriyya el-Ğalabi**, Dârekutnî ve İbn Hacer el-Askalânî *zayıftır* demiş.⁴¹⁴ **Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Yusuf el-Ummânî**, tercemesi hakkında herhangi bir malumat bulunmamaktadır. **Muhammed b. Abdillâh el-Hâfız**, *sika*’dır.⁴¹⁵

Çocukların genellikle sütten kesilme yaşı ikidir. İki yaşında olan bir çocuğun kelimeleri telaffüz etmesi öğretildiği takdirde mümkündür. Dolayısıyla Resûlullah’ın

⁴⁰⁷ Beyhâkî, *Delâilü’n-Nübüvve*, I, 140.

⁴⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethul Bâri şerhi Sahihi Buhârî*, VI, 480.

⁴⁰⁹ İbnü’l Esîr, *a.g.e.*, III, 291.

⁴¹⁰ İcli, *a.g.e.* Dârü’l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 349.

⁴¹¹ İbn Hibbân, *es-sikat*, VI, 381.

⁴¹² İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 212.

⁴¹³ Zehebî, *Tarihul İslâm*, thk. Beşşâr, IV, 593.

⁴¹⁴ Dârekutnî, *ed-duafa vel metrukin*, Mecelletü’l-Camiatü’l-İslâmiye, Medine 1403, III, 131; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-Mizân*, V, 168.

⁴¹⁵ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I-XV, thk. Beşşâr, IX, 89.

henüz iki yaşındayken “*Allahu ekber*” demiş olması vakıaya ters düşmez. Böyle bir kelimenin Medine’de söylenmesine gelince oradaki halk her ne kadar putlara tapan müşrik bir inanca sahip iseler de onlarda da Allah’ın varlığı ve birliği inancı mevcuttu. Rivayet senedine gelince meçhul ve zayıf râvilerin bulunmasından dolayı haber zayıftır. İhtiyatla karşılamak daha uygundur.

Ayrıca sened zincirine şöyle bir incelik bulunmaktadır: İlk beş tabakada bulunan Ya’kûb b. Ca’fer dâhil olmak üzere beş râvinin herbiri babalarından rivayette bulunarak isnadı İbn Abbas’a ulaştırmışlardır. Burada hadis terminolojisine göre “Rivayetü’l-ebnâ ‘ani’l-âbâ” (çocukların babalarından rivayeti) söz konusudur. Babalarından hadis rîvayet etmiş çocukların bilinmesi adı açıklanmayan (mübhem) baba veya dedelerden yapılan rivayetlerdeki mübhemliğin giderilmesini sağlar.

Bu rivayet çeşidi iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi: Çocuğun babasından rivayeti –bu sadece baba ile oğul arasındadır.- ikincisi: Çocuğun, babası-dedesi... İsnadıyla yapılan rivayettir. Burada çocuğun isnadı babasından öteye geçerek dedesi-babasının dedesi yoluyla usûlüne doğru bir ilerlemektedir. Yukarıda yer alan hadis senedinde de Ya’kûb bu usul ile rivayeti dedesinin dedesi olan İbn Abbâs’a dayandırmıştır. Bir ailedeki torunların, bu tür aile isnadıyla hadis rivayet etme imkânını bulması, gıpta edilecek bir durumdur. Bu tür aile isnadları epeyce mevcuttur.⁴¹⁶

2.17.3. Hz. Peygamber’in Çobanlık Yapması

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“*Salê sê, nazik nihâlê rûhê can*
Arezû kir wî şivanî nagehan”⁴¹⁷

Nazik, nihâl, canan üç yaşında
Aniden çoban olmayı istedi.

⁴¹⁶ İbnü’s-Salâh, Ebû Amr Takıyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Ulûmü’l-hadîs*, thk. Nûreddîn İtr, Dârü’l-fıkr, Suriye 1406/1986, s. 315-317; Emin Âşıkutlu, *Ricâl İlmine giriş*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 125.

⁴¹⁷ Âmidî, a.g.e. s. 35.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَجْنِي الْكَبَابَ، وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ، فَإِنَّهُ أَطْيَبُهُ قَالُوا: أَكُنْتَ تَرَعَى الْغَنَمَ؟ قَالَ: وَهَلْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدَّرَ عَاهَا

“Câbir r.a dedi ki: biz Resûlullah ile birlikte Kebas meyvesini topluyorduk, Resûlullah (s.a.s) dedi ki: *siyahları toplayın onlar daha iyi*” sahabiler: Sen koyun güttün mü? Resûlullah : “*Hiç koyun gütmeyen peygamber var mı?*” dedi.”⁴¹⁸

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Müttefekun aleyh olan bu hadis, sahihtir.

2.17.4. Ağaç ve Taşların O’nu Selamlaması

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Pa nehed ber xişk û keski bûn tamam
Her çî ew dît, dar û ber lêkir selam”⁴¹⁹

Ayağının değdiği her kuru (ot) yeşerirdi
O’nu gören ağaçlar taşlar selam verirdi.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ طَهْمَانَ، حَدَّثَنِي سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي لَأَعْرِفُ حَجْرًا بِمَكَّةَ كَانَ يُسَلِّمُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُبْعَثَ إِنِّي لَأَعْرِفُهُ الْآنَ

“Ben Mekke’de bir taş biliyorum bi’setten önce bana selam veriyordu. Şu an onu tanıyorum.”⁴²⁰

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Müslim’in rivayet ettiği bu hadis sahihtir. Dolayısıyla nübuvvetin bir alameti olan ağaçlar ve taşların Resûllullah’ı selamlaması sahih rivayetlerle sabittir.

⁴¹⁸ Buhârî, “Enbiyâ”, 33; Müslim, “Eşribe”, 163.

⁴¹⁹ Âmidî, *a.g.e.* s. 35.

⁴²⁰ Müslim, “Fedail”, 2.

2.17.5. Şakk-ı Sadr Meselesi

2.17.5.1. Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Sîneya min wî du ker kir ta bi nav

Jê derîna qelb û ahsem tev av

Wî bi destê xwe dilê m teqlîbi kir

Nuqteya eswed derîna jê vekir”⁴²¹

Sinemi (kalp) ikiye böldü içine kadar

Kalp ve bağırsaklarımı çıkarttı.

O eliyle kalbimi çevirdi

İçindeki siyah noktayı çıkarttı

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَّانِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ جَبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَّامِ، فَأَخَذَهُ فَصَرَعَهُ، فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ، فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ، فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عِلْقَةً، فَقَالَ: هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ، ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءٍ رَمَزَمَ، ثُمَّ لَأَمَهُ، ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ، وَجَاءَ الْغُلَّامُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ - يَعْنِي ظَنَرَهُ - فَقَالُوا: إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ

“O, çocuklarla beraber oynarken Cebrail gelip onu yere yatırıp göğsünü yardı. Ardından kalbini çıkardı, kalbini yarıdıktan sonra ondan bir kan pıhtısını çıkarıp attı ve dedi ki: Bu, şeytanın sendeki payıdır. Ardından kalbini, içinde zemzem suyu bulunan altın tasla yıkayıp yerine yerleştirdi ve onu aldığı mekâna geri götürüp bıraktı. Arkadaşları koşup annesine (sütanne) Muhammed’in öldürüldüğü haberi verdi.....”⁴²²

حدثنا أحمد قال: نا يونس بن بكير عن ابن إسحق قال: حدثني ثور بن يزيد عن خالد بن معدان، عن أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم أنهم قالوا: يا رسول الله، أخبرنا عن نفسك، فقال: دعوة أبي إبراهيم، وبشرى عيسى، ورأت أمي حين حملت بي أنه خرج منها نور أضاءت له قصور بصرى من أرض الشام، واسترضعت في بني سعد بن بكر، فبينما أنا مع أخ لي في بهم لنا، أتاني رجلان عليهما ثياب بياض، معهما طست من ذهب

⁴²¹ Âmidî, a.g.e., s. 37.

⁴²² Müslim, “İman”, 261.

مملوءة ثلجاً، فأضجعاني، فشفا بطني، ثم استخرجا قلبي فشقا، فأخرجا منه علقة سوداء، فألقياها، ثم غسل قلبي وبطني بذاك الثلج، حتى إذا أنقياه، رداه كما كان، ثم قال أحدهما لصاحبه: زنه بعشرة من أمته، فوزنني بعشرة، فوزنتهم، ثم قال: زنه بألف من أمته، فوزنني بألف، فوزنتهم، فقال: دعه عنك، فلو وزنته بأمته لوزنتهم.

“Sahâbeler dediler ki: Ya Resûlullah bize kendinden bahset. Dedi ki: “(ben) İbrahim’in duası İsa’ın müjdesiyim. Annem bana hamileyken kendisinden Şam topraklarında Busra’yı aydınlatan bir nur çıktı. Sa’d b. Bekr oğullarına emzirilmek üzere verilmiştim. Süt kardeşimle birlikteyken beyaz elbiseli iki adam geldi. Elllerinde içi kar dolu olan altından bir tas vardı. Beni yatırıp karnımı yardılar. Sonra kalbimi çıkarıp içini açtılar ve ondan pıhtılaşmış bir parça çıkarıp attılar. Daha sonra kalbimi ve karnımı o karla yıkadılar. Temizlenince de eski haline getirdiler. Sonra birisi diğerine “Onu ümmetinden on kişiyle tart dedi.” O da beni on kişiyle tarttı ve on kişiden de ağır geldim. Tekrar “Onu ümmetinden yüz kişiyle tart” dedi. Beni yüzkişiyle tarttı, onlardan da ağır geldim. Sonra “Onu ümmetinden bin kişiyle tart” dedi. Onların da hepsine ağır gelince, “Onu bırak, şayet onu ümmetinin tamamıyla tatsan, yine onlara da ağır gelir” dedi.”⁴²³

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Şakk-ı Sadr meselesi hakkında pekçok rivayet mevcuttur. Şakk-ı Sadr sütanesi Hâlîme’nin yanında 3-4 yaşlarındayken, mirac gecesinde, Hira mağarasında ve on yaşlarında olmak üzere dört defa yaşandığı rivayet edilir. Peygamber efendimizin kalbi yarıldığı konusunda âlimler arasında icma vardır ancak niceliği ve keyfiyeti hakkında birçok yorum ve görüş söz konusudur. Biz burada bunun detayları ve yorumlarına girmeyeceğiz nitekim bunun üzerine çok sayıda araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır.⁴²⁴ Yukarıda vermiş olduğumuz Müslim’in rivayetine gelince bu konuda rivayet edilmiş en sahih sened ve kaynak olup bilittifak sahih kabul edilmiştir. Batevî’nin mevlidinde zikrettiği duruma uygun olan bir diğer rivayet ise İbn İshak’ın rivayeti olmuştur. Burada senedini ele almakta fayda vardır. Sened aşağıdaki gibidir:

Halid b. Ma’dan (ö.103/721) >Sevr b. Yezîd (ö.150/767) >İbn İshak

⁴²³ İbn İshak, a.g.e. s. 51.

⁴²⁴ Yüksel Güzel, *Şakku’s-Sadr Rivayetinin Tahlili*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007; İsrâfil Balcı, Şakkı Sadr Hadisesine Dair Rivayetlerin Kritiği, *İSTEM*, Cilt. 21, Sayı. 11, 2013, s. 11-38.

Halid b. Ma'dan, Tabîî'nden olup İbn Sa'd⁴²⁵ ve İclî sika olduğunu söylemişlerdir.⁴²⁶ **Sevr b. Yezîd**, sika'dır.⁴²⁷ **İbn İshak**, sikadır.⁴²⁸

İbn İshak, senedinin müntehasında bulunan tabîînden olup yetmiş sahâbe ile mülaki olmuş⁴²⁹ Halid b. Ma'dan'ın rivayeti Resûlullah'ın ashabından rivayet ettiğini söylemekle beraber kimden hangi sahabiden aldığını ifade etmemiştir. Senedde bulunan her üç râvi sika olup İbn Kesîr de *haza isnadun ceyidun kaviyyun* demiştir.⁴³⁰

2.17.6. Hz. Peygamber'in Kâhine Götürülmesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Qewmê Se ‘dî gote min: “Çi sakin î?

Rabe hilgir wî bibe nik kahinî

Min bire nik kahinî ew qisse got

Kahinî hilgirt û da ber sîne got:

“Uqtulû haze’ l-ğulame, min digel

Wer ne, dê batil biket dîne Hubel”⁴³¹

Sa'd kavmi bana ded ki: niye duruyorsun?

Onu al kâhine götür

Kâhine götürdüm olayı anlattım

Kâhin onu göğsüne alıp dedi ki:

Bu çocukla birlikte beni de öldürün

Bu ilerde Hubel dinini yok edecek.

Tespit Edilen Rivayet

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخَافِظُ. قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُوسُفَ الْعُمَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْعَلَابِيُّ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي

⁴²⁵ İbn Sa'd, a.g.e. VII, 316.

⁴²⁶ İclî, a.g.e. Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 142.

⁴²⁷ İclî, a.g.e. Dârü'l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 92.

⁴²⁸ Geniş bilgi için bkz. s. 81.

⁴²⁹ Buhârî, *Târihu'l Kebir*, III, 176.

⁴³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâyetü ve'n-Nihâye*, II, 275.

⁴³¹ Âmidî, a.g.e., 37-38.

أَبِي، عَنْ أَبِيهِ: سُلَيْمَانُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ: عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: فَقَالَ لِي النَّاسُ: اذْهَبِي بِهِ إِلَى الْكَاهِنِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَيْهِ وَيَدَاوِيَهُ فَأَنْطَلَقْتُ بِهِ إِلَى الْكَاهِنِ، فَقَصَصْتُ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ فَضَمَّهُ إِلَى صَدْرِهِ، وَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا آلَ الْعَرَبِ، يَا آلَ الْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ اقْتَرَبَ، اقْتُلُوا هَذَا الْغُلَامَ وَاقْتُلُونِي مَعَهُ.....

“(Hâlîme) İnsanlar bana dedi ki: Bunu kâhine götür onu tedavi etsin ben de onu alıp kâhine gittim başından geçen kıssayı anlatınca o hemen Muhammedi kucağına alıp en yüksek sesle bağırdı: “Ey Arap halkı! Şer yaklaştı yazıklar olsun size ey Arap halkı! Bu çocuğu öldürün onunla birlikte beni de öldürün.”⁴³²

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Beyhâkî'nin *Delail*'inde geçen bu rivayetin tahrîc ve değerlendirilmesi daha önce yapılmıştı. Senedinde meçhul ve zayıf râviler olduğundan rivayet zayıftır.⁴³³

2.18. Hz. Peygamber'in Mekke'ye Dönüşü ve Annesine Teslim Edilişi

Mevlitte Geçen İlgili Beyitler

“Ew ker anî û Helîme bû suwar
Hem li ber sîne hebîbê namidar

Rû bi Ke'be hat û ew bêtirs û bîm
Ew kerê çûn xweş me dî hate hetîm...”⁴³⁴

O merkebi getirdi ve Hâlîme bindi
Göğsüne de o meşhur habibi koydu

Korku tedirgin olmadan Kâbe'ye yöneldi
O merkebi güzel bir şekilde Hafîm'e kadar...

Bir önceki bölümün devamı olan ve mevlidin bu son bölümünde ise Batevî şunları anlatmaktadır: Hâlîme, kâhinin yanından kalktıktan sonra Muhammed (s.a.s)'in başına birşey gelmesinden korktuğu için onu ailesine teslim etme kararını alıp ardından hayvanına binip yola koyulmuş. Yolda henüz Mekke'ye varmadan Mekke'nin yakınlarında bir yerde gaybdan Hz. Muhammed'in gelişini öven sözler

⁴³² Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 140.

⁴³³ Geniş bilgi için bkz. s. 91-92.

⁴³⁴ Âmidî, *a.g.e.*, s. 39.

duymuş. Bu durum karşısında Hâlîme hayretler içerisinde kalmış ve Muhammed (s.a.s)'i orada yere koyup ihtiyacı için kısa bir süreliğine oradan ayrılmıştır. Daha sonra aniden şiddetli bir ses duydu ve geri dönüp bıraktığı yerde Muhammed(s.a.s)'i bulamayınca feryat edip ağlayıp çocuğunun nerede olduğunu aramak üzere oraları gezmiş aramış orada bulunanlara sormuş. Bir netice alamayınca oturup ağlamaya başlamış. Kendisine emanet edilen yavrusunu Abdulmuttalib'in torununu kaybettiği için çokça üzülmüş. O esnada aniden yaşlı bir adam gelmiş ve Hâlîme'ye niçin ağladığını sorunca Hâlîme yavrusunu kaybettiğini söylemiş. Bunun üzerine o ihtiyar adam kendisiyle birlikte putların yanına gelmesini putlardan kaybolan çocuğunu öğrenebileceğini söylemiş. Çaresizce durumu kabul eden Hâlîme, ihtiyar adam ile birlikte putların yanına gitmiş. Adam putlardan Muhammed (s.a.s) kaybolduğunu bulunmasını istemiş. Bu istek üzerine putlar yüzüstü düşmüş. Muhammed'in kendilerinin helakına sebep olacağını o adamın oradan çıkmasını istediğine dair sesler gelmiş. Yaşlı adam hayretler içerisinde kalıp diğer taraftan da Hâlîme için üzüлp onu teselli etmeye çalışmıştır. Daha sonra bu durumdan Abdulmuttalib haberdar olmuş. Çok üzüлp ağlamış ve derhal torununu aramaya koyulmuş. Tüm Mekke süvarileriyle aramasına rağmen bulunamamış. Sonunda Kâbe'ye gelip dua edince gaybdan bir ses, torununun Tihame vadisinde bir ağacın altında olduğunu söylemiş. Bunun üzerine oraya gidince ağacın altında bir çocuk bulmuş. Kim olduğunu sorunca Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalib olduğunu söyleyince Abdulmuttalib onu kucağına alıp eve getirmiş.

Bu bölümde anlatılan olayın tamamı Beyhâkî'nin *Delail*'inde geçmektedir.⁴³⁵ Bu rivayet zayıf olup değerlendirilmesi daha önce yapılmıştı.⁴³⁶

2.19. Dua Bölümü

Batevî mevlidinin son kısmına bir dua bölümü ekleyerek eserini ikmal etmiştir. Bu bölümde Batevî, Resûlullah'a övgüler dizip kendisinden münâcâtda bulunmuş, ardından tüm Müslümanlar ve kendisi için dua talebinde bulunmuştur.

⁴³⁵ Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 142-145.

⁴³⁶ Geniş bilgi için bkz. s. 91-92.

2.19.1. Hz. Peygamber'in Allah'ı Görmesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Ehmeda çavê te ma zage 'l-beser

Yek îşarata te îñşeqqe 'l-qemer”⁴³⁷

Ey Ahmed! Gözlerin şaşmadı

Bir işaretinle ay ikiye bölündü.

Tespit Edilen Rivayet

Resûlullah'ın Yüce Allah'ı görmesi ile alakalı pekçok ihtilafli rivayetler mevcuttur. Biz burada Batevî'nin benimsediği görüş olan Resullullah'ın yüce Allah'ı gördüğü ile ilgili rivayetleri zikredip değerlendirmesini yapacağız.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ، قَالَ الْأَشْجِيُّ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ زِيَادِ بْنِ الْحَصَنِ بْنِ أَبِي جَهْمَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: رَأَاهُ بِفُؤَادِهِ مَرَّتَيْنِ.

“Kalbiyle Allah'ı iki defa gördü.”⁴³⁸

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا أَبِي ح، وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي ذَرٍّ، لَوْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: عَنْ أَيِّ شَيْءٍ كُنْتَ تَسْأَلُهُ؟ قَالَ: كُنْتُ أَسْأَلُهُ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟ قَالَ أَبُو ذَرٍّ: قَدْ سَأَلْتُ، فَقَالَ: رَأَيْتُ نُورًا

"Abdullah b. Şekîk'ten rivayet edilmiştir ki; Ben Ebû Zer'e dedim ki: 'Şayet Resûlullah'ın zamanına yetişmiş olsaydım, ona bir şey sorardım. Ebû Zer: 'Ondan neyi sorardın?' dedi. Abdullah da: 'Ey Allah'ın Resûlü, sen Rabbi'ni gördün mü?' diye sorardım." dedi. Ebû Zer dedi ki: 'Ben onu sordum o da: "Nur olarak gördüm." dedi.⁴³⁹

حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ زِيَادِ بْنِ الْحَصَنِ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِقَلْبِهِ مَرَّتَيْنِ

⁴³⁷ Âmidî, a.g.e., s. 42.

⁴³⁸ Müslim, “İman”, 285.

⁴³⁹ Müslim, “İman”, 292; Tirmizî, “Tefsir”, 53.

“Muhammed Rabbi’ni kalbiyle iki defa gördü.”⁴⁴⁰

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

İmam Müslim ve Ahmed b. Hanbel’in senedlerinde herhangi bir problem bulunmamaktadır ve rivayet sahihtir.⁴⁴¹

2.19.2. Ayın İkiye Bölünmesi

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Ehmeda çavê te ma zağe’l-beser

Yek îşarata te îñşeqqe’l-qemer”⁴⁴²

Ey Ahmed! Gözlerin şaşmadı

Bir işaretinle ay ikiye bölündü.

Tespit Edilen Rivayet

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، وَسُفْيَانَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ ابْنِ مَسْغُودٍ، قَالَ:
اِنْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَقَّتَيْنِ

“Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem zamanında ay ikiye bölündü.”⁴⁴³

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Şakku’l-Kamer olayı hakkında mütevatir derecesine varan rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler sahâbeden Abdullah b. Ömer, Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Mes’ûd, Enes b. Mâlik, Cübeyr b. Mut’im, Huzeyfe b. Yemân ve Abdullah b. Abbas’a atfedilir. İbn Mes’ûd, İbn Abbas ve Enes’in rivayetlerinde Buhârî ve Müslim ittifak etmekte, İbn Ömer’in rivayetinde Müslim yalnız kalmaktadır. Diğer sahâbîlere isnad edilen rivayetler ise bu iki eserinde kalan

⁴⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, III, 425; Dârekutnî, *Rü’yetü’llah*, Mektebetü’l-menâr, Ürdün 1411/1990, s. 350.

⁴⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, II, 462; thk. Şuayb el-Arnaût, III, 425.

⁴⁴² Âmidî, *a.g.e.*, 42.

⁴⁴³ Buhârî, “Tefsir”, 54; Müslim, “Sıfatu’l Kıyame”, 43.

kaynaklarda yer almaktadır. Buhârî ve Müslim’de İbn Mes‘ûd’dan nakledilen üç farklı rivayet vardır.⁴⁴⁴ Şeyhayn’ın üzerinde ittifak ettiği bu rivayetler sahihtir.

2.19.3. Hz. Peygamber’in Yüce Allah İle Başbaşa Kalması

Mevlitte Geçen İlgili Beyit

“Der di nûra te, diyayê mihr û mah
Lê me’ellahî’l-Celîlê barigah”⁴⁴⁵

Cevher, güneş, ay parlaklığını senden alıyor
Benim Celîl olan Allah ile meclisim var.

Tespit Edilen Rivayet

لي مع الله وقت لا يسع فيه ملك مقرب، ولا نبي مرسل

“Benim Allah ile aramda hiçbir mukarreb melek ve peygamberin ulaşamadığı bir vakit vardır.”⁴⁴⁶

Hadisin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

Bu rivayet Mu‘cem, Musannaf, Câmi‘ ve Sünen türü eserlerde geçmemektedir. Sehâvî (ö. 902/1497), rivayeti zikrettikten sonra “mutasavvıfların çokça kullandığı bir rivayettir.” demiştir. Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) bunun hadis olmadığını ifade etmiştir.⁴⁴⁷ Fakat bu hadisi destekleyecek manada Tirmîzi’nin eş-Şemâilü’l-Muhammediyye adlı eserinde buna yakın Hz. Hasan’dan gelen bir rivayet bulunmaktadır. Rivayetin senedi ve metni aşağıdaki gibidir:

حدثنا سفيان بن وكيع. حدثنا جميع بن عمر بن عبد الرحمن العجلي أنبأنا رجل من بني تميم من ولد أبي هالة / زوج خديجة / يكنى أبا عبد الله عن ابن أبي هالة عن الحسن بن علي قال: قال الحسين: فسألت أبي عن دخول رسول الله ، فقال: كان إذا أوى إلى منزله جزأ دخله ثلاثة أجزاء جزء الله وجزء لأهله، وجزء لنفسه.

⁴⁴⁴Buhârî, “Menâkıb”, 27, “Tefsîr”, 54/1; “Menâkıbü’l-enşâr”, 36; Müslim, “Sıfâtü’l-münâfikîn”, 44-45

⁴⁴⁵ Âmidî, a.g.e. s. 42.

⁴⁴⁶ Sehâvî, a.g.e. 565; Aclûnî, a.g.e. II, 204.

⁴⁴⁷ Ali el-Kârî, Ali b. Muhammed Ebu’l-Hasan Nureddin, Molla el-Herevî, el-Masnu’ fî ma’ârifeti’l-ehâdisi’l-mevzû, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1398, I, 151.

“Hüseyin: ben babama Resûlullah’ın evdeki durumunu sorunca dedi ki: Eve gelince vaktini üçe ayırırdı. Bir bölümünü Allah’a, bir bölümünü ehline diğer bölümünü de nefesine ayırırdı.”⁴⁴⁸

Tirmîzi’nin *Şemâil*’inde vermiş olduğu senedi:

Hasan b. Ali (ö. 49/669) >İbn Ebî Hâle (ö.?) >Ebû Abdullah (ö.?) >Cumey’ b. Ömer (ö.) >Süfyân b. Veki’ (ö.247/861)

Hasan b. Ali, sahabidir.⁴⁴⁹ **İbn Ebî Hâle**, babası Ebî Hâle Hz. Hatice’nin eski eşininden olan oğludur. İsmi hakkında ihtilaf vardır.⁴⁵⁰ **Ebû Abdullah**, İbn Hibbân sikalardan saymıştır.⁴⁵¹ Ebî Hatîm meçhul demiştir.⁴⁵² **Cumey’ b. Ömer**, İclî “la be’s bihi, yüktebü hadisuhu ve leyse bi kaviyyin” demiştir.⁴⁵³ İbn Hibbân sikalardan zikretmiştir.⁴⁵⁴ Ebû Davud yalancı olduğundan korkuyorum demiştir.⁴⁵⁵ **Süfyân b. Veki’**, zayıftır demiştir.⁴⁵⁶

Senedde zayıf ve meçhul râviler bulunmasından dolayı rivayet zayıf konumuna düşmüştür. Zikrettiğimiz bir önceki rivayetin lafzı mutasavvıfların sıkça kullandığı aslı olmayan bir rivayetti. O lafzın, Tirmîzi’nin *Şemail*’inde zikredilen bu rivayetten esinlenerek kullanıldığı muhtemeldir. Netice itibari ile Batevî’nin beyitte kullandığı rivayetin zayıf olduğu söylenebilir.

DEĞERLENDİRME

Mevlid-i Nebî, Allah’a hamd ile başlayıp dua ile biten on dokuz bölümden oluşmaktadır. Allah’a Hamd bölümünde iki rivayetin kullanıldığı tespit edilmiştir. Allah’a hamd etmenin önemine dair kullanılan hadis, birçok muteber kaynakta yer almasına rağmen senedinde problemlili râvi bulunmasından ötürü “zayıf”

⁴⁴⁸ Tirmîzi, *eş-Şemâilü’l muhammediyye*, Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut ty, s. 192; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XXII, 155.

⁴⁴⁹ İbn Abdülber, *a.g.e.*, I, 383.

⁴⁵⁰ Mizzî, *a.g.e.* XXX, 315.

⁴⁵¹ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VII, 626.

⁴⁵² İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* IX: 281.

⁴⁵³ İclî, *a.g.e.* Dârü’l-Bâz, y.y. 1405/1984, s. 99.

⁴⁵⁴ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VII, 166.

⁴⁵⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 111.

⁴⁵⁶ İbn Adî, *a.g.e.* IV, 479; İbn Ebû Hatîm, *a.g.e.* IV, 231.

mertebesindedir. Allah'ın tüm fiillerin yaratıcısı olduğunu konu edinen hadis ise Buhârî'nin *Halku ef'âli'l-ibâd* adlı eserinde yer alan “*sahih*” bir rivayettir.

İkinci bölümde iki rivayet kullanılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.s)'in insanların en hayırlısı olduğunu ifade eden rivayet, senede yer alan bir râvi dolayısıyla “*hasen*” derecesindedir. Hz. Peygamber'in kıyamet gününde hamd sancağının sahibi olduğunu dile getiren rivayet ise “*sahih*”tir.

Üçüncü bölümde bir rivayete iktibas olunmuştur. Mevlidin okunmasını konu edinen Hz. Peygamber ve Hulefa-yi raşîdin'den nakledilen ilgili haberlerin tümü “*mevzu*” hükmündedir.

Dördüncü bölümde altı rivayet kullanılmıştır. Yaratılan ilk şeyin Hz. Peygamber'in nuru olduğu hususunda nakledilen rivayet “*mevzu*”dur. Ondan sonra zikredilen levlake hadisi de “*mevzu*”dur. Günahkâr bir ümmet bağışlayıcı bir rab hadisi “*zayıf*” mertebesinde. Kalemlerin kırıldığı sayfelerin kurduğunu ifade eden hadis “*sahih*”tir. Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'in nuru için on iki hicabı yarattığı zikredilen haber “*mevzu*”dur. Allah'ın kalem ile arasında geçen diyalogu konu edinen haber, kaynaklarda yer almayan “*asılsız*” bir haberdir.

Beşinci bölümde beş rivayete iktibas söz konusudur. Hz. Peygamber'in nebî iken Hz. Âdem'in su ile toprak arsında olduğunu dile getiren iki farklı rivayet mevcuttur. Birincisi: “*Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim*” bu “*mevzu*” bir haberdir. İkinci: Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan “*Ben nebîlerin sonuncusu Allah'ın kuluyum, Âdem (a.s.) toprağında çamur halinde idi.*” hadisi ise “*sahih*” şartlarına haizdir. Yüce Allah'ın Âdem'i kudret eli ile yaratması ve kendi ruhundan üflemesi ile alakalı hadis müttefekun aleyh olup “*sahih*”tir. Âdem (a.s.)'ın af edilişi hakkında zikredilen hadis “*mevzu*” derecesindedir. Allah (c.c.) Hz. Muhammed'i yaratmak istediği vakit Cebrail'e yeryüzünün kalbinden cevherinden toprak getirmesini istemesini konu edinen haber, senedi olmayan “*mevzu*” bir rivayettir. Hz. Âdem cennete iken melekler saf saf dizilip Âdem'in arkasından Hz. Muhammed'in nurunu izlemesinin işlendiği kıssa da “*aslı olmayan*” haber olarak addedilmektedir.

Altıncı bölümde üç rivayete telmih vardır. Hz. Peygamber'in seçkin soy ve temiz sulblerden geldiğini konu edinen hadis “*sahih*”tir. Hz. Muhammed'den ceddi

Adnân'a kadar zikredilen nesep silsilesine dair rivayartler “*sahih*” olarak kaynaklarda yer almaktadır. Hz. Peygamber'in silsilesinin Hz. Âdem'e kadar hepsinin sorgusuz sualsiz cennete gireceği ile ilgili rivayet ise “*mevzu*” hükmündedir.

Yedinci ve sekizinci bölümde Resûlullah'ın babası Abdullah hakkında bir takım olaylar anlatılmaktadır. Bu haberler hadis ve tarih kaynaklarında yer almayan “*asılsız*” haberlerdir.

Dokuzuncu bölümde üç rivayet kullanılmıştır. İlk kısımda yer alan rivayet sekizinci bölümde yer alan rivayetin devamı olup “*asılsız*” bir haberdur. Tüm mahlûkat Âmine'nin hamileliği ile müjdelenmesi ve sultanların tahtlarının devrilip dillerinin tutulması hakkında varid olan rivayet “*zayıf*” mertebesindedir. Allah, Receb ayının cuma gecesinde Muhammed (s.a.s)'ı annesinin karnında yaratmak istediğinde cennetin bekçisi Rıdvan'a Firdevs'in kapılarını açmasını emretmesi şeklinde nakledilen rivayetin senedinin olmaması ve hadis külliyyatında yer almaması dolayısıyla haber “*mevzu*”dur.

Onuncu fasılda dört rivayet işlenmiştir. “*Sen bu ümmetin efendisine hamile kaldın*” rivayeti, “*zayıf*” derecesindedir. Âmine'nin kendisinden Şam'ın saraylarını aydınlatan bir nurun çıktığını gördüğüyle alakalı rivayet, “*sahihun li gayrihi*” mertebesindedir. Abdullah'ın vefatı hakkında zikredilen rivayet, “*zayıf*”tır. Âmine'nin hamilelik döneminde dokuz ay boyunca her ayda, bir peygamberin gelip hamileliğini müjdelemesi haberinin aktarıldığı rivayet, kaynağı ve senedi olmayan “*mevzu*” bir haberdur.

On birinci bölümde Hz. Âmine'nin doğum gecesinde yaşadığı olayların anlatıldığı haber dokuzuncu bölümde yer alan rivayetin devamı olup haberin hükmü “*mevzu*”dur.

On ikinci bölümde iki rivayet tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in ümmetine şefaatçi olması hususunda Şeyhayn'ın ittifak ettiği rivayet “*sahih*”tir. Resûlullah'ın Mescid-i Aksa'da tüm peygamberlere namaz kıldırması hakkında varid olan rivayet de “*sahih*”tir.

On üçüncü bölümde beş rivayet isti'mal edilmiştir. İlk kısımda yer alan rivayet dokuzuncu bölümde geçen Ebû Nuaym rivayetinin devamı olup “*zayıf*” bir

haberdir. Resûlullah'ın doğduğu gecede Farsların bin yıllık ateşinin sönmesi, Sava gölünün kuruması ve zikredilen bir takım diğer mucizelerin meydana gelmesi gibi konuları içeren rivayet, “*zayıf*”tır. Resûlullah'ın pazartesi günü fil senesinde doğduğu zikredilen diğer iki rivayet “*sahih*”tir. Hz. Peygamber'in Rebiûlevvel ayında doğduğunu ifade eden rivayet ise sened açısından “*zayıf*”tır.

On dördüncü bölümde iki rivayet iktibas edilmiştir. Âmine'nin rüyasında doğacak çocuğuna Muhammed ismini vermesi gerektiği ifade olunan rivayet onuncu bölümde geçen Ebû Nuaym ve Beyhâkî rivayetinin devamı olup haber “*zayıf*”tır. Resûlullah'ın doğduğu gecede Zemzem ve Hacerü'l-Esved'den seslerin geldiği, Kâbe'nin secdeye vardığı, Makam-ı İbrahim ve Beytullah'ın çatısının Resûlullah'ı selamladığı, Abdulmuttalib'in torununu görmek için odaya girdiğinde karşısında elinde kılıç olan bir adam gördüğü şeklinde anlatılan haber “*mevzu*”dur.

On beşincibölümde iki rivayet tespit edilmiştir. Hâlîme'nin Beni Sa'd kabilesinin kervanı ile Mekke'ye geldiğini anlatan rivayet “*hasen*”dir. Hâlîme'nin Mekke'ye gitmeden evvel bayıra çıktığı ve orada gördüğü olağanüstü bir olayı anlatan rivayet de “*mevzu*”dur.

On altıncı bölümde üç rivayet kullanılmıştır. İlk kısımda kullanılan rivayet bir önceki bölümde geçen İbn İshâk'ın rivayeti olup hükmü “*hasen*”dir. Hâlîme'nin Mekke'ye giderken yolda bir grup Yahudiye rastladığı haberi “*zayıf*”tır. Hâlîme'nin Âmine ile vedalaşarak Muhammed'i (s.a.s) alıp yola çıkınca merkebinin Kâbe'ye doğru yönelip üç defa secde ettiği şeklindeki rivayet “*mevzu*”dur.

On yedinci bölümde altı rivayet isti'mal edilmektedir. Benî Sa'd yurdundaki kıtlığın sona ermesini konu edinen rivayet, on beşinci bölümün başında zikredilen rivayetinin devamı olup hükmü “*hasen*”dir. Hz. Peygamber'in henüz bebekken Allah-u Ekber Kebîra demesihakkında varid olan Beyhâkî'nin rivayeti “*zayıf*”tır. Resûlullah'ın çobanlık yaptığını işleyen rivayet Şeyhayn'ın ittifakıyla “*sahih*”tir. Ağaç ve taşların Resûlullah'ı selamlaması ile ilgili haber “*sahih*” hükmündedir. Şakk-ı Sadr hadisesinin ele alındığı rivayet “*sahih*”tir. Hz. Peygamber'in kâhine götürülmesi olayı yukarıda geçen Beyhâkî rivayetinin devamı olup hükmü “*zayıf*”tır.

On sekizinci bölümde, Hâlîme'nin Hz. Peygamber'i alıp Medine'den Mekke'ye annesine teslim edişî anlatılmaktadır. Burada kullanılan rivayet on yedinci bölümün ikinci hadisinde geçen Beyhâkî'nin rivayetidir. Haber “*zayıf*”tır.

On dokuzuncu ve son bölüm olan dua faslında üç rivayet tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in Allah'ı görmesi hususunun zikredildiği rivayetler “*sahih*”tır. Ayın ikiye bölünmesi hakkında varid olunan rivayet “*sahih*”tır. Son olarak benim bir vaktim var ki, o vakitte bende azîz ve celîl olan Allah'tan başkasına yer kalmaz rivayeti, Aclûnî ve Sehâvî tarafından “*mevzu*” olarak tesbit edilmiştir. Ancak Tirmizî *Şemâil*'inde bu manayı içeren Hz. Hasan'dan gelen bir rivayeti senediyle birlikte zikretmiştir. Senedde yer alan kimi râviler dolayısıyla rivayet, “*zayıf*” hükmündedir.

SONUÇ

Hız. Muhammed (s.a.s)'in sîretini konu edinen mevlid türü eserlerin müstakil olarak telif edilmesinin başlangıcı ve Hız. Peygamber'in doğumu için çeşitli kutlanmaların icrası, Fatımiler ve daha sonra Eyyûbîler zamanında Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kayınbiraderi Erbil Atabegi Muzafferüddin Kökböri'nin hilafeti dönemine dayanmaktadır.

Çeşitli dillerde birçok mevlid kaleme alınmıştır. Süleyman Çelebi'nin hicri 812 yılında kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât* adlı eser, kaynaklarda ilk Türkçe mevlid olarak yer almaktadır. Molla Hüseyin Batevî'nin *Mevlid-i Nebî* adlı eseri de Kürtçe telif edilmiş ilk mevlid olarak bilinmektedir. Anadolu coğrafyasında çeşitli dinî tören ve merasimlerde, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ı, Molla Hüseyin Batevî'nin *Mevlid-i Nebî*'sive İbn Hacer el-Heytemî'nin *en-Ni'metü'l-Kübrâ*'sıyaygın olarak okunmaktadır.

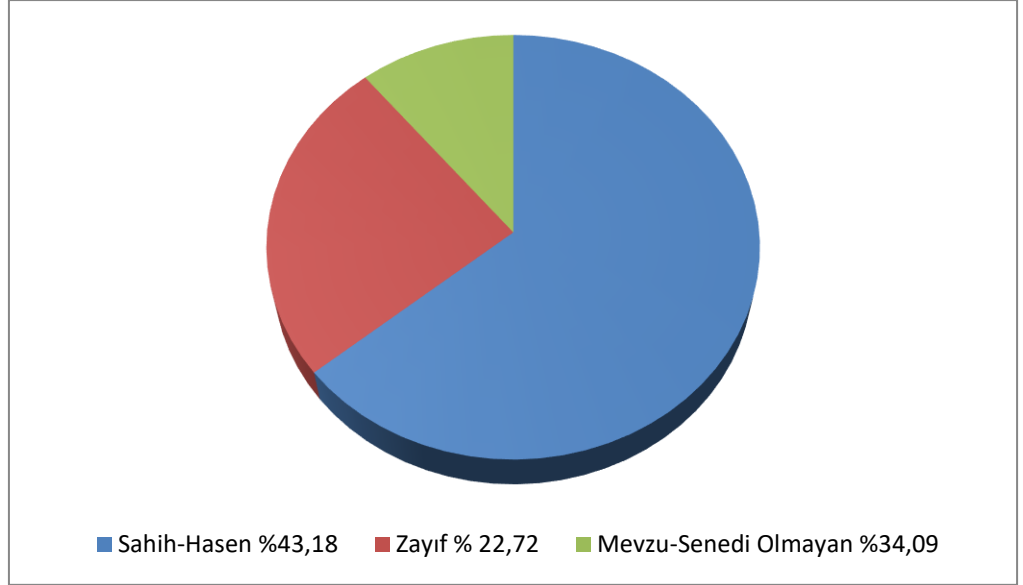
Batevî, eserini yazarken Süleyman Çelebi ve İbn Hacer el-Heytemî'nin mevlidlerinden etkilenmiştir. Özellikle İbn Hacer el-Heytemî'nin *en-Ni'metü'l-Kübrâ*'sından daha çok etkilendiğini söylemek mümkündür. Batevî'nin mevlidi, muhteva bakımından diğer iki mevlide benzese de genel olarak eser, ikisinden bağımsız konu ve muhtevalara sahip olup herhangi birine nazire mahiyetinde değildir. Dolayısıyla *Mevlid-i Nebî*'yi, müellifin kendi ilmî müktesabatıyla özgün bir tarzda ele aldığı müstakil bir çalışma şeklinde tanıtmak daha doğru olacaktır.

Molla Hüseyin Batevî'nin ismi hakkında farklı görüşler beyan edilmişse de asıl ismi Hüseyin'dir. Bilinenin aksine mensup olduğu aşiretin adı da Ertuşî değildir. Mütedeyyin bir aileden gelen Batevî'nin doğum tarihi hakkında ihtilaf bulunsa da 1675-1689 yılları arasında doğduğu vedolayısıyla XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılları arasında yaşadığı kuvvetle muhtemeldir.

İslâmî ilimler alanında geniş bir müktesabata sahip olan Molla Hüseyin Batevî, birçok eser kaleme almıştır. Bunların içerisinde başyapıtı, *Mevlid-i Nebî* adlı çalışmasıdır. Müellif eserini, çeşitli rivayetleri kendi düşünceleriyle harmanlayarak manzum tarzda telif etmiştir. Eseryazıldığı günden bugüne pek çok dinî merasimde okunagelmıştır.

Klasik mevlid eserlerinin içeriğinden etkilenen Batevî, rivayetlerin sıhhat derecelerine yönelik ciddi tenkidlerin bulunduğu Beyhâkî ve Ebû Nuaym'ın *Delâilu'n-Nübüvve* eserlerinden yoğun istifade etmiştir. Müellif, kendine özgü tasarladığı başlıkların altını bu tür haberlerle doldurma yoluna gitmiştir.

Molla Hüseyin Batevî, *Mevlid-i Nebî* adlı eserinde toplamda 44 rivayetten iktibasta bulunmuştur. Tahrîc ve değerlendirilmesi yapılarak tesbit edilen bu 44 rivayetten 16 tanesi sahih, 1 tanesi sahih li gayrihi, 2 tanesi hasen, 10 tanesi zayıf ve 15 tanesi de aslı olmayan-mevzudur. Rivayetlerin sıhhat oranlarının beyanı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Belirtildiği üzere ilham alınan rivayetlerin yarısına yakını sahih ve zayıf; diğer yarısı da mevzudur. Bu sonuç, *Mevlid-i Nebî*'de iktibas olunan rivayetlere ihtiyatlı yaklaşımı gerekmektedir. Haddi zatında Batevî'nin eserleri ve şiirleri irdelendiğinde kendisinin bir hadisçi hassasiyetine sahip olmadığı mutasavvıflık vasfının daha baskın olduğu görülecektir. Hadisçilik hüviyeti geride kaldığından müellifin eserini kaleme alırken rivayetlerin sıhhat derecelerini göz önünde bulundurmadağı görülmüştür.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ' ve müzîlû'l-ibâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'âlâ elsineti'n-nâs*, el-Mektebetü'l asriyye, yy, 2000.

ADAK, Abdurrahman, "Destnivîsên Mewlûda Melayê Bateyî dî Arşîva A. Jaba de: Nasandîn û Analîz", *The Journal of Mesopotamian Studies*, Cilt: 2/2, Havîn 2017, s. 1-29.

_____, *Despêka Edebiyata Kurdî Ya Klasik*, Nûbihar, İstanbul 2013.

AHLWARDAT, Wilhelm, *Verzeichnis*, Berlin Kütüphanesi, Berlin, 1887-1889.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*,

_____, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Dârü'l-Hadîs, Kahire 1995.

_____, thk: Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.

AKKUŞ, Mehmet - DERMAN, Uğur, *Mevlid-i Şerîf-Vesiletü'n-Necat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

AKSOY, Hasan, "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2007, s. 323-332.

_____, "Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, XXIX, 482-484.

ALÎ KÂRÎ, Ali b. Muhammed Ebû'l-Hasan Nureddin, Molla el-Herevî, *el-Masnu' fî ma'ârifeti'l-ehâdisi'l-mevzû*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1398.

ÂMÎDÎ, Zeynelâbidîn b. Molla Ramazan, *Behcetü'l-enam bi-Şerhi Mevlidi Sahibi'l-Makâm fî yevmi'l-Kiyâm*, Mektebetü Seyda, Diyarbakır 2011.

ÂŞIKKUTLU, Emin, *Ricâl İlmine giriş*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

_____, "Tahvil" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2010, XXXIX, 440-441.

_____, "Telkin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2011, XL, 406-407.

ARNAÛT, Şuayb,-AVVÂD, Beşşâr Ma'ruf, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Lübnan 1997.

AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015.

AYNÎ, Bedruddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Hanefî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dârü'l-Kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2001.

BALCI, İsrâfil, “Şakkı Sadr Hadisesine Dair Rivayetlerin Kritiği, ”*İSTEM*, Cilt. 21, Sayı. 11, 2013, s. 11-38.

BANARLI, Nihad Sami, “Büyük Nazîreler Mevlid ve Mevlid’de Millî Çizgiler”, *Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, İstanbul 1963, s. 3-24.

BÂCÎ, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef, *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh*, Dârü'l-Livâ, Riyâd 1986.

BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf) Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 2002.

BEGAVÎ, Ebû'l Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdilazîz el-Begavî, *Mu’cemu’s-sahâbe*, Mektebetü Dârü'l-beyan, Kuveyt 2000.

BÂYEZÎDÎ, Molla Mahmud, *Câmiyên Hikâyetân ve Risâletân bi-Zimânî Kûrmâncî*, Haz. Alexandre Jaba, St. Petersburg, 1277.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed İbn Hüseyin, *Delâilü'n-Nübüvve*, Dârü'l-Kütübî'l-ilmîyye-Dâru'r-Reyyân Beyrut 1988.

_____, *Şu’abü'l-İmân*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 2003.

BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *Müsned*, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 2009.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

_____, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Dâiretü Meârifî'l-Osmâniyye, y.y, t.y.

_____, *Halku ef’âli'l-ibâd*, Dar’ül Meârifî’s-Suûdiyye, Riyâd t.y.

CELÂLÎ, Musa, *Feyzu'l-Kadiri'l-Mubdî Şerhu'l-Mevlidi'l-Kurdî*, İhvan Neşriyat, İstanbul, t.y.

CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sıhah*, Darü'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut 1987.

ÇELİK, Ali, *Basra'da Hadis İlk Üç Asır*, İlâhiyât, Ankara 2020.

_____, “Tedlis Yapmakla İtham Edilen Basralı Râviler”, *BÜİFD*, Cilt. 1, Sayı. 13, Bingöl 2019, s. 185-210.

ÇETİN, Osman, “Tarihte İlk Resmi Mevlid Merasimleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 2, Sayı 2, Bursa 1987, s. 73-76.

DÂREKUTNÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünen, Müessesetü'r-Risâle*, Beyrut-Lübnan 2004.

_____, *ed-Duafa ve'l Metrukîn*, Mecelletü'l-Câmi'atü'l-İslâmiye, Medine 1403.

_____, *Rü'yetü'llah*, Mektebetü'l-menâr, Ürdün 1990.

DEMİL, Emine, *Hiz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivayetler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

DİYÂRBEKRÎ, Kadî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, Dârü's-Sadr, Beyrut ty.

DOSKÎ, Tehsîn İbrahîm, “Jêderên Mewlûda Melayê Bateyî”, Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İlbey Matbaa, İstanbul 2015, 139-145.

DOSKÎ, Tehsîn İbrahîm - İBRAHÎM, Muhsîn, *Melayê Bateyî Jiyan û Berhem*, Spîrêz, Hewlêr 2005.

_____, *Mela-yî Bateî We Behremî-yî wî*, Hawar Yay., Dohuk, 1996.

DURRE, Abdurrahman, *Evîna Welat*, Melsa Yay., İstanbul, 1992.

DURMUŞ, İsmail, “Telmih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2011, XL, 407-408.

_____, “Arap Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, XXIX, 480-482.

EBÛ DAVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, Dârü'l-Vatan li'n-Neşr, Riyâd 1998.

_____, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1985.

_____, *Delâilu'n-Nübüvve*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1986.

EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ b. Yâhyâ el-Mevsılî, *Müsned*, Dârü'l-Me'mûn li't-Turâs, Dımeşk 1984.

ELBÂNÎ, Muhammed Nâsuruddîn, *İrvâul Ğalîl fî Tahrîci Ehâdisi Menâri's-Sebîl*, el-Mektebetü'l İslâmî, Beyrut 1985.

_____, *Sahihu'l Câmi'us-Sağîr ve Ziyâdâtühû*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut ty.

_____, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfeti ve'l-Mevdûa ve Eseruha's-Seyyiu fî'l-Ümmeti*, Dârûl-Meârif, Riyâd 1992.

_____, *es-Silsiletü's-Sahîha*, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd ty.

ERUL, Bünyamin, “Hz. Peygamber’in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım,” *Diyanet İlmî Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s) Özel Sayısı, Ankara, 2003.

EROĞLU, Süleyman, “Edebi Bir Tür Olarak Mevlidler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler” *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009.

ERTEKİN, Mehmet Zahir, “İlk Kürtçe Mevlit ve Kendisinden Sonraki Mevlitlere Etkisi” Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İlbey Matbaa, İstanbul 2015, 183-199.

FÂLÛCÎ, Ekrem b. Muhammed Ziyâde, *el-Mu'cemu's-Sağîr li Ruvâti'l-İmam İbn Cerîr et-Taberî*, Dârü'l-Eseriyye, Ürdün Dâru İbn Affân, Kâhire ty.

GÜZEL, Yüksel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

GEÇİT, M.Sâlih, “Molla Musa Celalî ve Kürtçe Mevlid Üzerindeki Şerh Çalışması”, Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İlbey Matbaa, İstanbul 2015, 157-182.

HÂKİM, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî, *elMüstedrek ale's-Sahihayn*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1990.

HALEBÎ, Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1427.

HEYSEMÎ, Nureddin Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-zevaid ve menbaü'l-fevaid*, Mektebetü'l kudsi, Kahire 1994.

İRÂKÎ, Ebû'l-Fadl Zeynüddîn Abdurrahîm b. El-Hüseyin b. Abdurrahmân, *Zeylu Mîzânî'l-İtidâl*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1995.

İBN ABDÜLBER, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Darü'l-Cîl, Beyrut 1992.

İBN ADÎ, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, el-Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 1997.

İBN ARRÂK, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, *Tenzîhü's-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ehâdisi's-Şenîati'l-Mevdûa*, Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 1979.

İBN ASÂKİR, Ali b. el-Hasan b. Hibetillâh b. Abdillâh b. el-Hasan Ebû'l-Kâsım ed-Dımeşkî eş-Şâfiî, *Târîhu Dımeşk*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1995.

İBN BÂBEVEYH, Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî'nin, *Kitâbü'l-Hisâl*, Câmi'tül Müderrisin, t.y, yy.

İBN EBÛ ÂSİM, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *Kitâbü's-Sünne*, (thk, Elbânî) Mektebetü'l İslâmî, Beyrut 1980.

İBN EBÛ HATÎM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd Dekken 1952.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed, *el-Musannef*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.

İBN HACER, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî, *en-Ni'metü'l-Kübrâ ale'l-âlem fî Mevlidi Seyyidi Veled-i Âdem*, Matba'atü'l istikamet, Kahire 1952.

İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe*, Dârü'l-kütübil-ilmiyye, Beyrut 1415.

_____, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Matbaâtü Dairetü'l Meârif en-Nizâmiyye, Hint 1908.

_____, *Fethu'l-Bârî şerhi Sahîhi Buhârî*, Dârü'l-Marife, Beyrut 1960.

_____, *Lisânu'l-Mîzân*, Müessesetü'l-Âlemi li'l Matbuâ, 1971.

_____, *Takribu't-Tehzib*, Darü'r-Reşîd, Suriye 1986.

İBN HALLİKÂN, Ebü'l Abbas Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâ'i'z-zamân*, Dârü's-sadr, Beyrut 1971.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, (thk. Şuayb el-Arnaût) Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408/1988.

_____, *es-Sikât*, Dairatül Maarifi Osmaniyye, Haydar Abad, Hint 1973.

_____, *Sikât*, (thk. Es-Seyyîd Şerafüddîn Ahmed) Dârü'l-Fikr, Beyrut 1975.

_____, *el-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*, (thk. Mahmûd İbrahim Zâyid) Dârü'l-Vaî, Haleb 1976.

_____, *Meşâhîru 'Ulemâ'i'l-emsâr ve A'lâmü 'Ulemâ'il-Aktâr*, Dârü'l-vefa, Mensûre 1991.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, Mısır 1955.

İBN İSHAK, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Medenî, *Sîretü İbn İshâk*, Dârü'l-fikr, Beyrut 1978.

İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb el-Hanbelî, *Zâdü'l-me'âd fî heydi hayri'l-ibâd*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1994.

İBN KESÎR, Ebû'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dımaşkî, *el-Bidâyetü ve'n-Nihâye*, (thk. Ali Şîrî) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yy, /1988.

_____, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Darü'l-Me'arif, Beyrut 1976.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1415/1994.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebû'l Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazim fî-Tarihi'i Muluki ve'l Umemi*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1992.

_____, *Kitâbü'l-Mevdûât*, Mektebetü's-Selefiyye, Medîne 1968.

_____, *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1986.

_____, *el-Arûs (Mevlidü'n-nebî)*, Kahire, 1300-1301/1883-1884; Beyrut, 1913; *Buğyetü'l-'Avâm Fî gerhi Mevlid-i Seyyidi'l-enâm* adıyla, Kahire 1927.

İBNÜ'S-SALÂH, Ebû Amr Takıyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdurrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Ulûmü'l-hadîs*, (thk. Nûreddîn İtr) Dârü'l-fikr, Suriye 1986.

İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd b. Münî' *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1990.

İBNÜ't-TUVEYR, Ebû Muhammed el-Murtazâ Abdüsselâm b. el-Hasen b. Abdüsselâm b. Alî b. Ahmed el-Fihri el-Kayserânî el-Mısırî, *Nüzhetü'l-Mukleteyn Fî Ahbâri'd-Devleteyn*, nşr. Eymen Fuâd Seyyid, y.y., Beyrût, 1992.

İCLÎ, Ebü'l Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, Mektebetü'd-Dâr, Medîne 1985.

_____, Dârü'l-Bâz, y.y. 1984.

İLHAN, Ziver, *Molla Hüseyin Bateyî'nin Mevlidi*, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2013.

JABA, Auguste Alexandre, *Recueil De Notices Et Récits Kourde, Rêunis et Traduits En Français*, ST. Petersburg 1860.

_____, *Notices Et Récits Kourdes*, St. Petersburg, 1860.

KALLEK, Cengiz, "İbn Hacer el-Askalânî el-Heytemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1999, XIX, 531-534.

KARAHAN, Leyla, "Erzurumlu Darîr" MEB Yayınları, İstanbul 1995.

KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik, *El-Mevâhibü'l-ledûniyye*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut 2004.

KAVAL, İdrîs, *Molla Hüseyin-i Bateyî'nin Mevlidi: Kürt Kültürü, Dili ve Edebiyatı Üzerindeki Etkisi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2019.

KAYA, Murat, *Levlâke Rivayeti Üzerine Bir Değerlendirme*, İlâhîyat, Ankara 2021.

KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Haseni el-İdrisi el-Kettani, *Nazmul-Mütenasir Mine'l-Ehadisil-Mütevâtir*, Dârü'l-Kütübi's-Selefiyye, Mısır ty.

KÖKLÜGİLLER, Ahmet, *Edebiyat Sözlüğü*, Bahçeşehir Yay., İstanbul 2009.

KURDO, Qanatê, *Tarixa Edebyeta Kürdi*, Öz-Ge Yay., Ankara 1992.

KÜLEYNÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-Küleynî, *Usûl-ü'l-Kâfî*, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, Tahran 1381.

LEKNEVÎ, Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalim b. Muhammed Emînillah es-Sihâlevî, *el-Âsâru'lMerfû'a fî'l-Ahbâri'l-Mevdû'a*, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ty.

MA'RUF, Beşşâr Avvâd, el-ARNAÛT, Şuayb, *Tahriru Takribi Tehzib*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrüt-Lübnan 1997.

MAZIOĞLU, Hasibe, “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt, 6, Sayı, 1, 1974, s. 31-62.

MİZZÎ, Ebü'l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahmâ b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, (thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf) Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1980.

NEHHÂL, Mahmud b. Abdulfettâh en-Nehhal, *İthâful Mürtekî bi't-terâcimi Şüyûhu'l Beyhakî*, Darü'l-Meyman, yy 2008.

NEVEVÎ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1998.

_____, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1972.

MÜSLİM, Ebû Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay. İstanbul 1992.

ONAY İsa, “Mevlidlerde ve Naatlarda Hz. Peygamber'in Efdaliyetine İlişkin Tasavvurun Dini Referanslar Açısından Değeri,” *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 19, Sayı 2, 2019, s. 491-531.

OTHMAN, Hayder Mohammed, *Melayê Baê'nin Şiirlerindeki Fikir ve Biçim Yapısı*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2016.

ÖZCAN, Nuri, *Türk Din Musikîsi Ders Notları*, İstanbul 2001.

ÖZEL, Ahmet, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, XXIX, 484-485.

_____, “Bâyêzidî, Molla Mahmud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2020, EK-1 Cilt, 169-170.

ÖZDEN, Sâlih, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Yazıgen Yay., İstanbul 2017.

ÖZSOY, Naci, İlk Dönem Tasavvuf Kültüründe Horasan Melâmîliği ve Anadolu'da Bir Melâmî Karakter: Zembilfroş, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 2, Muş 2014, s. 85-99.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Süleyman Çelebi ve Mela Huseynê Bateyî'nin Mevlidlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Turkish Studies*, Cilt. 13, Sayı. 5, Ankara 2018, s. 389-418.

PEKOLCAY, A. Necla, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, XXIX, 485-486.

_____, *İslâmî Türk Edebiyatı*, y.y. İstanbul 1981.

RÂFÎÎ, Ebü'l-Kasım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfiî el-Kazvînî, *et-Tedvîn fî ahhâri Kazvîn*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, yy, 1987.

SADINÎ, M. Xalid, *Mela Huseynê Batevî*, Nûbihar, İstanbul 2013.

_____, “Molla Hüseyin Batevî, Hayatı ve Eserleri”, Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İlbey Matbaa, İstanbul 2015, 83-102.

SAFÛRÎ, Abdurrahmân b. Abdüsselâm es-Safûrî, *Nüzhetü'l-Mecâlis ve Müntehibi'n-Nefâis*, Tab'ahu Kasteliyete, Mısır 1283.

SÂĞÂNÎ, Radiyyüddin Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sâgânî, *el-Mevdûât*, Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, Dımeşk 1985.

SAGNIÇ, Feqi Hüseyin, *Diroka Wejeya Kurdi*, İstanbul Kürt Enstitüsü Yay., İstanbul 2002.

SEHÂVÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Mekâsidü'l-hasene*, el-kutûbü'l-ilmiyye, Beyrut 1985.

SAMUR, Aziz, *Destana Zembilfiroş û Gulxatûnê*, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2012.

SECCADÎ, Alaeddîn, *Mêjûyê Edebî Kurdî*, Ma'arif Pres Yay., Bağdat 1952.

SEFÎZADE, Sıddîq Borekeyî, *Mêjuy Wêjey Kurdî*, Nacî Yay., Tebrîz 1997.

SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman Ebî Bekr b. Muhammed, *Tabakatü'l-Huffâz*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1983.

_____, *el-Leâli'l-Masnûa fî Ehâdisi'l-Mevzûa*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1996.

_____, *ed-Dürerü'l-müntesire fî'l-ehâdisi'l-müştehire*, Camiâtü'l-meliki Suûd, Riyâd ty.

_____, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut ty.

_____, *Tedribu'r-Râvi*, Müessesetü'r-reyyân, Lübnan 2016.

ŞÂMÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ib'âd*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1993.

TABERÂNÎ, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (thk. Tarık b. Avdillâh-Abdülmuhsin) Dârü'l-Harameyn, Kahire 1995.

_____, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire ty.

TÂBERÎ, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Ebû Ca'fer et-tâberî, *Târihü't-tâberî*, Darü't-tûras, Beyrut 1387.

TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, Çağrı Yay. İstanbul 1992.

_____, *eş-Şemâilü'l muhammediyye*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ty.

UZUN, Mehmed , *Kürt Edabiyatına Giriş*, İthaki Yay., İstanbul 2017.

ÜNVER, İsmail, “*Ahmedî'nin İskendernâmesi'ndeki Mevlid Bölümü*” Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, Ankara, 1977.

XEZNEDAR, Maruf, *Mêjûyî Edebî Kurdî*, Aras Yay., Hewlêr 2001.

YÂKÛT, Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru Sâdır, Beyrut 1977.

YILMAZ, İsa, *Zembîlfiroş Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme*, Muş Aalparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muş 2016.

YUSUF, Abdulreşîb, *Şairên Klasik ên Kurd*, Jîna Nû Yay., İsveç 1988.

YÜKSEL, Müfid, “Molla Hüseyin el-Batevî ve Kürtçe Mevlid-i Şerifi”, Ed. İbrahim Baz, *Uluslararası Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyumu Bildirileri*, İlbey Matbaa, İstanbul 2015, 129-139.

ZEHEBÎ, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, yy. 1985.

_____, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakatü'l-)meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, yy. 2003.

_____, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakatü'l-)meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmirî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1987.

_____, *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1995.

_____, *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, thk. Ali Mahmud, Dârü'l-Marife, Beyrut 1963.

_____, *Tezkiratü'l-Huffâz*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1998.

_____, *el-Kâşif*, thk. Muhammed Âvvâme, Dârü'l-Kıble, Cidde 1992.

_____, *Tecridü Esmâi's-Sahâbe*, Beyrut, ty.

ZÊREVANÎ, Babê, “*Mela Hisênê Bateyî-1*”, Nûbihar, Zivistan 2002.

_____, *Kovara Nûbîhar*, Nûbîhar Yay. İstanbul, 2001.

ZERKEŞÎ, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâhez-Zerkeşî eş-Şâfiî, (ö. 794) *el-Le'âli'l-menşûre fi'l-eḥâdîsi'l-meşhûre, el-Fevâ'idü'l-menşûre fi'l-eḥâdîsi'l-meşhûre*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1986.

ZİRİKLÎ, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris, *el-A'lâm*, Dârü'l-İlmî li'l-Melâyîn, yy,2002.